

Leefbaarheid in Nederland 2018

Foto voorzijde: Marijke Volkers, Boven het Maaiveld Fotografie

LEEFBAARHEID IN NEDERLAND 2018

EEN ANALYSE OP BASIS VAN DE LEEFBAAROMETER 2018

eindrapport

16 augustus 2019

Kees Leidelmeijer
Marten Middeldorp
Gerard Marlet

INHOUD

Samenvatting	7
1 Inleiding	11
2 Landelijk beeld	13
2.1 Ontwikkeling van de leefbaarheid	13
2.2 Achtergronden van de ontwikkeling	19
2.3 Gebieden met een onvoldoende leefbaarheid	20
2.4 Toenemende verschillen	24
2.5 Nieuwe aandachtsgebieden	29
2.6 Conclusie	37
3 Thema Overlast en onveiligheid	39
3.1 Leefbaarheid en overlast	39
3.2 Leefbaarheid en onveiligheid	45
3.3 Buurten met meest ongunstige score op veiligheid	50
3.4 Conclusie	55
4 Bevolkingsdaling en leefbaarheid	57
4.1 Leefbaarheid	58
4.2 Bewonersoordelen	61
4.3 Ontwikkeling leefbaarheid	63
4.4 Voorzieningen	65
4.5 Werkloosheid	67
4.6 Conclusie	69
5 Ontwikkelingen in huurwijken	71
5.1 Ontwikkeling in corporatiewijken	71
5.2 Goedkope particuliere huur	78
5.3 Lokale verschillen	87
5.4 Conclusie	91
Bijlage 1 Leefbaarometer 2.0	93
Bijlage 2 Onvoldoende-buurten in 2018	101

Bijlage 3a	Onvoldoende-buurtten in de G4 en G40 uit 2016 met een negatieve ontwikkeling tussen 2016 en 2018	115
Bijlage 3b	Onvoldoende-buurtten in de G4 en G40 uit 2016 met een positieve ontwikkeling tussen 2016 en 2018	123
Bijlage 4	Kwetsbare wijken en buurten	133
Bijlage 5	Aandachtsbuurten	139
Bijlage 6	Buurten met meest ongunstige score op veiligheid	145

SAMENVATTING

ALGEMENE TREND POSITIEF

Steeds meer mensen wonen in een gebied met een leefbaarheid die als 'ruim voldoende' wordt getypeerd op basis van de Leefbaarometer 2018. De langjarige trend is duidelijk positief. De verbetering van de leefbaarheid tussen 2016 en 2018 was wel minder groot dan tussen 2014 en 2016. Mede daardoor is het aantal 'onvoldoende' buurten (buurten waarin minimaal honderd bewoners in een deel wonen dat een score 'onvoldoende' heeft) ook niet veel afgenomen. In totaal gaat het nog om 436 van de in totaal bijna 13.000 buurten in Nederland (3,4 procent).

Het aandeel mensen dat woont in een gebied dat onvoldoende scoort, is licht gedaald van 4,1 procent in 2016 naar 4,0 procent in 2018. Deze afname heeft betrekking op circa 7.000 mensen, waardoor er iets minder dan 700.000 mensen in een gebied wonen met een onvoldoende leefbaarheid. Deze vermindering is daarmee kleiner dan in de periode 2014-2016 toen er nog een afname was van ruim 50.000 mensen die in een 'onvoldoende' buurt woonden.

Ook de afname van het aantal mensen dat woont in een gebied met een 'zwakke' leefbaarheid is tussen 2016 en 2018 minder groot geweest dan tussen 2014 en 2016. Die afname bedroeg tussen 2014 en 2016 nog zo'n 100.000 personen. Tussen 2016 en 2018 ging het slechts om een afname van een kleine 6.000 mensen.

Het aandeel mensen dat woont in een gebied waar de leefbaarheid op peil is (score 'ruim voldoende' of hoger) is verder toegenomen met bijna 300.000 mensen en komt nu uit op 82 procent van de bevolking (was in 2016 81 procent). De toename was het grootst in de klasse 'uitstekend'. Daar zitten ook relatief veel nieuwbouwgebieden tussen.

TOENEMENDE VERSCHILLEN IN AANTAL STEDEN

In het merendeel van de steden die behoren tot de G4 en G40 is de leefbaarheid in de periode 2016-2018 gemiddeld genomen vooruitgegaan in buurten met een 'onvoldoende' score en zelfs meer dan in buurten met een 'ruim voldoende' of 'goede' score. Tegenover deze ontwikkeling – en de gemiddeld genomen algeheel gunstige trend – staat dat in een aantal van de G4 en G40 de verbetering van de leefbaarheid in een aantal 'zakkere' wijken achterblijft en dat de verschillen tussen 'goede' en 'slechte' wijken blijven toenemen. De

verbetering van de leefbaarheid is daarmee niet gelijk verdeeld. Een relatief groot deel van de wijken met leefbaarheidsproblemen (met een 'onvoldoende' score) profiteert minder van de gunstige ontwikkelingen dan de 'betere' wijken (met een 'voldoende' of 'ruim voldoende' score). Ook zijn er enkele steden met 'onvoldoende' buurten waar de leefbaarheid gemiddeld genomen zich (wederom) negatief ontwikkelde.

NIEUWE AANDACHTSGEBIEDEN

Sinds 2007 – toen de veertig 'krachtwijken' werden benoemd – is er het nodige gebeurd op het gebied van de leefbaarheid in die wijken. Zo is in een aantal van de toen benoemde wijken geen score 'onvoldoende' meer aanwezig. Verder is er hernieuwde aandacht voor het thema 'leefbaarheid in wijken', bijvoorbeeld vanwege de problematiek van kwetsbare, minder zelfredzame bewoners, die zich vaak concentreert in bepaalde wijken en buurten. Anderzijds is ook de belangstelling voor wijken en buurten toegenomen in allerlei andere beleidsdossiers en afspraken tussen het Rijk, regio's, gemeenten en/of andere partijen.

Als vingeroefening is daarom verkend of met de Leefbaarometer een nieuwe typering kan worden gemaakt van gebieden waar de leefbaarheid onder druk staat. Er worden in het analyserapport drie typen gebieden geïdentificeerd: kwetsbare wijken (grotere gebieden waar gedurende een langere periode problemen zijn op het gebied van leefbaarheid), aandachtsbuurten (buurten met leefbaarheidsproblemen, maar minder grootschalig) en aandachtsregio's (regio's waarin veel delen een onvoldoende of zwakke leefbaarheid hebben en weinig delen een zeer goede of uitstekende leefbaarheid).

OVERLAST EN ONVEILIGHEID

Overlast en onveiligheid zijn in belangrijke mate bepalend voor de ontwikkeling van de leefbaarheid. Deze twee subthema's, die vallen onder de dimensie Veiligheid,¹ tellen zwaar mee in de Leefbaarometer én laten vaak ook op korte termijn grotere ontwikkelingen zien dan op de andere dimensies.

Zowel voor overlast als voor onveiligheid is er sprake van een verbetering in alle (groepen van) gemeenten in Nederland. Wel is er meer overlast en onveiligheid in de (grote) steden dan in minder stedelijk gebied. De overlast neemt in de (grote) steden ook minder af dan in

¹ De Leefbaarometer 2.0 bestaat uit honderd indicatoren die zijn onderverdeeld in de volgende vijf dimensies: Woningen, Bewoners, Voorzieningen, Veiligheid, en Fysieke omgeving (zie bijlage I)

niet-stedelijke gemeenten. Daarentegen verbetert de veiligheid in de (grote) steden wat meer dan in minder stedelijk gebied.

Binnen de gemeenten concentreren overlast en onveiligheid zich vaak in een beperkt aantal specifieke wijken en buurten. Dat zijn echter niet altijd de buurten met een lage totaalscore op de Leefbaarometer. Enerzijds zijn er binnenstadsbuurten die een zeer ongunstige score op het gebied van veiligheid combineren met een dusdanig goede score op andere dimensies (bijvoorbeeld door een ruim aanbod aan voorzieningen) dat de totale Leefbaarometerscore bovengemiddeld is. Anderzijds zijn er buurten waar een lage veiligheidsscore samengaat met ongunstige scores op andere dimensies. Dit zijn dan ook buurten met een lage totaalscore op de Leefbaarometer.

BEVOLKINGSDALING EN LEEFBAARHEID

De leefbaarheid in krimpregio's schommelt al een aantal jaar rond het Nederlands gemiddelde, zo geven zowel de Leefbaarometer als het Woononderzoek Nederland (WoON) aan. Anticiperregio's steken daar nog steeds positief bij af en ontwikkelen zich gunstiger. De ontwikkeling in krimpggebieden is voor de periode 2016-2018 positief ten opzichte van het Nederlands gemiddelde, maar over de gehele periode 2012-2018 nog steeds licht negatief. De ongunstige ontwikkelingen in krimpregio's hangen samen met ongunstige ontwikkelingen op de dimensie Voorzieningen, maar ook met een inhaalslag (sterkere verbetering) in de rest van Nederland op de dimensie Veiligheid.

ONTWIKKELINGEN IN WIJKEN MET GOEDKOPE HUURWONINGEN

In gebieden met veel corporatiewoningen is de leefbaarheid gemiddeld genomen minder gunstig dan in gebieden met weinig corporatiewoningen. Dat geldt ook voor de ontwikkeling in die gebieden en het draagt eraan bij dat de verschillen tussen 'goede' en 'slechte' wijken toenemen. Voor gebieden met veel goedkope particuliere huurwoningen is in grote lijnen hetzelfde gevonden, al zijn de relaties minder sterk en de onzekerheden groter.

Als er in de directe woonomgeving meer dan veertig à vijftig procent corporatiehuur of dertig à veertig procent goedkope particuliere huur is, maakten deze gebieden vaak een relatief ongunstige ontwikkeling door (kantelpunt). Als meer specifiek naar de dimensie Veiligheid wordt gekeken, ligt het kantelpunt voor beide bij zestig procent.

Het verschil in ontwikkeling tussen gebieden met veel en weinig corporatiehuur en goedkope particuliere huur is een vrij algemeen fenomeen. Het doet zich voor in rijtjeswijken en in gestapelde wijken, in alle landsdelen en zowel in stedelijke als minder stedelijke gemeenten. De problematiek is echter groter in de meer stedelijke gebieden en in de gestapelde wijken. Vooral de ontwikkelingen in de over het algemeen bekende kwetsbare wijken zijn gemiddeld genomen ongunstig. Toch zijn ook daar uitzonderingen op. Voor een gedetailleerd beeld van de leefbaarheid en de ontwikkeling in alle buurten en wijken van het land verwijzen we naar www.leefbaarometer.nl.

I INLEIDING

De Leefbaarometer is een instrument dat een inschatting geeft van de leefbaarheid zoals bewoners die ervaren. Het instrument doet dat op basis van allerlei feitelijke kenmerken van gebieden – zoals criminaliteit en overlast, voorzieningen, fysieke kenmerken van de woonomgeving en bevolkingsamenstelling. Bijlage I bevat een nadere toelichting op het instrument.

Met de actualisatie van de Leefbaarometer naar peiljaar 2018 ontstaat inzicht in de meest recente ontwikkeling van de leefbaarheid in Nederland. Daarmee wordt vervolg gegeven aan een reeks van metingen die al sinds 2008 de leefbaarheid in Nederland in kaart brengen en die op de website (www.leefbaarometer.nl) tot 2002 kunnen worden teruggekeken. De kaartbeelden van de Leefbaarometer kunnen daar door iedereen worden ingezien. Ook kunnen via de website scores op het niveau van buurten, wijken en gemeenten en zelfs grids worden gedownload. Voor verwerking in GIS-applicaties is een WMS-service beschikbaar.

Dit rapport geeft een algemene analyse van de leefbaarheid en de ontwikkeling daarvan in Nederland. Het geeft antwoord op de vraag of de leefbaarheid – gemeten op basis van feitelijke kenmerken van de leefomgeving – verbetert, of de verschillen in het land groter worden of juist kleiner en hoeveel mensen er wonen in gebieden met een ‘onvoldoende’ score op de Leefbaarometer. Dit rapport biedt daarmee een actualisatie van de stand van zaken zoals die is beschreven in het vorige analyserapport² en de Kamerbrief van 8 december 2017 van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.³

De analyse van het landelijke beeld is te vinden in hoofdstuk 2 van dit rapport. Dat hoofdstuk gaat ook in op de vraag, als we nieuwe aandachtsgebieden zouden willen aanwijzen, welke gebieden daarvoor op basis van de Leefbaarometer in aanmerking zouden kunnen komen. In de drie daarna volgende hoofdstukken wordt ingegaan op een specifiek thema. Hoofdstuk 3 gaat in op het thema overlast en veiligheid. De ontwikkelingen binnen deze dimensie Veiligheid⁴ bepalen in belangrijke mate de ontwikkelingen van de Leefbaarometer. Dat maakt het belangrijk om de ontwikkelingen op deze dimensie nauwkeurig te volgen. Hoofdstuk 4 brengt de ontwikkeling van de leefbaarheid in gebieden met (verwachte) bevolkingsdaling (de

² Leidelmeijer et al., 2017: Verbetering en verschillen: een analyse van de leefbaarheid in Nederland op basis van de Leefbaarometer 2016. RIGO en Atlas voor gemeenten i.o.v. ministerie van BZK.

³ Tweede Kamer, vergaderjaar 2017-2018, 32 847, nr. 312.

⁴ De Leefbaarometer 2.0 bestaat uit honderd indicatoren die zijn onderverdeeld in de volgende vijf dimensies: Woningen, Bewoners, Voorzieningen, Veiligheid en Fysieke omgeving.

zogenoemde krimp- en anticiperregio's) in kaart en hoofdstuk 5 zoomt mede naar aanleiding van het Aedes-rapport van november 2018⁵ nader in op de ontwikkeling in wijken met veel corporatiebezit en met goedkope particuliere huurwoningen.

Met deze analyses wil dit rapport, dat gelijktijdig met de Leefbaarometer 2018 verschijnt, niet alleen de algemene leefbaarheidstrend in kaart brengen, maar ook zo goed mogelijk aansluiten bij maatschappelijke discussies en actuele beleidsthema's. Op die manier doet het instrument waar het voor bedoeld is; de Leefbaarometer is niet alleen een instrument voor tal van verschillende gebruikers die dit instrument benutten voor hun activiteiten en onderbouwing van beleid, het is ook een instrument voor het vroegtijdig signaleren van leefbaarheidsproblemen, het agenderen van nieuwe beleidsthema's en voor het monitoren van de resultaten van beleid.

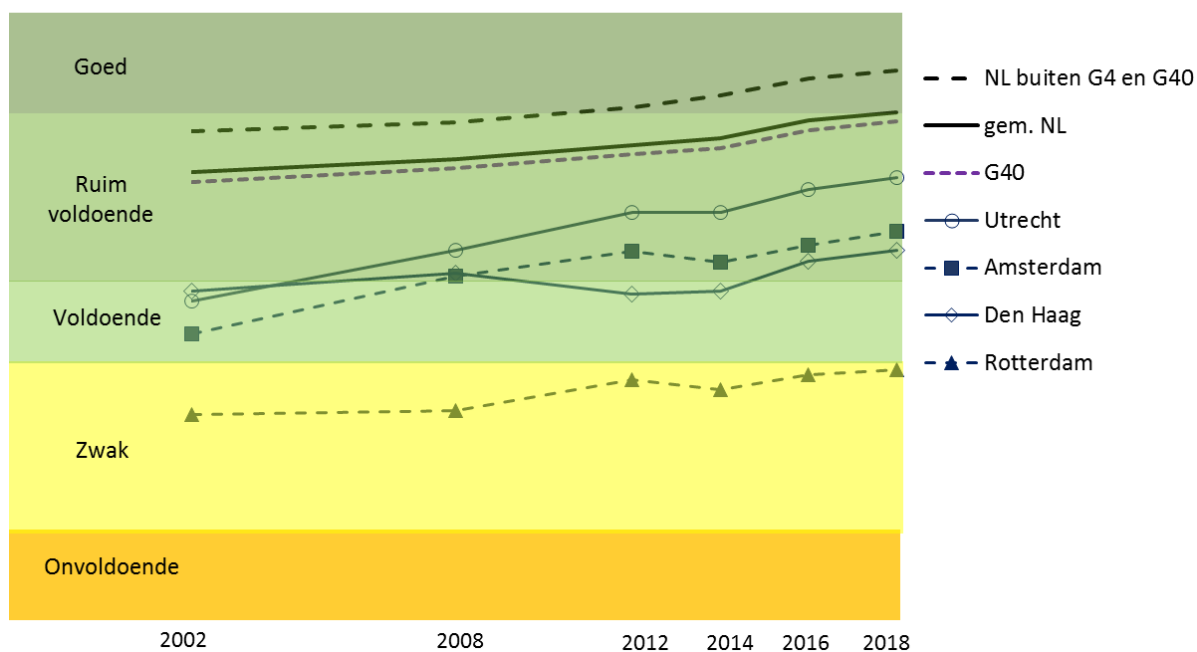
⁵ RIGO, 2018: Veerkracht in het corporatiebezit: Kwetsbare bewoners en leefbaarheid.

2 LANDELIJK BEELD

2.1 ONTWIKKELING VAN DE LEEFBAARHEID

De leefbaarheid verbetert in Nederland. De langjarige trend is duidelijk positief. Af en toe is er een stabilisatie of een kleine verslechtering, maar over de gehele linie is er een gestage verbetering zichtbaar. Dat geldt ook voor de periode 2016-2018. Daardoor is in 2018 de gemiddelde score in Nederland zelfs 'goed' geworden. De verbetering tussen 2016 en 2018 was gemiddeld genomen minder groot dan tussen 2014 en 2016, maar zet niettemin door. Dat geldt zowel voor de vier grote steden (G4), de G40 als de overige, meer landelijke gemeenten. De vier grote steden hebben nu gemiddeld een kwalificatie 'ruim voldoende'. De kleinere gemeenten buiten de G4 en G40 hebben sinds 2010 al de kwalificatie 'goed'.

Figuur 2.1 Ontwikkeling leefbaarheid (2002-2018) voor NL buiten G4 en G40, gemiddeld in NL, G40 en voor de G4 afzonderlijk

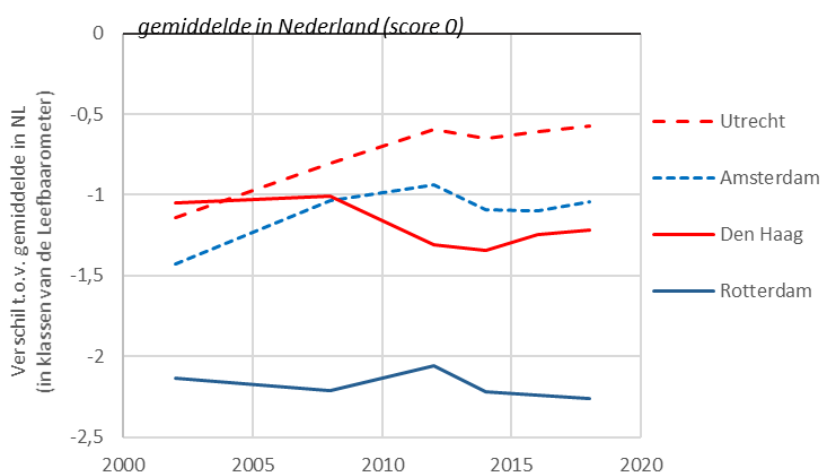

Het is voor de interpretatie van deze figuur goed om te bedenken wat de Leefbaarometer meet. Dat zijn de feitelijke omstandigheden op het gebied van overlast en criminaliteit, voorzieningen, woningvoorraad, fysieke omgevingskenmerken en bewoners in de directe woonomgeving voor zover ze samenhangen met de oordelen van bewoners over de leefbaarheid én voor zover ze samenhangen met de waardering van de woonomgeving.⁶ In die rekensom komen veel verschillende omstandigheden terug waarvan tussen twee metingen een deel zich positief ontwikkelt en een deel negatief. De eindscore is het saldo van al die ontwikkelingen. Een verbetering op de Leefbaarometer houdt dus in dat de feitelijke omstandigheden die samenhangen met het oordeel over de leefbaarheid en de waardering van de woonomgeving per saldo verbeteren. In bijlage I wordt de Leefbaarometer verder toegelicht. De rapportage *Leefbaarometer 2.0: instrumentontwikkeling* die via de website www.leefbaarometer.nl kan worden gedownload, gaat in meer detail in op het model en de gebruikte methoden.

Hoewel er dus over de gehele linie sprake is van een verbetering van de leefbaarheid, zijn er wel verschillen in die verbetering. Hoe die ontwikkelingen verschillen, blijkt als de ontwikkeling wordt weergegeven ten opzichte van de gemiddelde ontwikkeling in Nederland. Dan wordt bijvoorbeeld duidelijk dat de (op zichzelf wel positieve) ontwikkeling in Rotterdam (zie figuur 2.1) wat achterblijft bij de gemiddelde ontwikkeling in het land en dat de ontwikkeling tussen 2016 en 2018 in de andere drie grote steden zelfs iets gunstiger is geweest dan gemiddeld in Nederland (zie figuur 2.2).

⁶ De woningprijzen spelen alleen een rol bij de instrumentontwikkeling; ze geven aan hoe mensen de verschillende aspecten van hun woonomgeving waarderen. Recente prijsontwikkelingen op de woningmarkt hebben uitdrukkelijk geen invloed op de scores in de Leefbaarometer.

Figuur 2.2 Ontwikkeling leefbaarheid (2002-2018) ten opzichte van het gemiddelde in Nederland, voor de G4 afzonderlijk

Gemiddelde in NL = 0. Scores worden weergegeven in klassen van de Leefbaarometer. Een score 0,5 betekent dus een halve klasse 'beter' dan de gemiddelde score in Nederland.

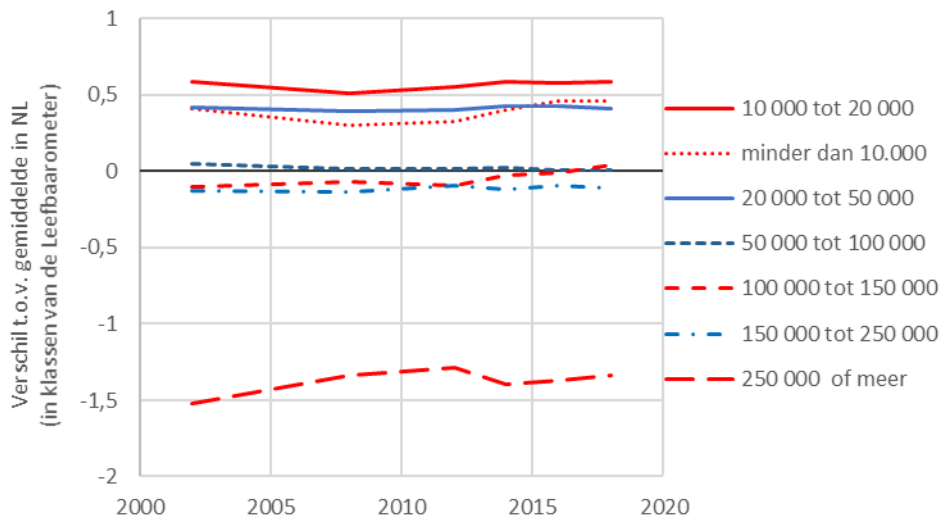
Net als dat er grote verschillen zijn in leefbaarheid tussen de G4-gemeenten, is dat ook en in nog sterkere mate het geval tussen de G40-gemeenten. Uit de Leefbaarometer blijkt dat een aantal van de gemeenten in de G40, zoals Schiedam en Zaanstad, gemiddeld genomen een niveau van leefbaarheid heeft dat maar weinig boven dat van Rotterdam ligt (score is net 'voldoende'). Aan de andere kant hebben Apeldoorn, Ede, Assen en Hengelo een niveau van leefbaarheid dat ruim een klasse boven het gemiddelde in Nederland ligt met een gemiddelde score 'zeer goed'. De vijf gemeenten met de hoogste score op de Leefbaarometer zijn: Bloemendaal, Rozendaal, Laren, Veere en Heemstede. De vijf gemeenten met de laagste score op de Leefbaarometer⁷ zijn Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen, Tiel en Maassluis.⁸

De variatie in leefbaarheid tussen gemeenten heeft met veel verschillende omstandigheden te maken, zoals gemeentegrootte en stedelijkheid. In termen van leefbaarheid kunnen er drie groepen gemeenten naar gemeentegrootte worden onderscheiden (zie figuur 2.3).

⁷ We laten hierbij de Waddeneilanden buiten beschouwing. Een aantal daarvan scoort erg laag op de Leefbaarometer door het afwijkende voorzieningenniveau.

⁸ Voor informatie per gemeente wordt verwezen naar www.leefbaarometer.nl.

Figuur 2.3 Ontwikkeling leefbaarheid (2002-2018) t.o.v. gemiddelde in Nederland, naar gemeentegrootte

Gemiddelde in NL = 0. Scores worden weergegeven in klassen van de Leefbaarometer. Een score 0,5 betekent dus een halve klasse 'beter' dan de gemiddelde score in Nederland.

De eerste groep bestaat uit de gemeenten met minder dan 50.000 inwoners. Hier is de leefbaarheid gemiddeld genomen het meest positief en binnen de groep zijn gemeenten met tussen de 10.000 en 20.000 inwoners de koplopers. Het zijn dus niet de kleinste gemeenten met de beste leefbaarheid, maar de groep daar net boven. Dat komt vooral door het lage voorzieningenniveau in de kleinste gemeenten. Vervolgens is er een middengroep van gemeenten met tussen de 50.000 en 250.000 inwoners die een niveau van leefbaarheid hebben dat rond het landelijk gemiddelde ligt. Daarbinnen is de groep gemeenten met tussen de 100.000 en 150.000 inwoners aan een opmars bezig. Hier verbetert de leefbaarheid het meest. Tot slot zijn er de vier grote steden met meer dan 250.000 inwoners. Daar ligt het niveau van leefbaarheid gemiddeld genomen het laagst. Hierbij speelt in het bijzonder de dimensie Veiligheid een grote rol. Het voorzieningenniveau is er juist hoog.

Leefbaarheidsproblemen hangen sterk samen met stedelijkheid (zie figuur 2.4). Naarmate de stedelijkheid⁹ van een gemeente minder groot is, is de leefbaarheid meestal beter. De

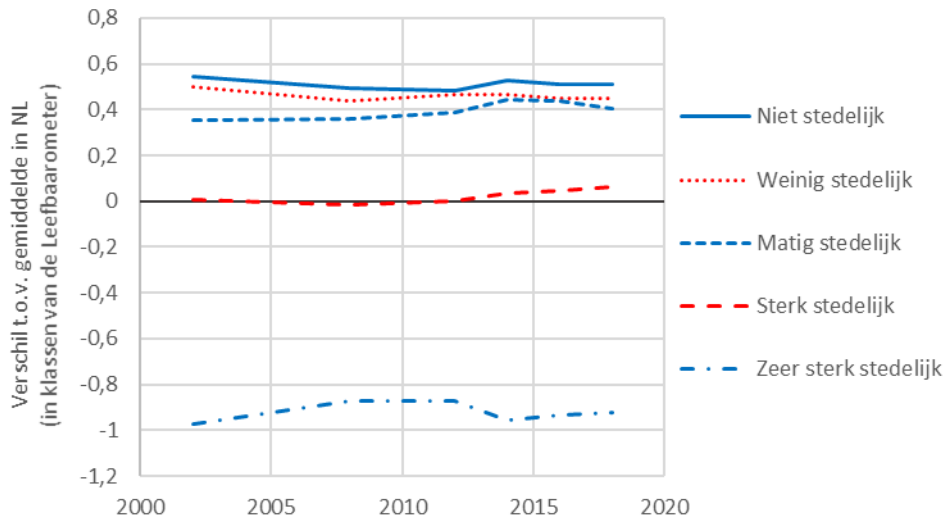
⁹ Stedelijkheid is een maatstaf voor de concentratie van menselijke activiteiten gebaseerd op de gemiddelde omgevingsadressendichtheid (oad). Hierbij zijn vijf categorieën onderscheiden: - zeer sterk stedelijk: gemiddelde

leefbaarheid is dan ook het minst gunstig in de zeer sterk stedelijke gemeenten. Gemiddeld is de leefbaarheid er een klasse minder dan gemiddeld in Nederland. Sinds 2014 is er wel sprake van een verbetering ten opzichte van het landelijk gemiddelde. De sterk stedelijke gemeenten hebben een leefbaarheid die ligt rond het gemiddelde in Nederland. Hier verbetert de leefbaarheid sinds 2012 meer dan gemiddeld in Nederland. In de niet- tot matig stedelijke gemeenten neemt de leefbaarheid wat minder toe dan gemiddeld in Nederland. Het niveau is er echter nog steeds een halve klasse hoger. Waar het gemiddelde in Nederland dus nét een score 'goed' haalt, is dat voor deze gemeenten gemiddeld ruim 'goed'.

Ook regionaal zijn er verschillen, zowel in niveau van de leefbaarheid als in de ontwikkeling ervan (zie figuur 2.5). Gemiddeld genomen is de leefbaarheid het gunstigst in het oosten van het land (provincies Gelderland, Overijssel en Flevoland). In het westen (Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht en Zeeland) is de leefbaarheid gemiddeld het minst gunstig, maar verbetert deze sinds 2012 vrij sterk. Het noorden en het zuiden nemen middenposities in. Opvallend is de doorgaande minder gunstige ontwikkeling van de leefbaarheid in landsdeel Zuid (Noord-Brabant en Limburg). In landsdeel Noord is er sprake van een vrij constante, iets gunstigere ontwikkeling dan gemiddeld in Nederland.

oad van 2500 of meer adressen per km²; - sterk stedelijk: gemiddelde oad van 1500 tot 2500 adressen per km²; - matig stedelijk: gemiddelde oad van 1000 tot 1500 adressen per km²; - weinig stedelijk: gemiddelde oad van 500 tot 1000 adressen per km²; - niet stedelijk: gemiddelde oad van minder dan 500 adressen per km².

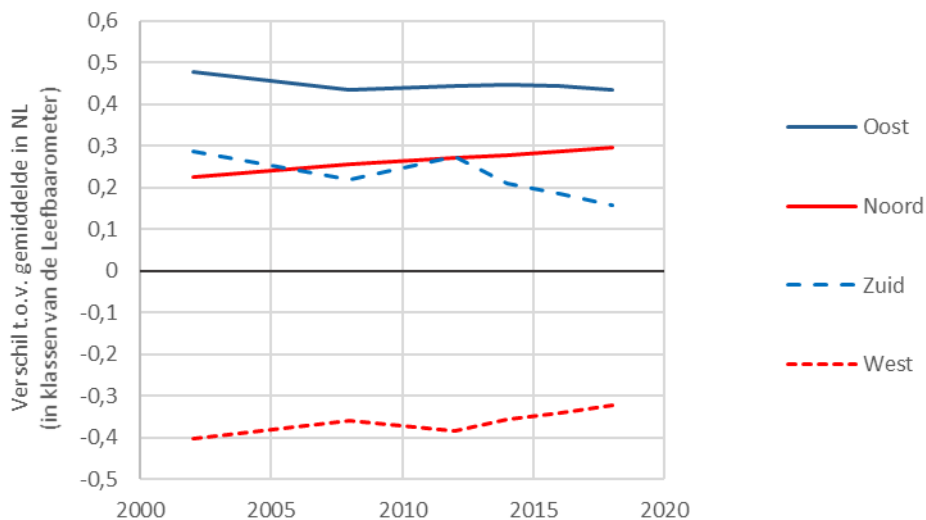
Figuur 2.4 Ontwikkeling leefbaarheid (2002-2018) t.o.v. gemiddelde in Nederland, naar stedelijkheid¹⁰

Gemiddelde in NL = 0. Scores worden weergegeven in klassen van de Leefbaarometer. Een score 0,5 betekent dus een halve klasse 'beter' dan de gemiddelde score in Nederland.

¹⁰ Het CBS onderscheidt vijf categorieën van stedelijkheid op basis van de adressendichtheid per km²: zeer sterk (2500 of meer), sterk (1500-2500), matig (1000-1500), weinig (500-1000) en niet-stedelijk (minder dan 500 adressen per km²).

Figuur 2.5 Ontwikkeling leefbaarheid (2002-2018) t.o.v. gemiddelde in Nederland, naar landsdeel

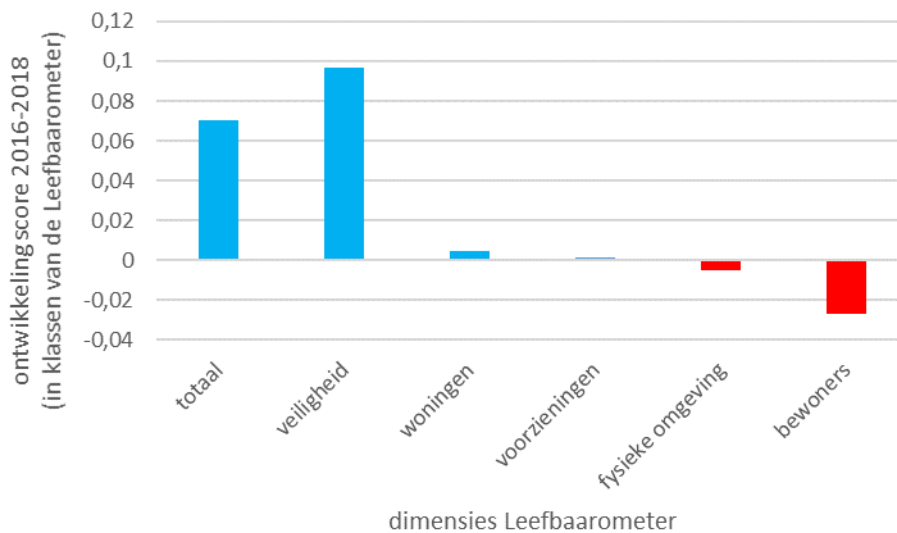

De ongunstige ontwikkeling in landsdeel Zuid kan niet aan één dimensie worden toegeschreven. Waar de andere landsdelen een gemengd beeld laten zien van gunstige en ongunstige ontwikkelingen ontwikkelde de score in landsdeel Zuid zich op alle dimensies minder gunstig dan gemiddeld. De dimensies Bewoners en Veiligheid hadden wel de grootste invloed op de negatieve ontwikkeling. Binnen deze dimensies leverden het groeiende aandeel mensen afkomstig uit Midden- en Oost-Europa en de toename van de overlast de grootste bijdrage aan de zich minder gunstig ontwikkelende score op de Leefbaarometer. Hoofdstuk 3 gaat verder in op de ontwikkelingen binnen de dimensie Veiligheid.

2.2 ACHTERGRONDEN VAN DE ONTWIKKELING

De verbetering van de leefbaarheid die tussen 2016 en 2018 voor Nederland als geheel is geconstateerd, kan grotendeels op het conto worden geschreven van de dimensie Veiligheid en in het bijzonder de indicator 'overlast'. Ook de woningvoorraad verbeterde licht. De score op de dimensie Voorzieningen bleef gemiddeld genomen vrijwel constant en – net als bij de vorige meting – is er een lichte daling te zien op de dimensies Fysieke omgeving en Bewoners. De ontwikkelingen op de dimensie Veiligheid zijn net als bij de vorige meting dominant (zie figuur 2.6).

Figuur 2.6 Ontwikkeling leefbaarheid (2016-2018) per dimensie

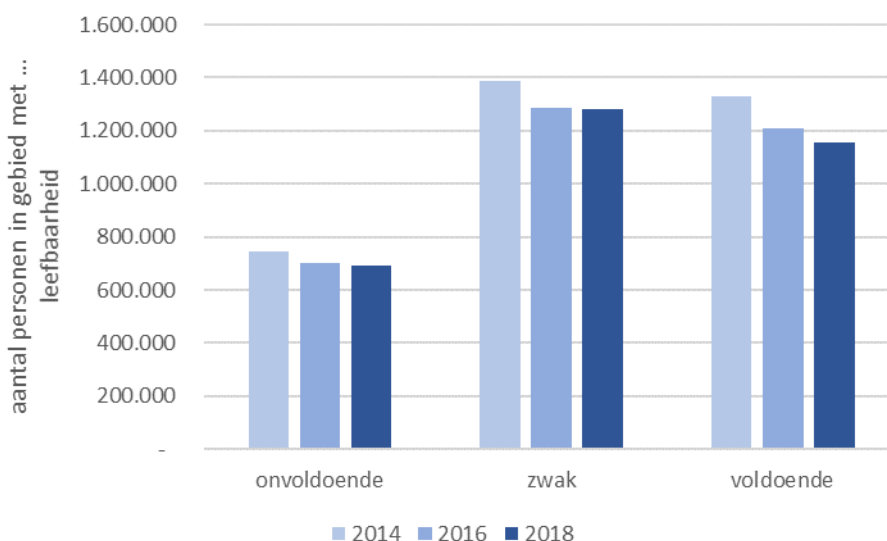

De dominantie van de dimensie Veiligheid in de ontwikkeling geldt nagenoeg overal. Zowel in stedelijke als niet-stedelijke gebieden verbeterde de score op de dimensie Veiligheid. De verbetering was het grootst in de sterk en zeer sterk stedelijke gemeenten. Op de andere dimensies zijn er meer verschillen. Zo is er in de niet-stedelijke gemeenten in het land een verbetering op de dimensies Bewoners en Fysieke omgeving, terwijl die dimensies landelijk een licht negatieve ontwikkeling laten zien. De gemiddeld neutrale score op de dimensie Voorzieningen komt tot stand door een vrij sterke verbetering in de zeer sterk stedelijke gemeenten tegenover een verslechtering in de matig tot niet-stedelijke gemeenten.

2.3 GEBIEDEN MET EEN ONVOLDOENDE LEEFBAARHEID

Het aandeel mensen dat woont in een gebied dat onvoldoende scoort op de Leefbaarometer is licht gedaald van 4,1 procent in 2016 naar 4,0 procent in 2018. Deze afname heeft betrekking op circa 7.000 mensen, waardoor er inmiddels iets minder dan 700.000 mensen resteren die in een gebied wonen met een onvoldoende leefbaarheid. De vermindering van het aandeel ‘onvoldoende’ buurten is daarmee wel een stuk kleiner dan in de periode 2014-2016 toen er nog een afname was van ruim 50.000 mensen die in een ‘onvoldoende’ buurt woonden (figuur 2.7).

Figuur 2.7 Aantal personen dat woont in een gebied met onvoldoende, zwakke of voldoende leefbaarheid in 2014, 2016 en 2018

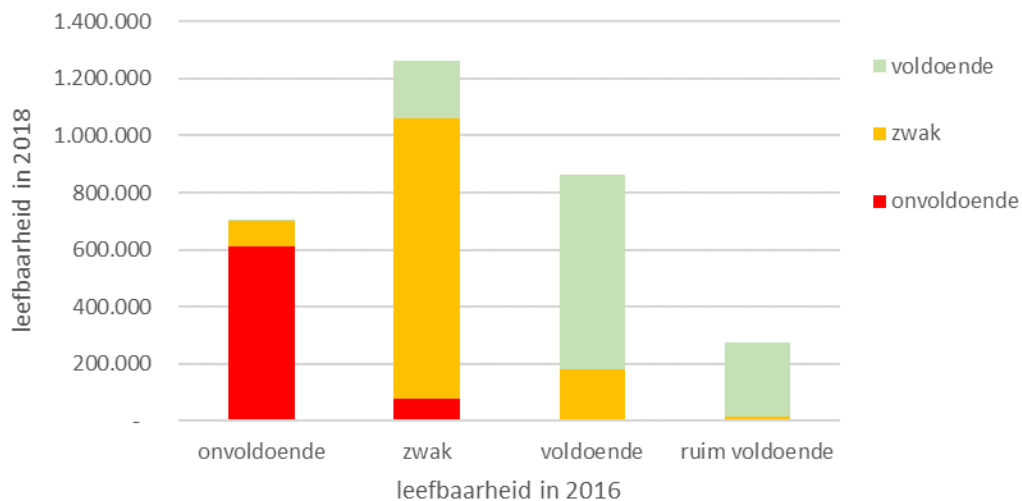
De afname tot iets minder dan 700.000 mensen in onvoldoende gebieden is de resultante van:

- gebieden die 'onvoldoende' waren en bleven;
- gebieden die van 'onvoldoende' verbeterden tot 'zwakke' gebieden;
- 'zwakke' gebieden die 'onvoldoende' werden.

Dit is weergegeven in figuur 2.8. Het aantal gebieden dat vanuit 'zwak' in 2016 achteruitging naar 'onvoldoende' in 2018 (rode deel in de tweede kolom 'zwak') is iets kleiner dan het deel dat vanuit 'onvoldoende' vooruitging naar 'zwak' (het oranje deel in de eerste kolom 'onvoldoende'). Per saldo betekent dat een geringe afname van het aantal 'onvoldoende' gebieden.

Ook de afname van het aandeel en aantal mensen dat woont in een gebied met een zwakke leefbaarheid is tussen 2016 en 2018 minder groot geweest dan tussen 2014 en 2016 (zie figuur 2.7). Die afname bedroeg tussen 2014 en 2016 nog zo'n 100.000 personen. Tussen 2016 en 2018 ging het slechts om een afname van een kleine 6.000 mensen die in een gebied met een zwakke leefbaarheid wonen.

Figuur 2.8 Verandering van het aantal personen tussen gebieden met onvoldoende, zwakke of voldoende leefbaarheid tussen 2016 en 2018

In 515 buurten (van de in totaal bijna 13.000 buurten in Nederland)¹¹ woonden vijftig of meer mensen in een gebied met een score ‘onvoldoende’ op de Leefbaarometer 2018. In 2016 ging het nog om 547 buurten. Dat is een daling van zes procent. De daling die tussen 2014 en 2016 werd bereikt was groter. Toen waren er circa twintig procent minder ‘onvoldoende’ buurten dan in de meting daarvoor.¹²

Bij een selectie van buurten op honderd inwoners of meer die wonen in een gebied met een score ‘onvoldoende’ is er tussen 2016 en 2018 een afname geweest van circa twee procent, van 444 naar 436 buurten (CBS-buurtindeling 2018). Deze 436 ‘onvoldoende’ buurten staan in bijlage 2. De opsomming in bijlage 2 geeft tevens aan wat het aandeel mensen is dat in 2016 en 2018 in een deel woonde dat een ‘onvoldoende’ heeft in de betreffende buurt, om hoeveel mensen het gaat en of er een toe- of afname is geweest van het aandeel ‘onvoldoende’. Daaruit blijkt dat er in 42 procent van de gevallen een afname was van het aandeel ‘onvoldoende’ in deze buurten; in 49 procent van de buurten was er een toename

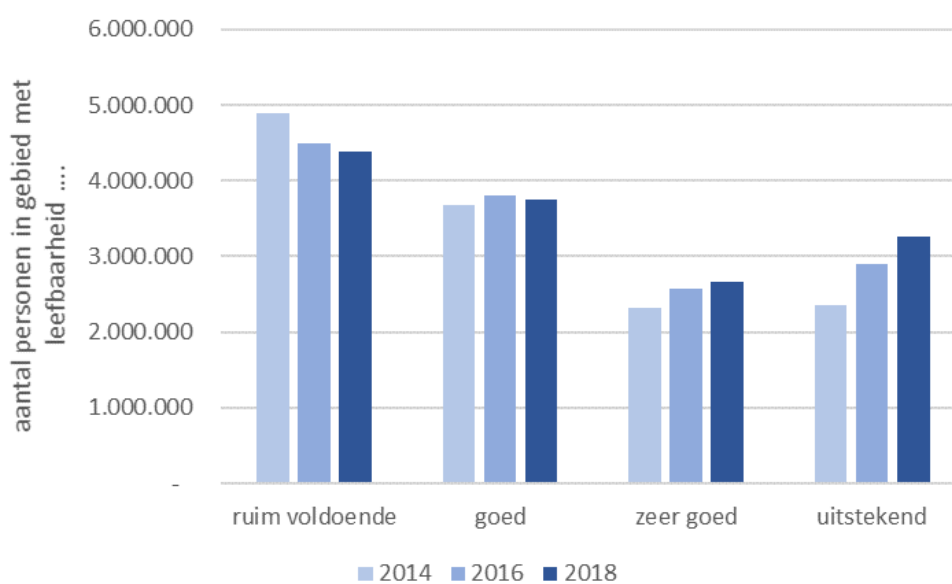
¹¹ Hierbij wordt de CBS-buurtindeling 2018 gebruikt.

¹² Die afname van twintig procent is gebaseerd op de buurtindeling 2016. Buurtindelingen veranderen jaarlijks omdat gemeenten zelf hun buurtindeling mogen bepalen en aan het CBS doorgeven. Hierbij is de trend dat er meer detailniveau wordt gezocht en er dus jaarlijks meer buurten bijkomen. Zo had de buurtindeling 2016 ongeveer 10.000 buurten en de buurtindeling 2018 13.000. De absolute aantallen kunnen dus niet worden vergeleken. Door de aandelen te vergelijken, kan wel van meting op meting worden vastgesteld of de afname van ‘onvoldoende’ buurten groot of juist beperkt was.

en in de resterende negen procent van de buurten bleef het aandeel 'onvoldoende' gelijk. Er lijkt dus gemiddeld genomen sprake te zijn van een lichte verslechtering van de leefbaarheid in de 'onvoldoende' buurten.

Het aandeel mensen dat woont in een gebied waar de leefbaarheid op peil is (score 'ruim voldoende' of hoger) is toegenomen met bijna 300.000 mensen en komt nu uit op 82 procent van de bevolking (was in 2016 81 procent). Er is vooral een toename geweest van gebieden en dus van mensen die daar wonen met een score 'zeer goed' of hoger (zie figuur 2.9). In alle andere klassen woonden in 2018 minder mensen dan in 2016. De toename was het grootst in de klasse 'uitstekend'. Daar zitten ook relatief veel nieuwbouwgebieden tussen.

Figuur 2.9 Verdeling leefbaarheid in Nederland vanaf 'ruim voldoende' 2014, 2016 en 2018

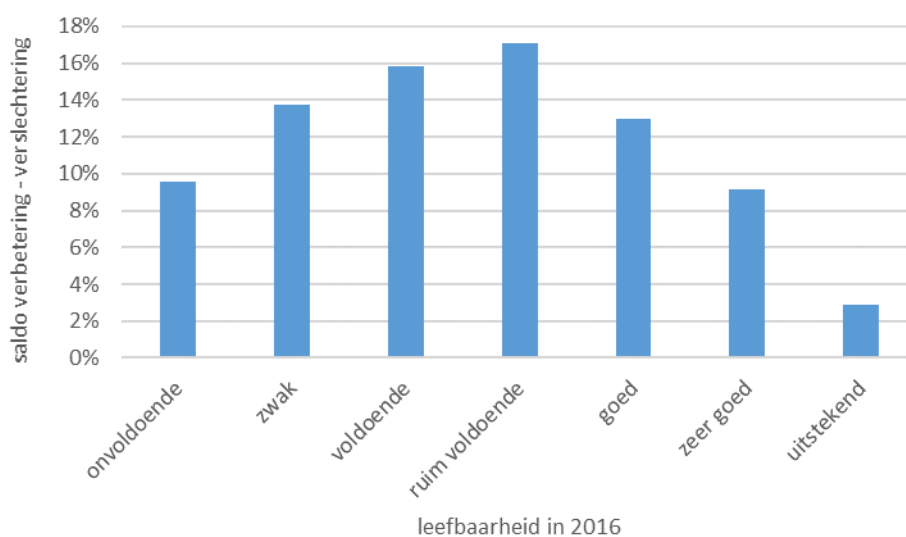

2.4 TOENEMENDE VERSCHILLEN

De gebieden die tussen 2016 en 2018 per saldo het meest verbeterden, zijn gebieden die in 2016 nog ‘zwak’, ‘voldoende’ of ‘ruim voldoende’ scoorden (figuur 2.10). De mate van verbetering is daarbij bepaald als het saldo van het aantal gebieden dat zich vanuit de betreffende klassen positief ontwikkelde en het aantal dat zich negatief ontwikkelde. Het saldo is in alle gevallen positief. Er is dus gemiddeld genomen overal een verbetering van de leefbaarheid te zien.

De verbetering is het kleinst geweest in de gebieden die ‘uitstekend’ scoorden in 2016 en het grootst in de gebieden die ‘ruim voldoende’ scoorden in 2016. Dat de verbetering in de gebieden die in 2016 al uitstekend scoorden beperkt is, is niet vreemd omdat daar relatief weinig te verbeteren is. De kans op verslechtering is er wel groot. Er hoeft als het ware maar een stoeptegel scheef te liggen en de leefbaarheidsscore verslechtert er al (bij wijze van spreken). Anders ligt het met de relatief beperkte verbetering in gebieden die in 2016 ‘onvoldoende’ scoorden. Daar zijn rekenkundig gezien veel mogelijkheden voor verbetering. Dat de leefbaarheid daar toch minder verbetert dan in de ‘voldoende’, ‘ruim voldoende’ en ‘goed’ scorende gebieden, betekent dat de verschillen tussen enerzijds ‘onvoldoende’ en anderzijds ‘voldoende’, ‘ruim voldoende’ en ‘goed’ scorende gebieden, net zoals in de periode 2014-2016, blijven toenemen.

Figuur 2.10 Ontwikkeling leefbaarheid (2016-2018) naar leefbaarheidsscore in 2016

VERSCHILLEN TUSSEN STEDEN

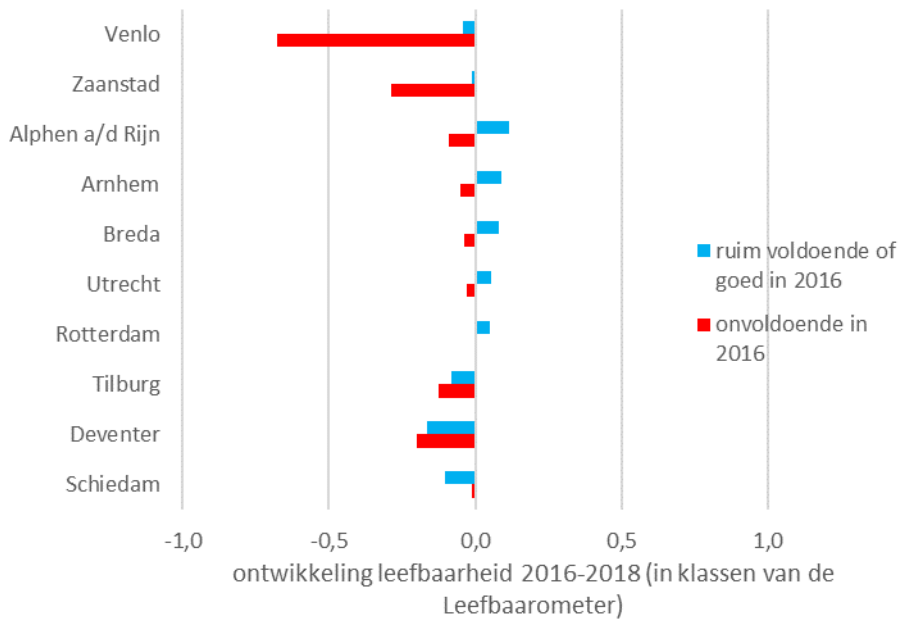
In de grotere steden (de G4 en de G40 samen),¹³ is er een tiental gemeenten waar gebieden met een onvoldoende leefbaarheid in 2016 er tussen 2016 en 2018 gemiddeld genomen verder op achteruitgingen. Die steden zijn weergegeven in figuur 2.11. De gebieden met een ruim voldoende tot goede leefbaarheid ontwikkelden zich in deze steden bovendien gunstiger, dan wel minder ongunstig ten opzichte van de gebieden met een onvoldoende leefbaarheid. Een aantal van deze gemeenten vertoonde in de periode 2014-2016 eenzelfde beeld. Dat zijn Arnhem, Breda, Utrecht en Rotterdam hoewel de ontwikkeling in de 'onvoldoende buurten' in Rotterdam vrijwel gelijk is aan nul (en daardoor niet goed zichtbaar in figuur 2.11). In deze gemeenten worden de verschillen tussen de 'onvoldoende' gebieden en de 'ruim voldoende' tot 'goede' gebieden dus voor de tweede opeenvolgende periode groter.

Nieuwkomers in het lijstje van gemeenten met een gemiddeld genomen negatieve ontwikkeling in de 'onvoldoende' gebieden zijn Venlo, Zaanstad, Alphen aan den Rijn, Tilburg en Deventer. Vooral in Venlo en Zaanstad is er vrij nadrukkelijk sprake van een ongunstige ontwikkeling in de 'onvoldoende' gebieden. In de periode 2014-2016 was er in Zaanstad en Tilburg ook al wel een toename van de verschillen doordat de 'onvoldoende' gebieden zich minder verbeterden dan de 'ruim voldoende' tot 'goede' gebieden. In Venlo, Alphen aan den Rijn en Deventer was er in de periode 2014-2016 nog sprake van een vermindering van de verschillen. Door de verbetering die er toen plaatsvond, gaat het in de periode 2016-2018 in Venlo en Alphen aan den Rijn inmiddels wel om een kleiner aantal 'onvoldoende' gebieden. Hierbinnen is de ontwikkeling echter minder gunstig. In Deventer daarentegen heeft de vermindering van de verschillen in de periode 2014-2016 niet kunnen voorkomen dat in de periode 2016-2018 het aantal inwoners in 'onvoldoende' gebieden groter is geworden. Verder valt op dat in Tilburg en in Deventer sprake is van een gemiddeld genomen negatieve ontwikkeling in zowel de 'onvoldoende' gebieden als in de 'ruim voldoende' tot 'goede' gebieden.

In Schiedam is die negatieve ontwikkeling in de 'onvoldoende' gebieden beperkt en ontwikkelden de gebieden met een score 'ruim voldoende' of 'goed' zich juist ongunstiger. In tegenstelling tot de andere in figuur 2.11 genoemde steden, nemen in Schiedam de verschillen gemiddeld genomen dus niet toe, maar is er over de gehele linie wel sprake van een lichte verslechtering van de leefbaarheid.

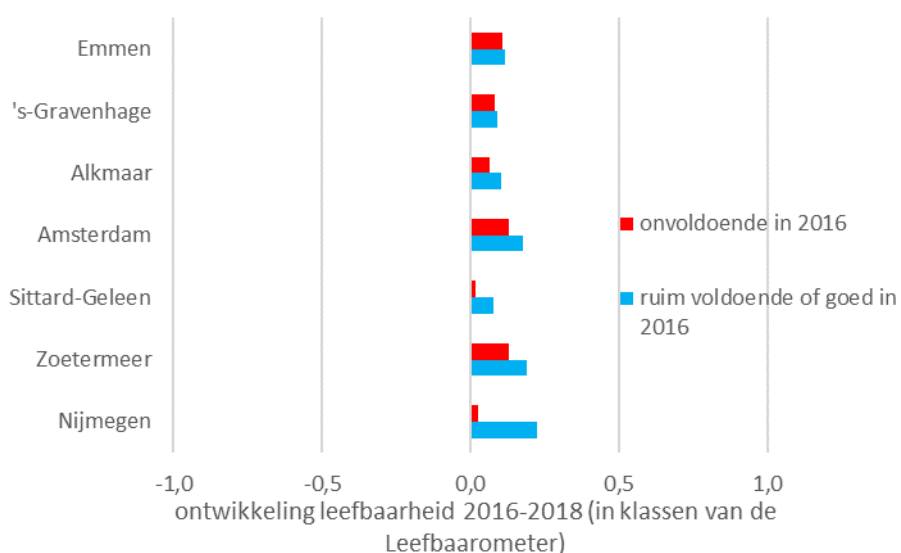
¹³ Hierbij blijft een aantal van de G40-gemeenten buiten beeld omdat er geen gebieden van enige omvang voorkomen met een score 'onvoldoende' in 2016. Dat zijn de gemeenten Almelo, Apeldoorn, Assen, Ede, Enschede, Haarlemmermeer, Hengelo, Hilversum.

Figuur 2.11 Ontwikkeling leefbaarheid (2016-2018) in gemeenten waar ‘onvoldoende buurten’ zich gemiddeld negatief ontwikkelden

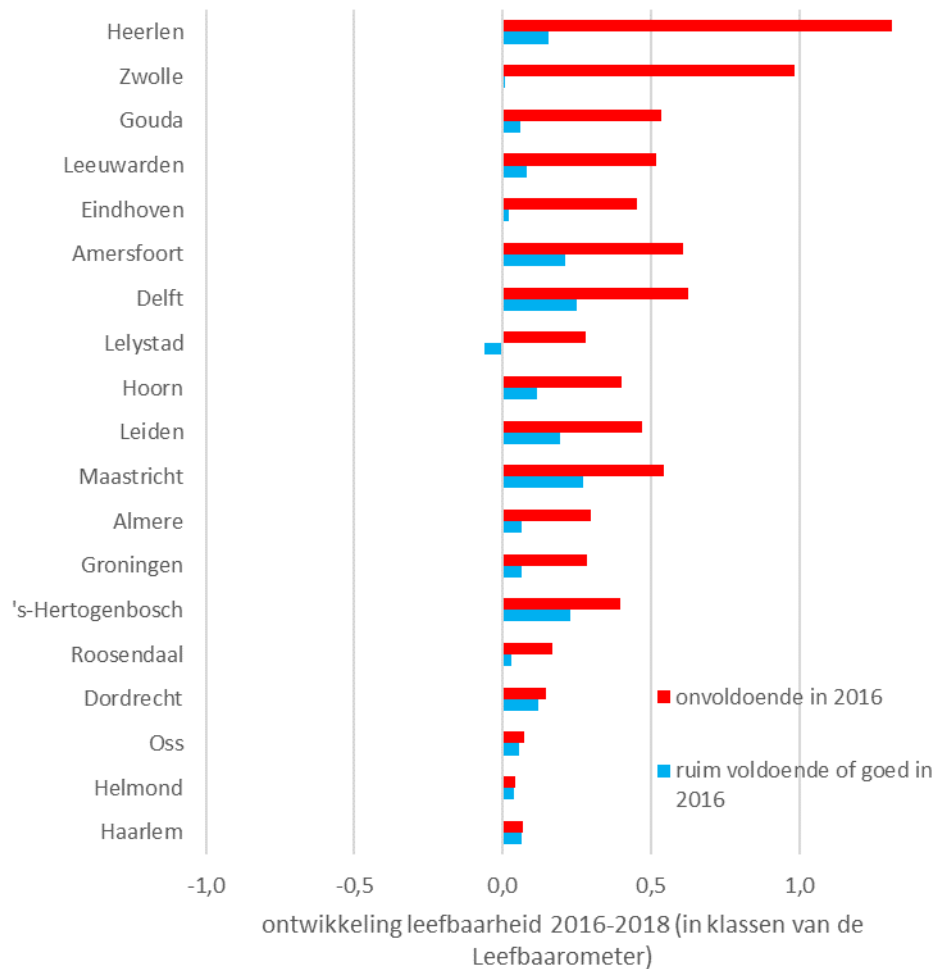
In een aantal gemeenten verbeterde de leefbaarheid wel in de ‘onvoldoende’ gebieden, maar was die verbetering nog sterker in de gebieden met een ‘ruim voldoende’ tot ‘goede’ leefbaarheid. Die gemeenten zijn weergegeven in figuur 2.12. Alleen Den Haag zat in de vorige periode ook in dit lijstje. De mate waarin de verschillen toenemen in Den Haag is wel een stuk kleiner geworden. Er is nog maar nauwelijks verschil in de ontwikkeling van de ‘onvoldoende’ gebieden en de ‘ruim voldoende’ tot ‘goede’ gebieden.

Figuur 2.12 Ontwikkeling leefbaarheid (2016-2018) in gemeenten waar ‘onvoldoende’ buurten zich gemiddeld minder verbeterden dan ‘ruim voldoende’/‘goede’ buurten

In de andere steden – die in aantal de meerderheid vormen van de G40 en G4 – is de leefbaarheid er gemiddeld genomen in absolute zin op vooruit gegaan in de gebieden met een ‘onvoldoende’ leefbaarheid en zelfs meer dan in de gebieden met een ‘ruim voldoende’ of ‘goede’ leefbaarheid (zie figuur 2.13). In deze steden nemen de verschillen tussen de goede en minder goede delen van de stad dus af. Vooral in Heerlen en Zwolle is er sprake van een opmerkelijk gunstige ontwikkeling. In Haarlem, Helmond, Oss en Dordrecht verminderen de verschillen marginaal.

Figuur 2.13 Ontwikkeling leefbaarheid (2016-2018) in gemeenten waar ‘onvoldoende’ buurten zich gemiddeld gunstiger ontwikkelden dan ‘ruim voldoende’/‘goede’ buurten

In de figuren 2.11 tot en met 2.13 zijn stedelijke gemiddelden gepresenteerd van de ontwikkeling van gebieden met een onvoldoende leefbaarheid. Op die gemiddelden zijn altijd uitzonderingen als naar specifieke buurten en wijken wordt gekeken. Zo gaat bijvoorbeeld de leefbaarheid in buurten met een score ‘onvoldoende’ in Amsterdam er gemiddeld genomen wel op vooruit (zie figuur 2.12), maar geldt dat zeker niet voor alle buurten met een onvoldoende leefbaarheid in de stad.

In bijlage 3a staan de buurten in de G4 en G40 waar tussen 2016 en 2018 sprake was van een verslechtering van de leefbaarheid binnen delen van de buurten die in 2016 ook een onvoldoende waarde hadden. Daarin is ook Amsterdam ruim vertegenwoordigd met buurten in met name Noord, Nieuw-West en Zuidoost.

In bijlage 3b staan de buurten in de G4 en de G40 waarin er tussen 2016 en 2018 een verbetering was binnen de delen van de buurten die in 2016 een onvoldoende waarde hadden.

Als een deel van een buurt met een score 'onvoldoende' in 2016 zich daarna ongunstig ontwikkelde en een ander deel dat eveneens 'onvoldoende' was gunstig, komt de buurt zowel in bijlage 3a als in bijlage 3b voor. In die gevallen ging het met deze buurten dus (deels) beter en deels slechter. Dat komt vrij veel voor. We zien dus binnen buurten vaak een afwijkende ontwikkeling in verschillende delen. Door in te zoomen tot gridniveau op de kaart van de Leefbaarometer (www.leefbaarometer.nl) is zichtbaar in welke delen van buurten de score zich positief of negatief ontwikkelde.

2.5 NIEUWE AANDACHTSGEBIEDEN

VOORMALIGE "VEERTIG WIJKEN" NIET MEER RELEVANT

Uit eerdere rapportages over de Leefbaarometer werd al duidelijk dat de selectie van de veertig aandachtswijken die toenmalig minister Vogelaar heeft laten maken, niet meer representatief is voor de huidige wijken met leefbaarheidsproblemen. Dat is ook nader toegelicht in de Kamerbrief van 23 november 2015 van de minister voor Wonen en Rijksdienst¹⁴. Een deel van die selectie kent nog steeds veel gebieden met een score onvoldoende, maar in andere van de veertig aandachtswijken komen geen 'onvoldoende' delen meer voor. Daar staat tegenover dat er ook wijken in steden zijn die destijds niet als aandachtswijk zijn geselecteerd, maar die nu wel behoorlijke delen met een score 'onvoldoende' hebben en dus als aandachtswijk zouden kunnen worden bestempeld. Om die reden zijn de (voormalige) veertig aandachtswijken in deze rapportage ook niet meer opgenomen in de analyses. Er is echter weer hernieuwde aandacht voor het thema leefbaarheid en in het bijzonder voor de 'leefbaarheid in wijken', bijvoorbeeld vanwege de

¹⁴ Tweede Kamer, vergaderjaar 2015–2016, 32 847, nr. 206 d.d. 23 november 2015, en in aanvulling daarop: Tweede Kamer, vergaderjaar 2015–2016, 32 847, nr. 211 d.d. 18 december 2015.

problematiek van kwetsbare, minder zelfredzame bewoners, die zich vaak concentreert in bepaalde wijken en buurten.

Daar komt bij dat de belangstelling voor wijken en buurten is toegenomen in allerlei beleidsdossiers en afspraken tussen het Rijk, regio's, gemeenten en andere partijen. Hierbij kan gedacht worden aan bijvoorbeeld de Regio Deals, Woondeals, City Deals en aan programma's in het kader van de energietransitie. Maar ook aan de regionale versterkingsplannen voor de aanpak van ondermijnende criminaliteit, waarin 'weerbare samenleving/wijkenaanpak' als een van de rode draad thema's is geprioriteerd.

Gelet op al deze ontwikkelingen kan dit analyserapport helpen om vanuit het perspectief van de leefbaarheid een objectieve bijdrage te leveren aan eventuele toekomstige discussies over selectie van gebieden, wijken en buurten. De hier gepresenteerde verkenning moet in dat licht worden gezien als eerste vingeroefening.

EEN SLECHTE WIJK IS NOG GEEN AANDACHTSGEBIED

Het is vanzelfsprekend mogelijk om 'nieuwe' aandachtswijken te selecteren met behulp van de Leefbaarometer. De vraag daarbij is echter wanneer we spreken over een aandachtswijk. De mate en omvang van de problematiek zijn immers glijdende schalen die geen absolute grenzen hebben. Elke kern heeft een 'slechtste' buurt of straat waarvan de bewoners vinden dat ze het minder hebben getroffen met hun directe woonomgeving dan de bewoners in de rest van de kern. Zo'n buurt is vaak een startersbuurt, waar veel goedkope woningen staan, waar de woonomgeving 'sober' is ingericht en waar daarnaast ook relatief veel mensen wonen met een verminderde zelfredzaamheid. Een dergelijke buurt vervult in de regel een nuttige functie op de lokale woningmarkt. Het is dan ook zeker niet altijd wenselijk om zo'n buurt te willen veranderen in een gemiddelde buurt. In veel gevallen wordt daarmee dan namelijk ook de functie van de betreffende buurt aangetast en resteren er te weinig mogelijkheden voor huisvesting van starters en anderen met lage inkomens. Zeker zolang de problemen in zo'n slechtste buurt of straat beheersbaar zijn en de problemen met overlast en onveiligheid beperkt blijven, is er weinig reden om zo'n buurt tot aandachtswijk te bestempelen.

SCHAAL VAN DE PROBLEMEN

Ook de schaal van de problematiek is een factor om rekening mee te houden. Zo is het de vraag of een (deel van een) buurt waar tweehonderd inwoners wonen in een gebied met

score 'zwak' in een plaats waar verder alle gradaties van 'voldoende' tot 'uitstekend' voorkomen als een aandachtswijk moet worden benoemd. Voor de betreffende gemeente zal dit ongetwijfeld het gebied zijn waar met meer dan gemiddelde aandacht wordt geprobeerd om de leefbaarheid op peil te houden of te verbeteren. Of het daarmee ook een aandachtswijk is waar bijvoorbeeld vanuit het Rijk aandacht voor nodig is, is maar de vraag. Dan ligt een orde van grootte van minimaal 2.000 inwoners meer voor de hand, maar ook dat is een arbitraire grens. Het is daarbij wel van belang om niet alleen naar het niveau van specifieke buurten te kijken. Die kunnen erg 'klein' zijn gedefinieerd. Als aanliggende buurten samen tot een substantieel probleemgebied leiden, vormen die logischerwijs ook gezamenlijk een aandachtswijk.

AARD VAN DE PROBLEMEN

Een andere vraag is of – om van een aandachtswijk te kunnen spreken – elke 'dimensie' even belangrijk is. Voor de bewoners wordt het belang van de indicatoren en de dimensies bepaald op basis van hun samenhang met oordelen over de leefbaarheid en met gedrag. Vanuit beleid bezien kan worden betoogd dat de ene dimensie wellicht meer aangrijpingspunten biedt om er beleid op te voeren dan andere. Zo bieden de dimensies 'Veiligheid' en 'Fysieke omgeving' mogelijk meer houvast dan de dimensies 'Bewoners' of 'Voorzieningen'. De laatstgenoemde dimensies liggen verder van de directe invloedssfeer van overheden en zijn dus moeilijker om op te sturen. Anderzijds is het zelden zo dat echt lage scores op de Leefbaarometer worden bereikt door een slechte score op één dimensie. Als de scores 'zwak' of 'onvoldoende' zijn, is er in de regel iets mis op meerdere dimensies. Op welke dimensies wordt ingegrepen (of kan worden ingegrepen), zal van geval tot geval verschillen. Om daar op voorhand een selectie in te maken, is dan niet wenselijk.

Het is echter aan te bevelen om een uitzondering te maken voor de dimensie Veiligheid. Het lijkt redelijk om problemen op deze dimensie tot een voorwaarde te bestempelen om van een aandachtswijk te kunnen spreken. Als op de andere dimensies de scores onvoldoende zijn, maar de bewoners wel zonder overlast of onveiligheid samenleven, is de acute problematiek namelijk beperkt en zijn de problemen vermoedelijk te overzien.

BUURTEN EN WIJKEN OF GROTERE GEBIEDEN?

Een derde overweging is of de problematiek zich alleen op het niveau van buurten en wijken afspeelt of dat er ook op een hoger schaalniveau (van steden/gemeenten of regio's) problemen met de leefbaarheid zijn die over het hoofd worden gezien als alleen naar

‘onvoldoende’ buurten wordt gekeken. Zo zijn de problemen in krimpregio’s vooralsnog niet van dien aard dat de leefbaarheidsscores er overwegend ‘rood’ zijn.

Toch kan het zo zijn dat als een groter gebied overwegend ‘zwak’ of ‘net voldoende’ is, dit wel degelijk het normaal functioneren van dat gebied beperkt, bijvoorbeeld door het minder worden van voorzieningen en er veel aandacht en veel inspanningen nodig zijn om dat gebied voldoende aantrekkelijk te houden of krijgen. Datzelfde fenomeen kan zich voordoen in specifieke steden waar weliswaar weinig ‘onvoldoende’ buurten zijn, maar waar bijvoorbeeld de kwaliteit van de woonomgeving in grote delen van de stad als kwetsbaar kan worden gekwalificeerd en niet ‘vanzelf’ op een redelijk niveau blijft.

HOE GROOT MOETEN DE LEEFBAARHEIDSPROBLEMEN ZIJN?

Verder is het van belang om te bedenken hoe groot de leefbaarheidsproblemen moeten zijn om van ‘aandachtswijken’ of ‘aandachtsgebieden’ te spreken.¹⁵ Het hoeft zoals gezegd niet noodzakelijk om grote concentraties van ‘onvoldoende’ gebieden te gaan, als de schaal van de problematiek maar voldoende groot is om een probleem te vormen. Tegelijkertijd is ook al aangegeven dat een klein en overzichtelijk vlekje ‘onvoldoende’ of ‘zwak’ niet meteen hoeft te betekenen dat er sprake is van een aandachtswijk. Ook daarvoor geldt dat er een zekere schaal nodig is van de problematiek om van een aandachtswijk te kunnen spreken. En als zo’n vlekje is omgeven door een groot gebied waar de leefbaarheid ‘zwak’ is, is dat al meer een indicatie dat er wat aan de hand is. Maar of zo’n gebied dan als aandachtswijk moet worden bestempeld in dezelfde orde van grootte als grote wijken met een score onvoldoende met duizenden inwoners, is zeer de vraag. Het lijkt dus voor de hand te liggen om gradaties van aandachtswijken te identificeren.

DE DUUR VAN DE PROBLEMATIEK

Tot slot ligt het voor de hand om de tijdsdimensie op te nemen in een nieuwe selectie van aandachtswijken. Vooral als de problematiek langdurig is en dus blijkbaar niet eenvoudig oplosbaar, ligt het voor de hand om een wijk of gebied als aandachtsgebied te benoemen. Bij kortere periodes van slechte scores kan dit bijvoorbeeld ook komen door incidenten (in het bijzonder op het gebied van veiligheid) die de leefbaarheid niet structureel aantasten maar in een specifieke meting wel een groot effect kunnen hebben. Ook lijkt het nuttig om de ontwikkeling van de wijken mee te nemen in de risico-inschatting. Als de ontwikkeling in een

¹⁵ We laten hier buiten beschouwing dat er ook andere redenen (bijvoorbeeld politiek-bestuurlijke afwegingen) kunnen zijn om een wijk wel of niet als aandachtswijk te willen benoemen.

wijk dermate gunstig is dat mag worden verwacht dat deze binnen twee jaar niet meer aan de gestelde criteria (in termen van de schaal van de problematiek) voldoet, lijkt dat een goede reden om de betreffende wijk dan ook bij de huidige meting niet (meer) als aandachtswijk te beschouwen.

TYPLOGIE VAN LEEFBAARHEIDSPROBLEMEN

De overwegingen overziend, lijkt het meer voor de hand te liggen om te werken vanuit een typologie van aandachtsgebieden dan vanuit één vaste en harde definitie. De volgende eenvoudige typologie zou, gezien de overwegingen die hiervoor de revue zijn gepasseerd, een optie kunnen zijn:

Type 1: Kwetsbare wijken

Grotere gebieden waar de leefbaarheid al lang onder druk staat (minimaal drie metingen) en gezien de ontwikkelingen ook negatief zal blijven, waar veiligheid en overlast een groot probleem vormen en de scores 'onvoldoende' een substantieel deel van de wijk/buurt uitmaken.

Type 2: Aandachtsbuurten

Buurten waar de leefbaarheid langdurig (minimaal drie metingen) op z'n best 'zwak' is, waar veiligheid een probleem is (twintig procent laagste scores in het land) en waar minimaal 1.000 mensen wonen.

Type 3: Aandachtsregio's

Regio's of gemeenten waar langdurig (minimaal drie metingen) een relatief groot deel van de bewoners in een gebied woont dat maximaal als 'net voldoende' kan worden beschouwd en waar een relatief klein deel van het grondgebied een zeer goede of uitstekende leefbaarheid heeft. Met dit type wordt geprobeerd de gebieden te identificeren die hiervoor onder het kopje 'buurten en wijken of grotere gebieden?' zijn bedoeld. Het gaat om regio's waar de leefbaarheid over de gehele linie minder sterk is, zonder dat hier per se kwetsbare wijken of aandachtsbuurten de boventoon in voeren. Tegenover de zwakkere delen staan in deze regio's weinig gebieden waar de woonomgeving écht aantrekkelijk is. Dat maakt dat er relatief weinig te kiezen is in een dergelijk gebied en dat maakt de regio als geheel minder aantrekkelijk en daarmee kwetsbaar.

KWETSBARE WIJKEN

Voor de kwetsbare wijken kunnen de volgende criteria worden gebruikt:

- volgens de laatste drie metingen en prognose minimaal 5.000 personen in een wijk met score 'onvoldoende' (wijk met aanliggende buurten) of 3.000 mensen op buurtniveau;
- minimaal eenzelfde aandeel mensen waarvoor de dimensie Veiligheid tot de ongunstigste tien procent van Nederland behoort;
- minimaal een derde van de buurt een score 'onvoldoende' heeft.

Volgens deze criteria zijn de kwetsbare wijken te vinden in de volgende acht steden (zie tabel 2.1):

Tabel 2.1 Steden met kwetsbare wijken

	Stadsdeel/wijk	Bevolking (in gebied met score 'onvoldoende')
Den Haag	Centrum	41.000
	Escamp	53.000
	Laak	23.000
Amsterdam	Noord	21.000
	Zuidoost	54.000
	Nieuw-West	38.000
Rotterdam	Charlois	48.000
	Delfshaven	25.500
	Feijenoord	42.000
	IJsselmonde	24.000
	Kralingen-Crooswijk	7.500
Schiedam	Oost	7.000
	Nieuwland	6.500
Tilburg	Stokhasselt, incl. aanliggend deel Heikant	9.500
Utrecht	Overvecht	25.500
	Kanaleneiland	11.500
Vlaardingen	Westwijk	8.000
Zaanstad	Poelenburg en Zuid	11.000

Binnen deze wijken/stadsdelen gaat het – in het bijzonder waar stadsdelen worden weergegeven (i.c. de G4) – om specifieke wijken/buurtten waar de problemen zich concentreren. Deze kwetsbare wijken en buurtten zijn opgesomd in bijlage 4. Het gaat om 132 buurtten in 34 wijken in 18 stadsdelen/wijken in de acht steden die in tabel 2.1 zijn vermeld. Zo gaat het in Amsterdam Nieuw-West in het bijzonder om Geuzenveld-Slotermeer en Osdorp (incl. De Punt). Andere wijken in Nieuw-West zoals Slotervaart, Overtoomse Veld, Middelveldsche Akerpolder, de Kolenkit en Sloter/Riekerpolder voldoen niet (meer) aan de genoemde criteria. In sommige van die wijken zijn ook nog wel ‘onvoldoende’ buurtten, maar de schaal van de problematiek is een stuk kleiner, waardoor deze buurtten wellicht eerder tot de aandachtsbuurtten (de tweede categorie) zouden moeten worden gerekend dan tot de kwetsbare wijken.

Naast de bekende kwetsbare wijken in de G4 is het opvallend dat een viertal andere gemeenten ook in deze lijst terugkomt. De schaal en ernst van de problematiek, alsmede de ontwikkelingen in de genoemde buurtten/wijken in Schiedam, Tilburg, Vlaardingen en Zaandam blijken zodanig dat hier van kwetsbare wijken kan worden gesproken. Dat geldt temeer als de omvang van die gebieden wordt afgezet tegen de relatief beperkte grootte van die steden in vergelijking tot de G4. De kwetsbare gebieden zijn dan op gemeentelijke schaal minimaal vergelijkbaar met de situatie in Utrecht.

AANDACHTSBUURTEN

Voor het selecteren van aandachtsbuurtten kunnen bijvoorbeeld de volgende criteria worden geformuleerd:

- minimaal vijf procent in de wijk/buurt heeft een score ‘onvoldoende’;
- gedurende minimaal drie metingen en volgens de trend wonen er minimaal 1.000 bewoners in een gebied dat maximaal een score ‘zwak’ heeft;
- er zijn problemen op het gebied van veiligheid en overlast (in minimaal twee derde van het deel met score ‘zwak’ behoort de score op de dimensie Veiligheid tot de slechtste twintig procent scores in Nederland);
- minimaal een derde van de buurt heeft maximaal een score ‘zwak’.

Als deze criteria worden toegepast, resulteert dat in 170 aandachtsbuurtten in 51 gemeenten, al dan niet in aanvulling op de kwetsbare wijken uit de vorige paragraaf. De volledige lijst met aandachtsbuurtten is opgenomen in bijlage 5. Het is een subset van de ‘onvoldoende’ buurtten in bijlage 2 omdat er strenger is geselecteerd (minimale grootte bijvoorbeeld, problemen op het gebied van veiligheid en overlast) en omdat de kwetsbare wijken erbuiten vallen. Doordat

de kwetsbare wijken erbuiten vallen, is de lijst van aandachtsbuurten in Rotterdam en Den Haag vrij beperkt. In Amsterdam daarentegen is de lijst aandachtsbuurten behoorlijk lang. Hierin zitten ook vrij veel buurten die oorspronkelijk tot de veertig aandachtswijken behoorden (Indische Buurt en Kolenkitbuurt bijvoorbeeld), maar die nu qua leefbaarheid zijn verbeterd en nu geen (deel van een) kwetsbare wijk meer vormen. Ze zijn nu nog 'slechts' aandachtsbuurt.

In aanvulling op de gemeenten met kwetsbare wijken hebben de gemeenten Arnhem, Breda, Deventer, Dordrecht, Leiden en Zoetermeer meer dan 10.000 inwoners die wonen in de onvoldoende tot zwakke delen van de aandachtsbuurten. In Amsterdam, Arnhem, Bergen op Zoom, Beverwijk, Capelle aan den IJssel, Culemborg, Deventer, Rotterdam, Tiel en Venray vormen die bewoners tien procent of meer van de totale bevolking in de gemeente. Hier is dus sprake van een relatief groot deel van de gemeente dat aandachtsbuurt is.

AANDACHTSSREGIO'S

Om aandachtsregio's te selecteren, zoeken we naar de combinatie van het weinig voorkomen van gebieden binnen de regio met een zeer goede of uitstekende leefbaarheid en het veel voorkomen van gebieden met een leefbaarheid die maximaal 'net voldoende' is. Om die selectie te maken, hanteren we voor beide verdelingen de tienprocentgrens. Dus, als een regio behoort tot de tien procent regio's met het kleinste aandeel goede of uitstekende leefbaarheid én tot de tien procent regio's met het grootste aandeel 'net voldoende' leefbaarheid, benoemen we de regio als een aandachtsregio, mits die situatie al langer (drie metingen) aan de orde is. Als regio-indeling hanteren we de Corop-plusindeling. Die onderscheidt 52 regio's. Van die 52 regio's zijn er zes die aan de criteria voldoen. Dat zijn:

- Almere
- Delfzijl en omgeving
- Rijnmond
- Zaanstreek
- Zeeuws-Vlaanderen
- Zoetermeer

Dit is een interessante combinatie van regio's vanwege de diversiteit. Er lijken drie typen regio's in te onderscheiden te zijn. Er zijn regio's waarin voormalige groeikernen dominant zijn (Almere en Zoetermeer), regio's die met bevolkingskrimp te maken hebben (Delfzijl en

omgeving en Zeeuws-Vlaanderen) en regio's waar veel kwetsbare wijken zijn (Rijnmond en Zaanstreek).

In de regio's met voormalige groeikernen ligt de problematiek vooral bij de dimensies Veiligheid en in mindere mate Bewoners. In de krimpregio's zijn de dimensies die bijdragen aan het ongunstige profiel in het bijzonder die van Voorzieningen en Woningen. In de regio's met veel kwetsbare wijken hebben alle dimensies – behalve Voorzieningen – een relatief lage score. De achtergrond van de problemen is daarmee divers, maar het zijn allemaal regio's waar de leefbaarheid op een relatief grote schaal suboptimaal is en op beperkte schaal optimaal. Dat biedt deze regio's veel uitdaging om voldoende aantrekkelijk te blijven/worden.

Dat de aanwezigheid van kwetsbare wijken geen doorslaggevende factor is, blijkt uit het niet voorkomen in deze lijst van de agglomeraties Amsterdam, Den Haag en Utrecht. Daar is weliswaar het aandeel tot 'net voldoende' groot, maar ook het aandeel 'zeer goed' of 'uitstekend'. Er is in die stedelijke regio's dus veel meer variatie – ook aan de positieve kant – dan in de aandachtsregio's.

2.6 CONCLUSIE

De omgevingscondities die bepalend zijn voor de leefbaarheid verbeterden in Nederland ook tussen 2016 en 2018. Het aandeel mensen dat woont in een gebied met een leefbaarheid die minimaal als 'ruim voldoende' kan worden getypeerd bedraagt inmiddels 82 procent (was in 2016 81 procent). Vooral in de segmenten 'zeer goed' en 'uitstekend' is er een flinke groei zichtbaar. Vergeleken met de verbetering in de vorige periode (2014-2016) is er wel sprake van een afvlakking van de verbetering. Mede daardoor is het aantal 'onvoldoende' buurten minder gedaald dan tussen 2014 en 2016. Als alle buurten waarin een deel een score 'onvoldoende' heeft, worden meegerekend resteren er in 2018 nog 515 buurten van de in totaal bijna 13.000 buurten in Nederland die als 'onvoldoende' buurten kunnen worden benoemd. Bij een iets strengere selectie (minimaal honderd inwoners) gaat het om 436 buurten. De belangrijkste motor achter de verbetering was in veel gevallen een verbetering op de dimensie Veiligheid.

Tegenover de algemeen gunstige ontwikkelingen, staat dat de verbetering van de leefbaarheid in aantal van de 'zwakkere' wijken achterblijft en de verschillen tussen 'goede' en 'slechte' wijken in een aantal steden van de G4 en de G40 blijven toenemen. De verbetering van de leefbaarheid is daarmee niet gelijk verdeeld. Een relatief groot deel van de wijken waar leefbaarheidsproblemen zijn, profiteert minder van de gunstige ontwikkelingen dan de wijken

die al een goede leefbaarheid hebben. Ook zijn er enkele steden met ‘onvoldoende’ buurten waar de leefbaarheid gemiddeld genomen zich (wederom) negatief ontwikkelde. Positief is echter dat in het merendeel van de steden de leefbaarheid in de periode 2016-2018 er gemiddeld genomen op vooruit is gegaan in de gebieden met een ‘onvoldoende’ score en zelfs meer dan in de gebieden met een ‘ruim voldoende’ of ‘goede’ score.

Er is hernieuwde aandacht voor het thema ‘leefbaarheid in wijken’. Enerzijds vanwege de problematiek van kwetsbare, minder zelfredzame bewoners, die zich vaak concentreert in bepaalde wijken en buurten. Anderzijds omdat de belangstelling voor wijken en buurten is toegenomen in allerlei beleidsdossiers en afspraken tussen het Rijk, regio’s, gemeenten en andere partijen. Om die reden zou het nuttig kunnen zijn om nader te verkennen welke gebieden extra aandacht vragen. Daarvoor zijn drie typen gebieden onderscheiden:

Type 1: Kwetsbare wijken

Grotere gebieden waar de leefbaarheid al lang onder druk staat (minimaal drie metingen) en gezien de ontwikkelingen ook negatief zal blijven, waar veiligheid en overlast een groot probleem vormen en de scores ‘onvoldoende’ een substantieel deel van de wijk/buurt uitmaken (minimaal 5.000 inwoners). Slechts in acht steden zijn er wijken die aan deze criteria voldoen. Naast de G4 gaat het dan om Schiedam, Vlaardingen, Zaanstad en Tilburg.

Type 2: Aandachtsbuurten

Buurten waar de leefbaarheid langdurig (minimaal drie metingen) op z’n best ‘zwak’ is, waar scores ‘onvoldoende’ voorkomen, waar veiligheid een probleem is (twintig procent laagste scores in het land) en waar minimaal 1.000 mensen wonen. Deze buurten komen vrij veel voor, hoewel het nog steeds maar om 1,3 procent van alle buurten gaat. Het betreft 170 buurten in 51 gemeenten.

Type 3: Aandachtsregio’s

Regio’s of gemeenten waarbinnen langdurig (minimaal drie metingen) een relatief groot deel van de bewoners in een gebied woont dat maximaal als ‘net voldoende’ kan worden beschouwd en waar een relatief klein deel van het grondgebied een zeer goede of uitstekende leefbaarheid heeft. Zes Corop-plusregio’s voldoen aan de criteria. Het gaat om twee regio’s met veel kwetsbare wijken (Rijnmond en Zaanstreek), twee krimpregio’s (Delfzijl en omgeving en Zeeuws-Vlaanderen) en twee voormalige groeikernen (Almere en Zoetermeer).

3 THEMA OVERLAST EN ONVEILIGHEID

Uit hoofdstuk 2 bleek dat de positieve ontwikkeling van de leefbaarheid met name samenhangt met de positieve ontwikkelingen op de dimensie Veiligheid¹⁶. Deze ontwikkelingen waren het sterkst in de stedelijke gebieden. De dimensie Veiligheid is onder te verdelen in drie subdimensies waarvan de eerste twee verreweg het grootste gewicht hebben: 1) overlast; 2) onveiligheid en 3) verloedering (zie ook bijlage 1). Onder overlast vallen alle indicatoren die een beeld geven van de mate waarin mensen in hun directe woonomgeving overlast ervaren. Onder onveiligheid vallen indicatoren die de mate waarin bepaalde misdrijven in de directe woonomgeving plaatsvinden, meten.

Het bevorderen van de weerbaarheid van het lokaal bestuur en de aandacht voor preventief-bestuurlijke maatregelen om (woon)overlast en onveiligheid gebiedsgericht en integraal aan te pakken is een van de beleidsthema's van het ministerie van BZK. Daarom gaat dit hoofdstuk dieper in op de ontwikkeling van overlast en onveiligheid. In hoeverre is de ontwikkeling op het gebied van overlast gelijk aan die van veiligheid, en wat zijn de relevante ontwikkelingen op de achterliggende indicatoren? Ook wordt ingezoomd op de buurten waar de overlast en onveiligheid het grootst zijn.

3.1 LEEFBAARHEID EN OVERLAST

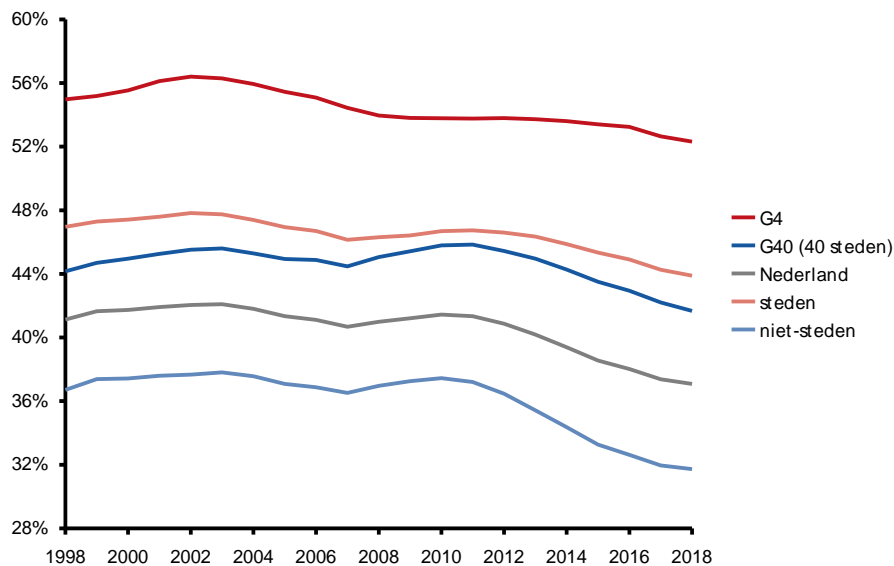
In de dimensie Veiligheid zit de indicator 'overlast'; een samengestelde index van zes indicatoren uit de Veiligheidsmonitor: overlast van drugsgebruik, overlast van jongeren, overlast van omwonenden, vernielingen aan openbare werken, rommel op straat en bekladding. Op basis van die indicator uit de Leefbaarometer is allereerst de ontwikkeling van de overlast in Nederland geanalyseerd. Naast de indicator 'overlast' omvat de dimensie Veiligheid ook de indicator misdrijven tegen de openbare orde, die tot de subdimensie overlast behoort. Tot de subdimensie onveiligheid behoren drie indicatoren die de onveiligheid van de nabije omgeving meten: zedenmisdrijven, geweld en vermogensdelicten. Daar gaat de volgende paragraaf (3.2) nader op in.

Figuur 3.1 laat zien hoe de overlast zich in Nederland van 1998 tot 2018 heeft ontwikkeld. Het aandeel mensen dat overlast in de directe woonomgeving ervaart, is in zijn algemeenheid afgenomen. In de vier grote steden is het aandeel mensen dat overlast ervaart het grootst

¹⁶ De Leefbaarometer 2.0 bestaat uit honderd indicatoren die zijn onderverdeeld in vijf dimensies: Woningen, Bewoners, Voorzieningen, Veiligheid en Fysieke omgeving.

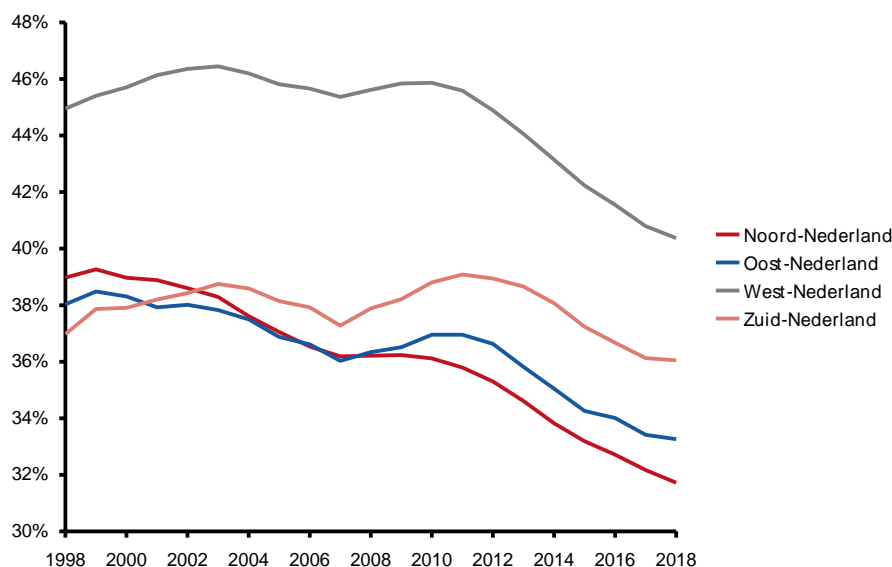
en is de afname betrekkelijk klein. In niet-stedelijke gebieden is de ervaren overlast het kleinst en heeft zich de sterkste afname voorgedaan. Er is dan ook sprake van divergentie tussen niet-stedelijke gebieden en (vooral) de G4; de overlast neemt af, maar vooral op plekken waar deze toch al laag was.

Figuur 3.1 De ontwikkeling van het aandeel van de bevolking dat overlast in de directe woonomgeving ervaart, 1998-2018

Figuur 3.2 toont de ontwikkeling in de vier verschillende landsdelen. Daaruit blijkt dat de mate van overlast in alle delen van het land afneemt, maar dat de afname in Zuid- en Oost-Nederland lijkt te vertragen.

Figuur 3.2 De ontwikkeling van het aandeel van de bevolking dat overlast in de directe woonomgeving ervaart, 1998-2018

ONTWIKKELINGEN BINNEN SUBTHEMA OVERLAST

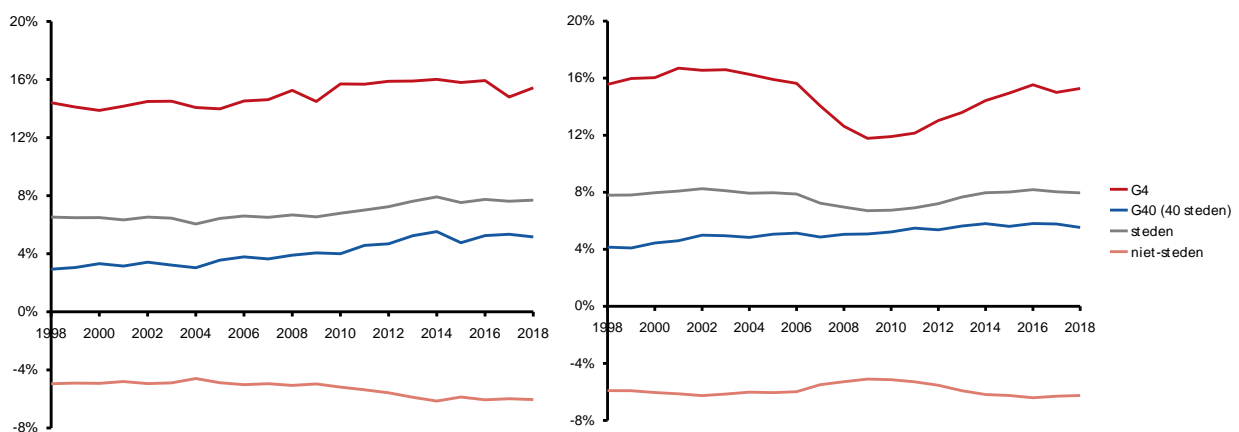
De indicator 'overlast' is een samengestelde index op basis van indicatoren uit de Veiligheidsmonitor. Daarnaast bevat de subdimensie overlast nog een indicator die sterk samenhangt met de ervaren overlast: het aantal verstoringen van de openbare orde in de directe woonomgeving. Door in te zoomen op de ontwikkelingen van deze achterliggende indicatoren wordt de achtergrond van het geconstateerde, toenemende verschil tussen de (grote) steden en de niet-stedelijke gemeenten duidelijk. Daarbij wordt steeds de ontwikkeling ten opzichte van het Nederlands gemiddelde weergegeven, zodat de verschillen tussen gebieden naar voren komen. Samenvattend lijkt het toenemende verschil in overlast tussen (grote) steden en niet-stedelijke gemeenten vooral het gevolg te zijn van de overlast van dronken mensen, drugsoverlast en lastiggevallen worden op straat. Zo is de score van de vier grote steden op deze indicatoren hoger dan het Nederlands gemiddelde en de ontwikkeling ongunstiger dan gemiddeld in Nederland. Voor niet-stedelijke gemeenten is de score juist lager dan gemiddeld en de ontwikkeling relatief gunstiger.

DRANK- EN DRUGSOVERLAST

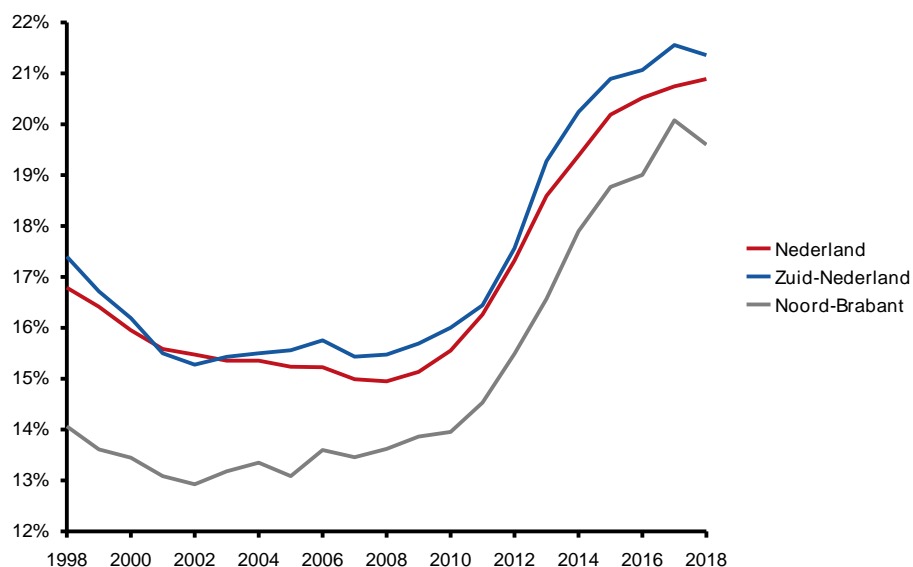
Figuur 3.3 toont de ontwikkeling van de overlast van dronken mensen op straat en drugsoverlast. De algemene trend voor overlast van dronken mensen op straat is nagenoeg vlak: in 1998 lag deze één procentpunt hoger dan in 2018. De verschillen tussen steden en niet-steden zijn relatief groot; de overlast van dronken mensen op straat is groter in steden – en dan met name in de G4 – en neemt ten opzichte van het Nederlands gemiddelde toe. In niet-steden is de overlast van dronken mensen juist kleiner en daalt deze bovendien.

Bij drugsoverlast is sprake van een algemene stijgende trend (zie figuur 3.4). Waar in 1998 zeventien procent van de mensen aangaf drugsoverlast te ervaren is dit in 2018 gestegen tot 21 procent. Ook lokaal is sprake van een opvallende trend: in het eerste decennium van deze eeuw was de ontwikkeling in de vier grote steden duidelijk gunstiger dan het Nederlands gemiddelde, maar deze gunstige ontwikkeling is in recente jaren ongedaan gemaakt (zie figuur 3.3). De recente aandacht voor drugsproblematiek in Zuid-Nederland en met name Noord-Brabant is ook terug te zien in de cijfers; al sinds 2002 neemt het percentage dat drugsoverlast ervaart meer dan gemiddeld in Nederland toe (zie figuur 3.4). De afbuiging naar beneden tussen 2016 en 2018 signaleert geen trendverandering, aangezien het om enquêtegegevens gaat. Deze zijn op korte termijn vaak volatiel.

Figuur 3.3 De ontwikkeling van het aandeel van de bevolking dat overlast in de directe woonomgeving ervaart van dronken mensen op straat (links) en drugsoverlast (rechts), ten opzichte van het Nederlands gemiddelde, 1998-2018

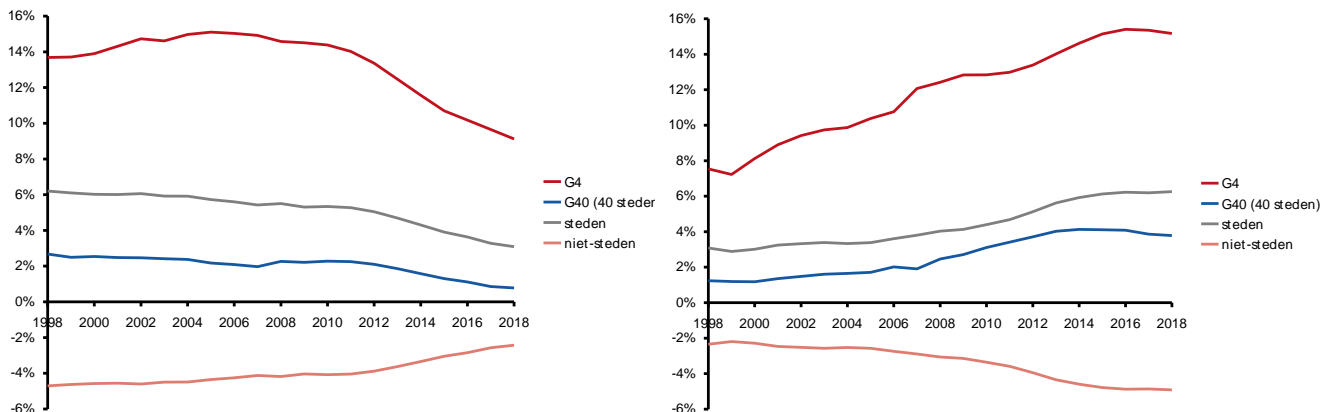
Figuur 3.4 De ontwikkeling van het aandeel van de bevolking dat drugsoverlast in de directe woonomgeving ervaart, 1998-2018

OVERLAST OP STRAAT

Overlast op straat is in de afgelopen twintig jaar in Nederland als geheel afgenomen. De mate waarin deze afname plaatsvond, verschilt wel per deelgebied, zo wordt duidelijk in figuur 3.5. Daarin wordt de ontwikkeling van beide indicatoren ten opzichte van het Nederlands gemiddelde weergegeven. In steden is de trend voor de indicator ‘mannen en vrouwen die op straat worden lastiggevallen’ gunstiger dan voor Nederland als geheel; deze gunstige trend is met name te danken aan de vier grote steden, waar de afname pas de laatste jaren echt op gang kwam. In niet-steden is sprake van een lichte toename. Anderzijds is de ontwikkeling van de overlast door (groepen) jongeren in steden (en dan met name de G4) minder gunstig dan in niet-steden.

Figuur 3.5 De ontwikkeling van de indicatoren ‘mannen en vrouwen die op straat worden lastiggevallen’ (links) en ‘overlast van groepen jongeren’ (rechts), ten opzichte van het Nederlands gemiddelde, 1998-2018

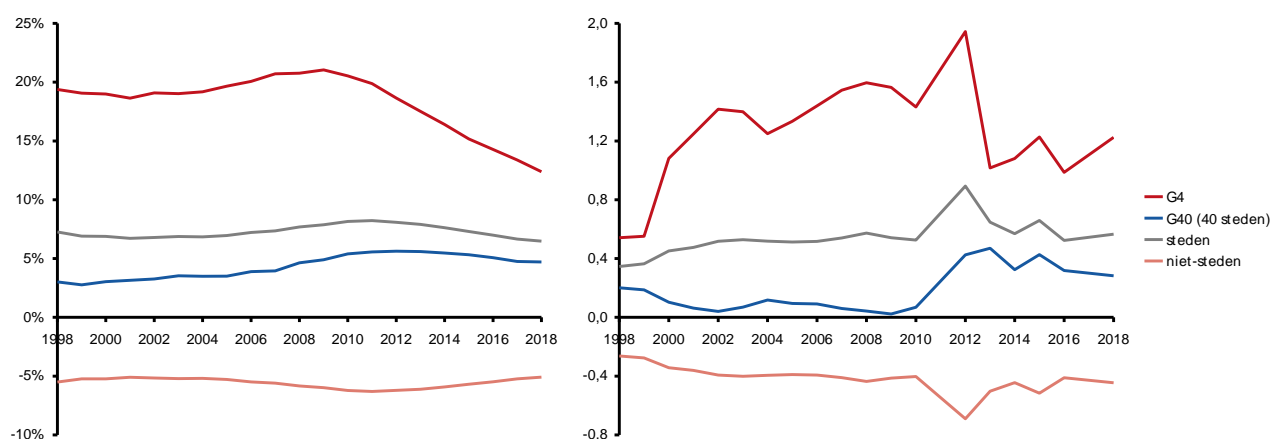

OVERLAST IN DE OPENBARE RUIMTE

Ook in de openbare ruimte is de overlast over het algemeen afgenomen: vernielingen aan openbare werken en bekladding zijn afgenomen. Bij misdrijven tegen de openbare orde en rommel op straat was er eerst sprake van een stijging, die in de meest recente jaren echter weer is afgevlakt. Bekladding is sinds het eind van de jaren negentig overal flink afgenomen. In eerste instantie ontwikkelde deze trend zich min of meer uniform, maar sinds 2010 is de afname in de vier grote steden veel sterker dan in de rest van het land (zie figuur 3.6). Hier lijkt vooral sprake van een inhaalslag: bekladding komt nog steeds veel meer voor dan in de rest van het land.

In de vier grote steden nam het aantal misdrijven tegen de openbare orde in eerste instantie dermate sterk toe dat deze de stijging van de score op overlast in de steden volledig verklaart. In de G40-steden was ook sprake van een stijging, maar die was gering ten opzichte van het Nederlands gemiddelde.

Figuur 3.6 De ontwikkeling van bekladding (links) en misdrijven tegen de openbare orde (rechts), ten opzichte van het Nederlands gemiddelde, 1998-2018

3.2 LEEFBAARHEID EN ONVEILIGHEID

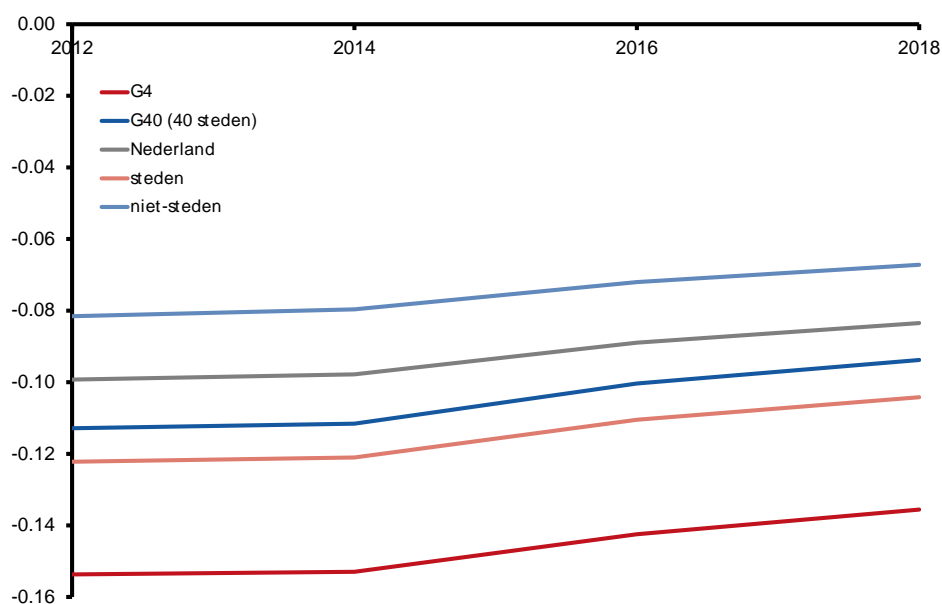
Naast de overlastindicator en misdrijven tegen de openbare orde omvat de dimensie Veiligheid nog een drietal indicatoren die de onveiligheid van de nabije omgeving meten: zedenmisdrijven, geweld en vermogensdelicten. Voor dit analyserapport beschouwen we die als de subdimensie onveiligheid. Deze losse indicatoren zijn niet getest op hun onderlinge samenhang en worden op verschillende manieren meegenomen in de berekening van de Leefbaarometerscore. Om een beeld te krijgen van de ontwikkeling van de onveiligheid is ervoor gekozen om onveiligheid in eerste instantie in beeld te brengen als de dimensiescore Veiligheid, minus de bijdrage van de indicatoren rondom overlast in deze dimensiescore.

Figuur 3.7 laat zien dat de (negatieve) bijdrage van onveiligheid in de Leefbaarometerscore in de periode 2012-2018 duidelijk kleiner is geworden, en dat deze afname zowel in steden als in niet-steden plaatsvond. Dit betekent, kort gezegd, dat de Leefbaarometerscore in al deze gebieden is verbeterd doordat de onveiligheid afnam. De negatieve bijdrage van onveiligheid was het kleinst in niet-stedelijk gebied, en het grootst in de G4.

De verbetering in de Leefbaarometerscore tussen 2012 en 2018 als gevolg van de afname van onveiligheid was in de vier grote steden het grootst: 0,025. Een flinke verbetering, aangezien de totale Leefbaarometerscore in diezelfde periode met 0,032 toenam. In Nederland als geheel nam de gemiddelde Leefbaarometerscore in deze periode 0,039 toe,

waarvan 0,022 is toe te schrijven aan een vermindering van de onveiligheid. Op het gebied van onveiligheid is er in tegenstelling tot overlast dus sprake van een lichte mate van convergentie: in de gemeenten met de hoogste onveiligheid was de gemiddelde afname sterker dan in gemeenten met een lagere mate van onveiligheid.

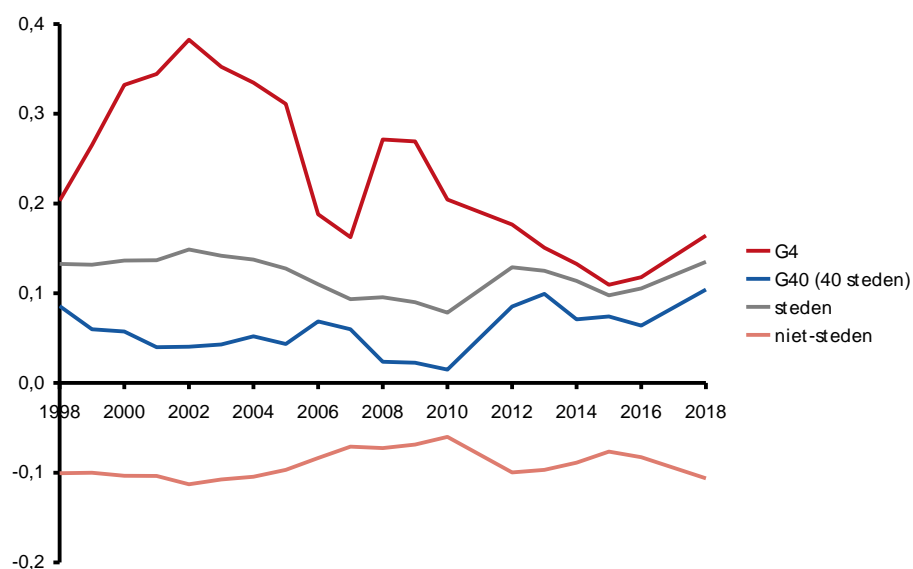
Figuur 3.7 De ontwikkeling van de bijdrage van onveiligheid aan de Leefbaarometerscore, 2012-2018

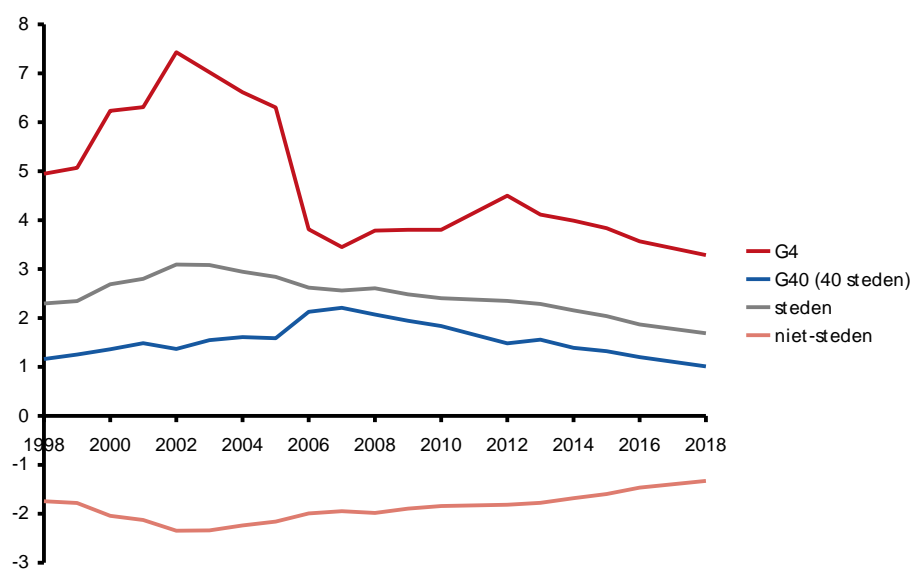
ONTWIKKELINGEN BINNEN SUBDIMENSIE ONVEILIGHEID

In de afgelopen zes jaar is de onveiligheid in Nederlandse wijken en buurten flink afgenomen, en deze afname is het sterkst in de traditioneel onveiligere vier grote steden. Het is de vraag hoe die afname van de onveiligheid tot stand gekomen is. De figuren 3.8 tot en met 3.10 laten grotendeels hetzelfde beeld zien: het aantal misdrijven per duizend inwoners is duidelijk groter in steden in het algemeen, en de vier grote steden in het bijzonder. Tot 2002 neemt daarnaast in die steden het aantal misdrijven meer toe dan gemiddeld in Nederland. Daarna worden die steden steeds veiliger. Het zijn in alle gevallen relatieve ontwikkelingen. In absolute zin is er overal sprake van een daling van het aantal misdrijven.

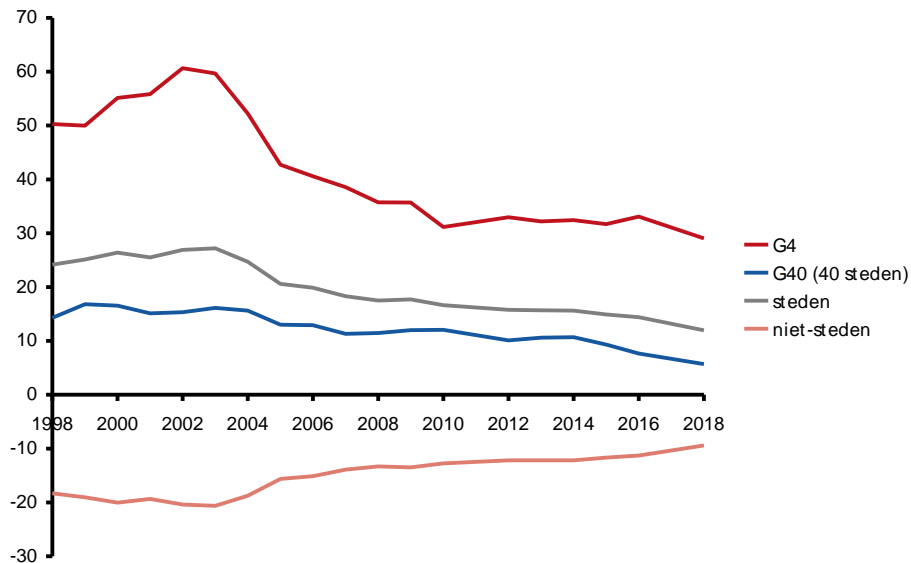
Figuur 3.8 De ontwikkeling van aantal zedenmisdrijven per 1.000 inwoners ten opzichte van Nederlands gemiddelde

Figuur 3.9 De ontwikkeling van aantal geweldsmisdrijven per 1.000 inwoners ten opzichte van Nederlands gemiddelde

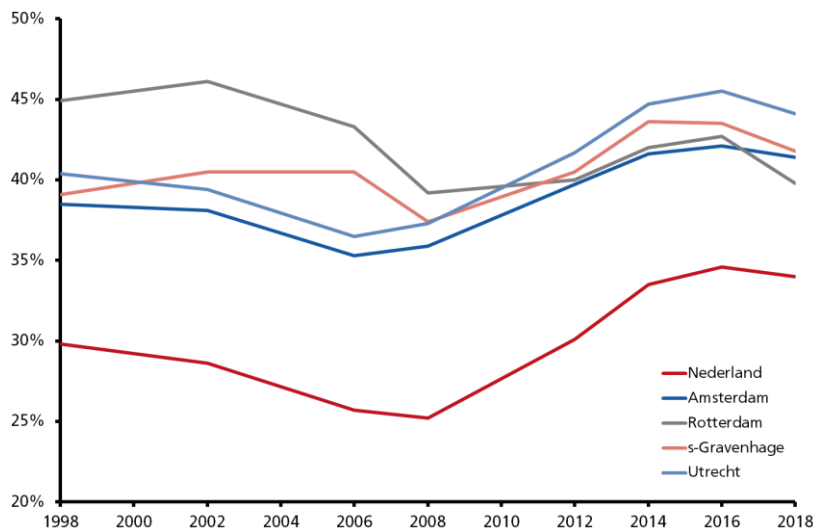
Figuur 3.10 De ontwikkeling van aantal vermogensdelicten per 1.000 inwoners ten opzichte van Nederlands gemiddelde

ONVEILIGHEID IN DE LEEFBAAROMETER EN ERVAREN ONVEILIGHEID

De negatieve bijdrage van de dimensie Veiligheid aan de Leefbaarometerscore is de afgelopen jaren afgenomen. Dit is te danken aan een afname van het aantal gemelde misdrijven per duizend inwoners. Deze ontwikkeling is in de vier grote steden sterker geweest dan in de rest van het land. Desondanks is het onveiligheidsgevoel de afgelopen jaren toegenomen, zoals figuur 3.11 laat zien. In de periode 2012-2018 nam het aandeel inwoners dat aangeeft zich weleens onveilig te voelen met 3,9 procentpunt toe. In dezelfde periode nam de score op de subdimensie onveiligheid in de Leefbaarometer met 0,016 af. Dit komt overeen met ongeveer twaalf procent van een klasse van de Leefbaarometerscore.

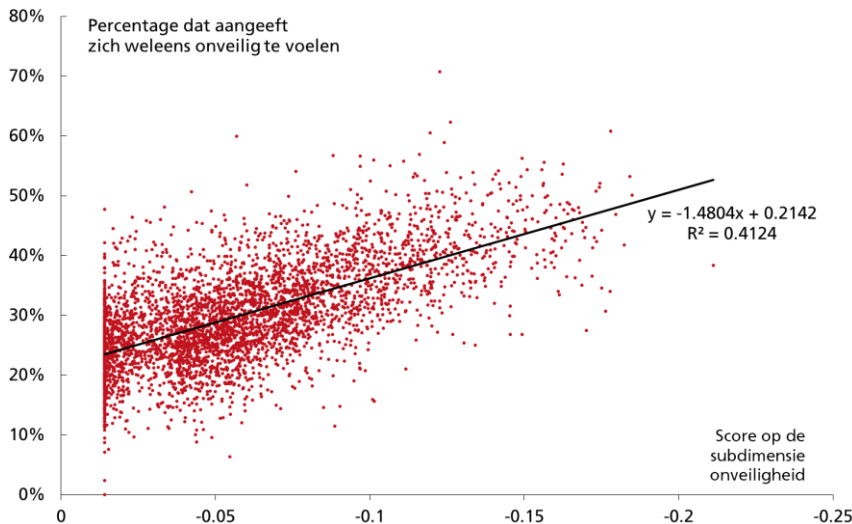
Figuur 3.11 De ontwikkeling van ervaren onveiligheid, 1998-2018

Tussen 1998 en 2008 was er in Nederland sprake van een dalende trend in de ervaren onveiligheid. Deze trend ging overigens niet gepaard met een afname in het aantal geregistreerde misdrijven. Dat nam, met name in de grote steden, nog tot 2002 toe. Vanaf 2008 is er juist sprake van een toenemend aandeel inwoners dat aangeeft zich weleens onveilig te voelen, terwijl de criminaliteit in de afgelopen tien jaar juist sterk is gedaald. Opvallend zijn de verschillen tussen de G4. Rotterdam was in 1998 met afstand de stad waar het grootste aandeel van de bevolking zich onveilig voelde; inmiddels is dit cijfer in Rotterdam het laagste van G4. In Amsterdam en Utrecht nam de ervaren onveiligheid tussen 2006 en 2008 toe, terwijl Den Haag en Rotterdam juist toen de scherpste daling kenden.

Ondanks deze verschillen bestaat er wel een duidelijke correlatie tussen de score op de dimensie Veiligheid enerzijds en het percentage inwoners dat aangeeft zich onveilig te voelen (zie figuur 3.12). Een daling van de Leefbaarometerscore met 0,1 als gevolg van een toename van de onveiligheid, zoals gemeten in de subdimensie onveiligheid in de Leefbaarometer, staat gemiddeld genomen gelijk aan een toename van 1,5 procent van het aandeel inwoners dat aangeeft zich weleens onveilig te voelen. De R-kwadraat van 0,41 geeft aan dat de score op de subdimensie onveiligheid 41 procent van de verschillen in ervaren onveiligheid kan verklaren.

Figuur 3.12 De samenhang tussen onveiligheid in de Leefbaarometer en ervaren onveiligheid

3.3 BUURTEN MET MEEST ONGUNSTIGE SCORE OP VEILIGHEID

Uit de analyses die tot nu toe gedaan zijn blijkt eens te meer dat overlast en onveiligheid een sterke samenhang vertonen en een belangrijke voorspeller zijn van zowel de stand als de ontwikkeling van de leefbaarheid. Dat leidt haast automatisch tot een aantal interessante vervolgvragen. Welke buurten scoren het laagst op de dimensie Veiligheid? Wat kenmerkt deze buurten? Zijn dit ook de buurten met de zwakste leefbaarheid of spelen andere factoren een dermate positieve rol dat zij de buurt toch een leefbare plek maken? Deze vragen staan in deze paragraaf centraal.

DEFINITIE BUURTEN MET MEEST ONGUNSTIGE SCORE OP VEILIGHEID

De eerste vraag die beantwoord moet worden is wanneer we spreken van een ‘onveilige’ buurt. Het ligt voor de hand te kijken naar buurten die slecht scoren op de dimensie Veiligheid, die weer uiteenvalt in drie subdimensies: overlast, onveiligheid en verloedering. Om te voorkomen dat de focus te veel komt te liggen op buurten die slechts op een van de drie subdimensies slecht scoren, is ervoor gekozen om in eerste instantie alleen buurten te selecteren die in het laagste percentiel van de dimensie Veiligheid vallen, en daarnaast onder het vijfde percentiel scoren op alle drie de subdimensies. Daarnaast dient een minimum aantal inwoners hinder te ondervinden van de lage mate van veiligheid: bedrijfsterreinen aan

de rand van de stad staan bijvoorbeeld vaak bekend als onveilige gebieden, maar hier wonen over het algemeen weinig mensen. Om deze reden wordt een minimum inwonertal van vijfhonderd opgelegd aan de selectie.

BUURTEN MET MEEST ONGUNSTIGE SCORE OP VEILIGHEID: WERELD VAN VERSCHIL

In Bijlage 6 staat de lijst van buurten die op grond van bovengenoemde definitie als het meest onveilig mogen worden beschouwd. Deze buurten liggen bijna allemaal in de vier grote steden, waarbij Amsterdam opvallend vaak vertegenwoordigd is, terwijl Utrecht slechts twee van deze onveilige buurten huisvest. Dat zijn er bijvoorbeeld ook minder dan Arnhem, dat er zes heeft. De lijst wordt gecompleteerd met buurten in Leeuwarden, Nijmegen, Schiedam en Tilburg.

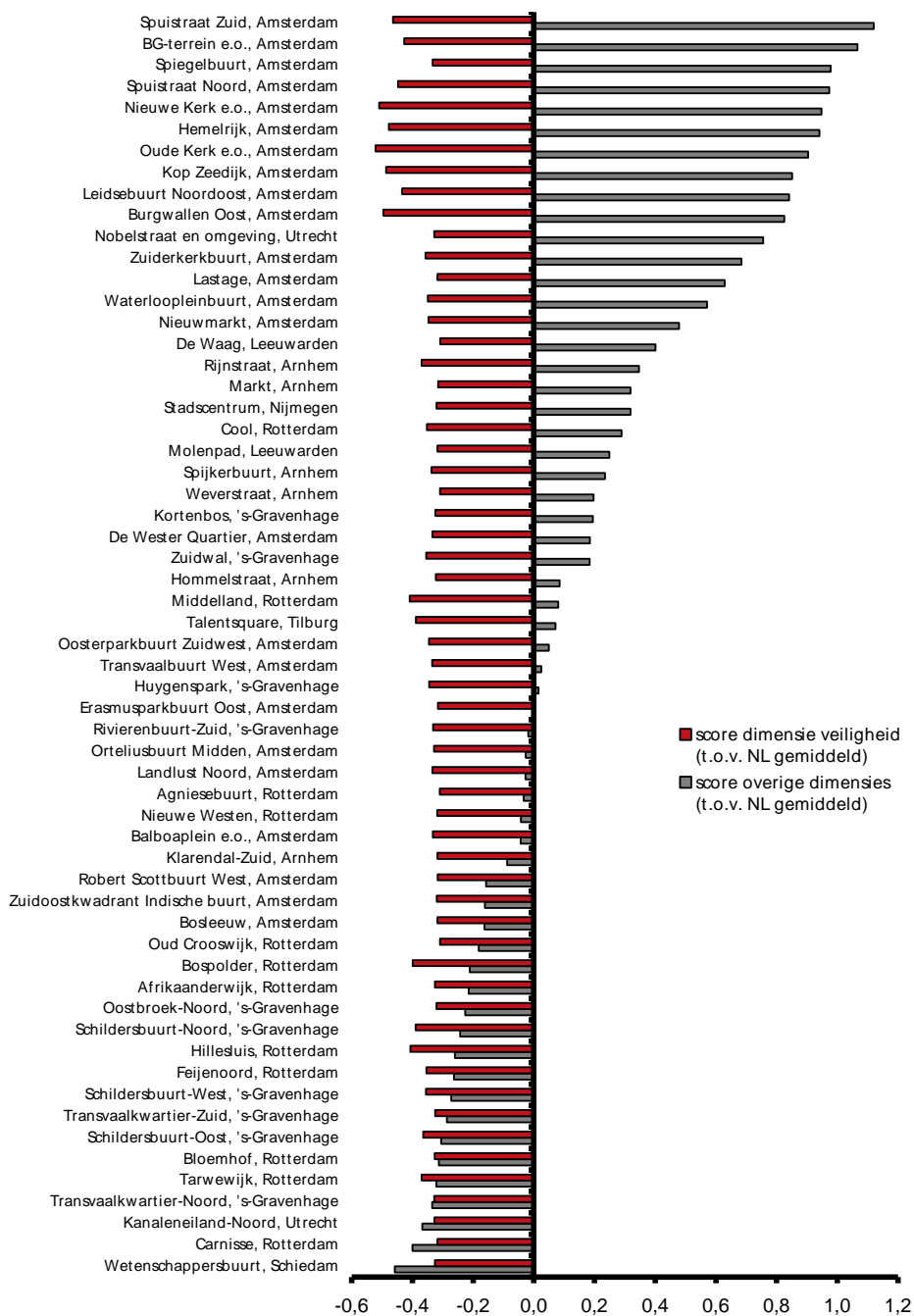
De score voor de dimensie Veiligheid is in de vermelde onveilige buurten gemiddeld 0,36 lager dan gemiddeld in Nederland: dat komt ongeveer overeen met een verschil van drie Leefbaarometerklassen. De gemiddelde Leefbaarometerscore in de vermelde onveiligste buurten is iets lager dan gemiddeld in Nederland, maar dit gemiddelde maskeert de grote verschillen tussen de buurten.

Dat er grote verschillen tussen de buurten zijn, blijkt uit figuur 3.13. Daarin is weergegeven hoe ze scoren op de dimensie Veiligheid en op de som van de andere dimensies (beide ten opzichte van het Nederlands gemiddelde). Uit de figuur blijkt dat een groot deel van de Amsterdamse buurten wel gunstig scoort op de andere dimensies van de Leefbaarometer.

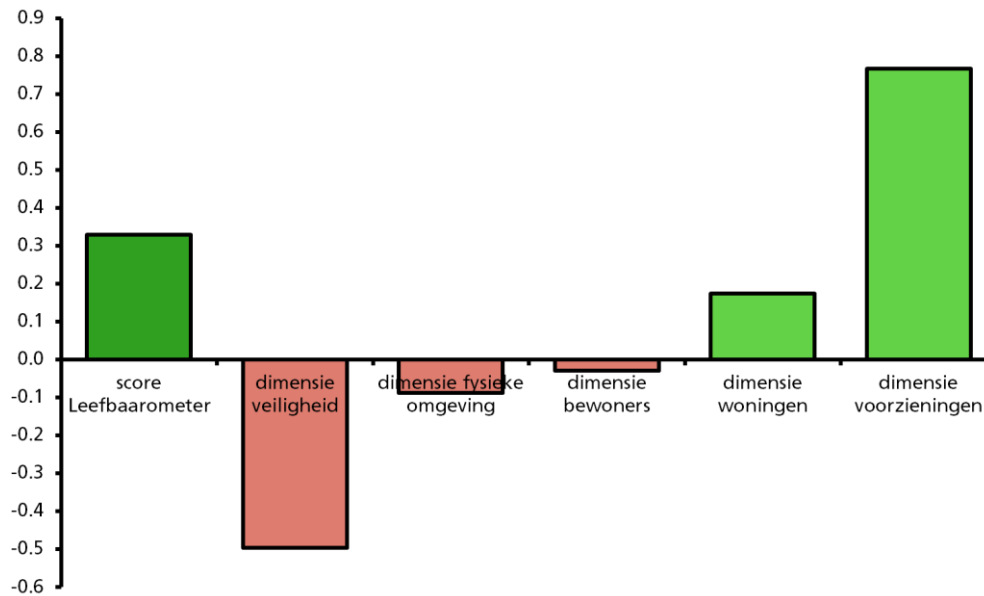
Veertien van de 24 'onveilige' Amsterdamse buurten kennen zelfs een bovengemiddelde Leefbaarometerscore. In deze buurten compenseren de woningen en met name het voorzieningenniveau ruim voor de leefbaarheidseffecten van de overlast en de grotere kans om slachtoffer te worden van een misdrijf (zie voor een voorbeeld figuur 3.14). Dit zijn dan ook vrijwel allemaal buurten in het centrum van de stad zoals dat ook geldt voor buurten in Utrecht, Arnhem, Leeuwarden en Nijmegen, die een lage score voor de dimensie Veiligheid hebben, maar een hoge score op de andere dimensies. Het gros van de vermelde onveilige buurten in Rotterdam en Den Haag scoort echter ook negatief op de som van de andere dimensies (zie figuur 3.13), waardoor de uiteindelijke Leefbaarometerscore hier vaak 'onvoldoende' of nog lager is. In deze buurten dragen ook de dimensies Bewoners en Fysieke omgeving bij aan de lage leefbaarheid.

In alle onveilige buurten is de bijdrage van het voorzieningenniveau (dimensie Voorzieningen) aan de Leefbaarometerscore positief. En in bijna alle buurten steekt de kwaliteit van de woningen (dimensie Woningen) positief af ten opzichte van het Nederlands gemiddelde. Waar dit niet het geval is wijkt de leefbaarheid sterk negatief af van het Nederlands gemiddelde. In deze buurten is de Leefbaarometerscore gemiddeld 0,59 lager, oftewel ongeveer vier Leefbaarometerklassen. De figuren 3.14 tot en met 3.16 laten voor een aantal van de vermelde onveilige buurten zien hoe de uiteindelijke Leefbaarometerscore sterk afhankelijk is van de scores op de overige dimensies.

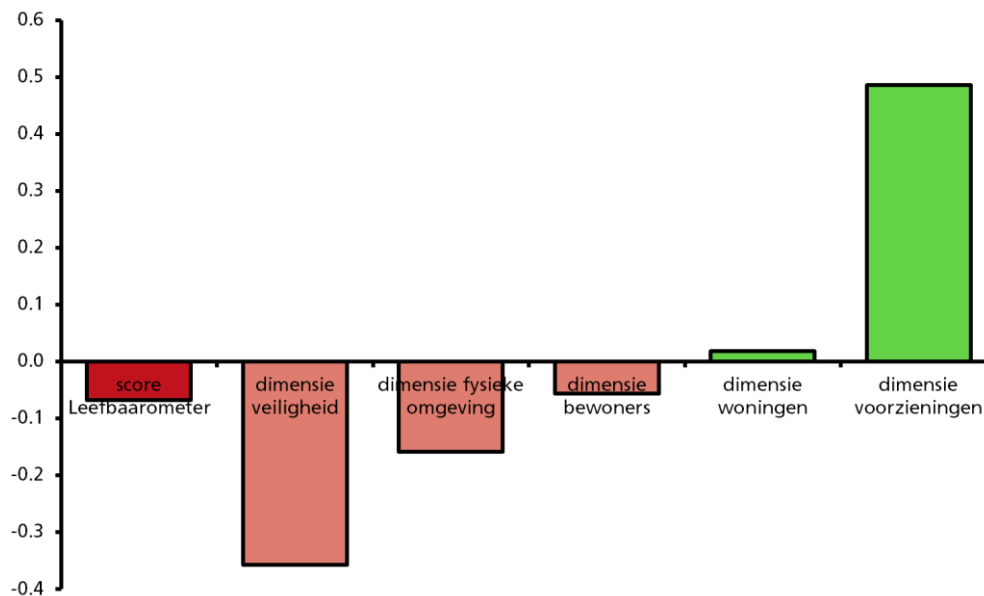
Figuur 3.13 Score dimensie Veiligheid versus score op de som van de andere dimensies (ten opzichte van Nederlands gemiddelde)

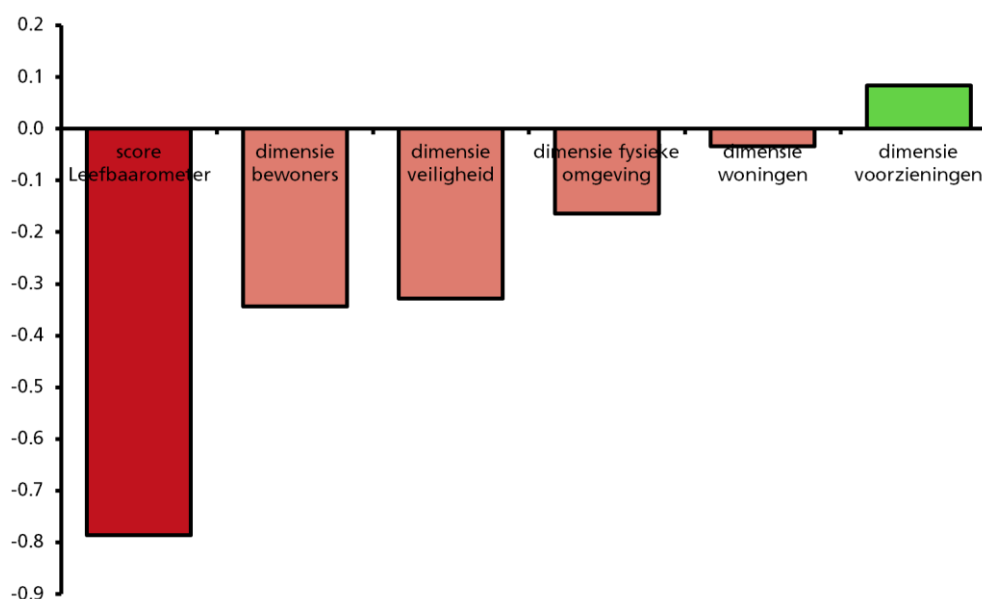
Figuur 3.14 Burgwallen Oost (Amsterdam) heeft een bovengemiddelde leefbaarheid ten opzichte van het Nederlands gemiddelde

Figuur 3.15 Cool (Rotterdam) heeft een iets lager dan gemiddelde leefbaarheid ten opzichte van het Nederlands gemiddelde

Figuur 3.16 Wetenschappersbuurt (Schiedam) heeft een veel lager dan gemiddelde leefbaarheid ten opzichte van het Nederlands gemiddelde

3.4 CONCLUSIE

De ontwikkeling van de overlast en onveiligheid in de directe woonomgeving is in belangrijke mate bepalend voor de ontwikkeling van de leefbaarheid in het algemeen. Niet alleen hebben de achterliggende indicatoren een relatief groot gewicht, maar ook zijn de ontwikkelingen op korte termijn vaak sterker dan op de andere dimensies. Dat betekent dat de verbetering van de gemiddelde leefbaarheidsscore in Nederland voor een groot deel te verklaren is door een afname van de overlast en onveiligheid.

Daarbij is er, binnen de dimensie Veiligheid, zowel op de subdimensie overlast als de subdimensie onveiligheid sprake van een verbetering in alle (groepen van) gemeenten in Nederland. De mate van overlast en onveiligheid is hoger dan gemiddeld in de (grote) steden en juist relatief laag in niet-stedelijke gemeenten. Op het gebied van overlast lijkt er sprake van divergentie tussen steden en niet-stedelijke gemeenten. De afname van de overlast in de vier grootste steden is namelijk een stuk kleiner dan in niet-stedelijke gemeenten: de verschillen die er al waren worden dus groter. Op het gebied van onveiligheid lijkt er juist

sprake van (een lichte vorm van) convergentie: de verschillen tussen steden (waar de onveiligheid het hoogst is) en de niet-stedelijke gemeenten worden (iets) kleiner.

Overlast en onveiligheid concentreren zich in gemeenten vaak in een beperkt aantal wijken en buurten. Een nadere analyse van buurten met de meest ongunstige score op het gebied van veiligheid laat echter zien dat dit niet altijd de buurten zijn met een lage score op de Leefbaarometer als geheel. Een 'onveilige' buurt met een lage score voor veiligheid hoeft niet per definitie een buurt met een lage leefbaarheid te zijn, omdat er tegenover een hoge mate van onveiligheid in deze buurten een ruim aanbod voorzieningen staat en in sommige buurten ook een positieve score op andere dimensies van de Leefbaarometer.

Daarbij is een soort tweedeling te maken. Enerzijds zijn er binnenstadsbuurten (vooral in Amsterdam) die een zeer ongunstige score op het gebied van veiligheid combineren met een dusdanige goede score op andere dimensies dat de totale Leefbaarometerscore bovengemiddeld is. Anderzijds zijn er vooral in Rotterdam en Den Haag (maar ook in Amsterdam, Utrecht, Arnhem en Schiedam) buurten waar een lage veiligheidsscore samengaat met ongunstige scores op andere dimensies. Dit zijn dan ook buurten met een lage totaalscore op de Leefbaarometer.

4 BEVOLKINGSDALING EN LEEFBAARHEID

In gebieden waar bevolkingsdaling plaatsvindt, staat de leefbaarheid onder druk, zo kan uit de literatuur worden opgemaakt. Daling van het voorzieningenniveau is daarbij het meest genoemde probleem, maar ook op het gebied van de woningvoorraad (leegstand), fysieke omgeving (leegstaande bedrijventerreinen) en bewoners (werkloosheid) kunnen problemen ontstaan. In dit hoofdstuk wordt onderzocht hoe het ervoor staat met de (ontwikkeling van de) leefbaarheid in de krimp- en anticipeerregio's.¹⁷

Eerst wordt kort beschreven om welke gebieden het gaat. Vervolgens wordt ingegaan op de ontwikkeling van de leefbaarheid in die gebieden en op de thema's voorzieningen, economie en arbeidsmarkt, en leegstand.

Tabel 4.1 Bevolkingsontwikkeling en -prognose in de krimpregio's tussen 2000 en 2030

	Bevolkingsontwikkeling 2000-2018		Bevolkingsprognose 2018-2030	
	aantal	aandeel	aantal	aandeel
Eemsdelta	-5.956	-11%	-5.810	-9%
Oost-Groningen	-5.707	-4%	-5.100	-4%
Hoogeland	-1.692	-6%	-2.100	-8%
Parkstad Limburg	-23.341	-9%	-15.840	-6%
Maastricht-Mergelland	-4.589	-2%	-6.900	-3%
Westelijke Mijnstreek	-8.849	-6%	-6.960	-5%
Zeeuws-Vlaanderen	-1.642	-2%	-1.040	-1%
Achterhoek	1.978	1%	-5.810	-2%
Noordoost Friesland	-1.023	-1%	-5.280	-4%

Bron: CBS Statline, Primos 2018

Zoals te verwachten is gemiddeld genomen de bevolking in de aangewezen krimpregio's sinds 2000 afgenomen en de verwachting is dat die ontwikkeling in de komende jaren zal doorzetten (zie tabel 4.1). Voor de aangewezen anticipeerregio's wordt voorzien dat de

¹⁷ De krimpregio's zijn Eemsdelta, Oost-Groningen, Hoogeland, Parkstad Limburg, Maastricht-Mergelland, Westelijke Mijnstreek, Zeeuws-Vlaanderen, De Achterhoek en Noordoost Friesland. De anticipeerregio's zijn Noordwest Friesland, Friese Waddeneilanden, Zuidoost Friesland, Oost-Drenthe, Kop van Noord-Holland, Schouwen-Duiveland, Walcheren, Hoeksche Waard, Krimpenerwaard, Noord-Limburg en Midden-Limburg.

huidige toename van de bevolking zal omslaan in een afname, met uitzondering van Walcheren en Krimpenerwaard waar de prognose¹⁸ een stabiele omvang of lichte groei aangeeft. Uit tabel 4.1 blijkt dat een omslag van beperkte groei naar krimp ook van toepassing is op de Achterhoek.

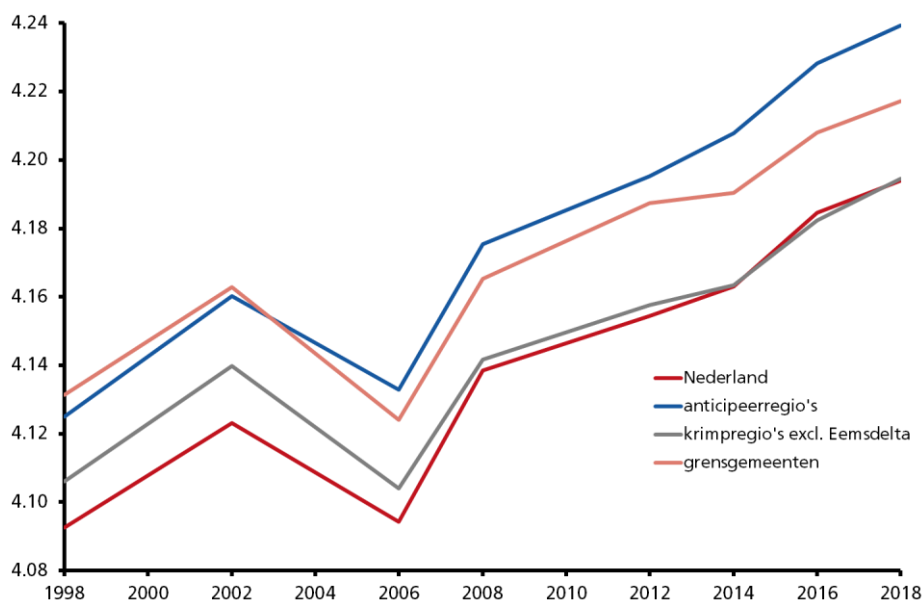
Bij de analyses in de volgende paragrafen wordt de krimpregio Eemsdelta uitgesloten. Uit de analyse van de vorige editie van de Leefbaarometer bleek al dat de leefbaarheid daar onder druk staat, maar dat niet goed te onderscheiden is of dit als gevolg van bevolkingsdaling is of dat dit komt door de aardbevingsproblematiek rondom de gaswinning die in die regio ook sterk speelt. In de Leefbaarometer zit een indicator voor het risico op aardbevingen die afkomstig is uit de zogenoemde Risicokaart. Deze indicator maakt echter onvoldoende onderscheid binnen Nederland en houdt onvoldoende rekening met de impact van de bevingen in Groningen. Om die reden is ervoor gekozen om bij de analyse van de effecten van bevolkingsdaling deze regio uit te sluiten. Bij de volgende onderhoudsronde van de Leefbaarometer zal de indicator voor aardbevingsrisico worden gebaseerd op de KNMI-registratie van feitelijk plaatsgevonden aardbevingen.

4.1 LEEFBAARHEID

Figuur 4.1 laat zien dat de leefbaarheid in de krimpregio's rond het gemiddelde in Nederland ligt. De leefbaarheid is in Nederland echter sterker gestegen dan in de krimpregio's. In de anticipeerregio's ligt de gemiddelde leefbaarheid boven het gemiddelde in Nederland, en is deze sneller gestegen dan gemiddeld. Omdat krimp- en anticipeerregio's vaak (maar niet altijd) perifeer liggen, ligt een vergelijking met de ontwikkeling in perifere regio's voor de hand. In figuur 4.1 is dit terug te zien als de lijn voor grensgemeenten. De grensgemeenten (alle gemeenten die een grens delen met België of Duitsland) overlappen gedeeltelijk met de krimp- en anticipeerregio's, en de problematiek die gepaard gaat met een perifere ligging is vergelijkbaar: een lager voorzieningenniveau, winkelleegstand en een zwakkere sociaal-economische situatie dan gemiddeld in Nederland. In de grensgemeenten was de leefbaarheid in 1998 het hoogst, maar was de ontwikkeling tussen 1998 en 2018 juist het minst gunstig.

¹⁸ In dit onderzoek gaan we uit van de Primosprognoses omdat daar ook het Actieplan Bevolkingsdaling op is gebaseerd. De indeling in regio's die daarin wordt gehanteerd is gebaseerd op de Primos-prognoses van 2013 en gaat uit van de ontwikkeling tot 2040.

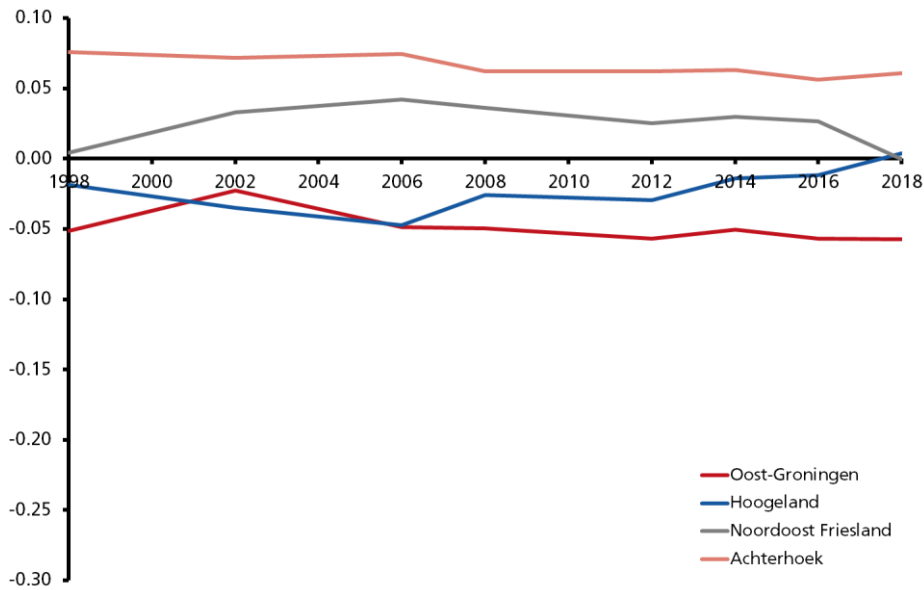
Figuur 4.1 Leefbaarheid in Nederland, krimp- en anticiperregio's, en grensgemeenten

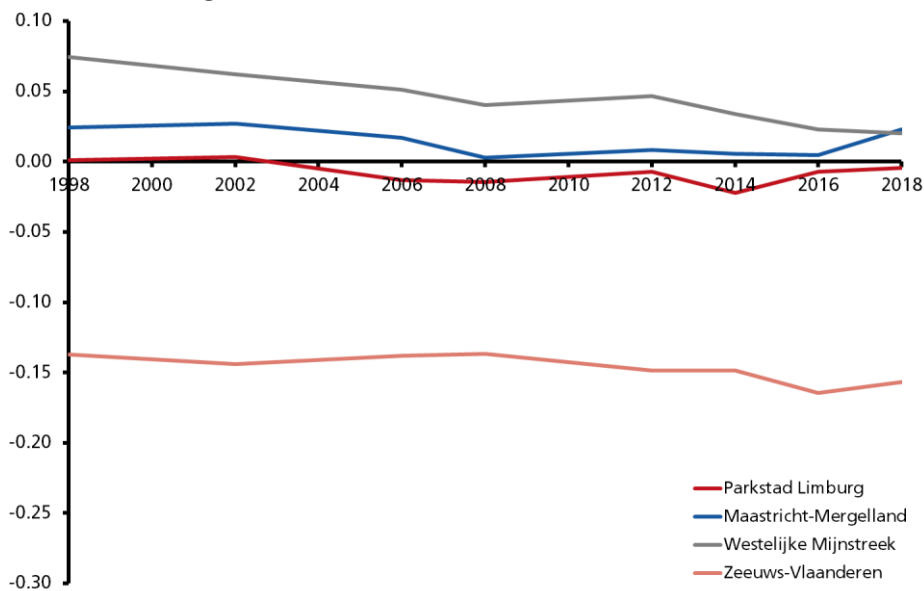
Tussen de verschillende krimpregio's zijn er ook duidelijke verschillen in de ontwikkeling van de leefbaarheid. De figuren 4.2 en 4.3 tonen de afwijking van de Leefbaarometerscore ten opzichte van het Nederlands gemiddelde. De y-assen van deze figuren en figuur 4.5 (verderop) hebben steeds dezelfde schaal, zodat de gebieden onderling goed vergelijkbaar zijn. De verschillen worden wel enigszins uitvergroot, omdat het maximum en minimum niet overeenkomen met de maximum- en minimumafwijking van de Leefbaarometerscore zelf.

Voor veel regio's is door het aantal metingen niet direct een trend te ontdekken; de afwijkingen van het Nederlands gemiddelde nemen soms flink toe en dan weer flink af. De minder gunstige ontwikkeling ten opzichte van het Nederlands gemiddelde is echter duidelijk te herkennen in de trend van de krimpregio's Westelijke Mijnstreek en Zeeuws-Vlaanderen, en in mindere mate in de Achterhoek en Oost-Groningen.

Figuur 4.2 Leefbaarheid op basis van de Leefbaarometer in vier krimpregio's ten opzichte van het gemiddelde in Nederland

Figuur 4.3 Leefbaarheid op basis van de Leefbaarometer in vier krimpregio's ten opzichte van het gemiddelde in Nederland

4.2 BEWONERSOORDELEN

De bewonersoordelen op basis van het Woononderzoek Nederland (WoON) geven een beeld van de overeenstemming van bewoners van krimp- en anticiperregio's met de scores op de Leefbaarometer. Hierbij moet worden opgemerkt dat bewoners niet direct wordt gevraagd naar leefbaarheid. We benaderen hun oordeel over de leefbaarheid op basis van de volgende drie vragen:

- Hoe tevreden bent u met uw huidige woonomgeving? (Zeer tevreden – Zeer ontevreden)
- Het is vervelend om in deze buurt te wonen? (Helemaal mee eens – Helemaal mee oneens)
- Ik voel mij thuis in deze buurt? (Helemaal mee eens – Helemaal mee oneens)

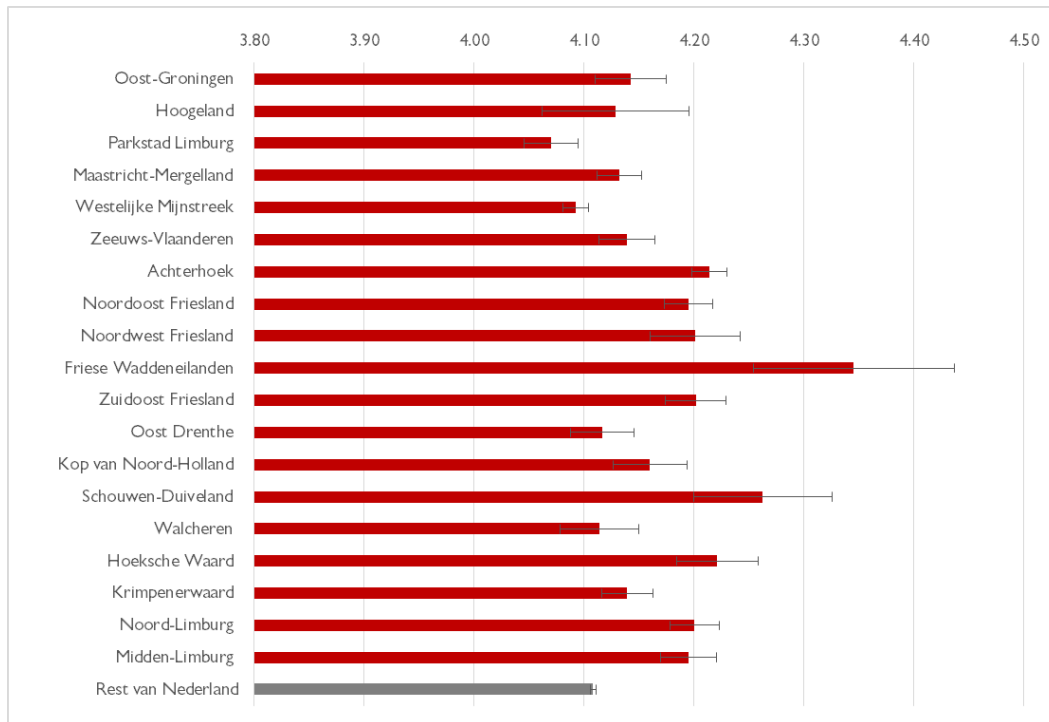
De antwoorden op deze drie vragen zijn omgevormd tot een schaalscore¹⁹, waarbij 1 staat voor een zeer laag oordeel over de leefbaarheid en 5 voor een zeer hoog oordeel over de leefbaarheid. In figuur 4.4 is het gemiddelde oordeel van inwoners van de krimp- en anticiperregio's te zien, alsmede het gemiddelde oordeel in de rest van Nederland. Omdat WoON een enquête op basis van een steekproef is, wordt het betrouwbaarheidsinterval van het gemiddelde ook afgebeeld.

De trends in de oordelen van bewoners komen voor een groot deel overeen met de score van de Leefbaarometer. De oordelen over leefbaarheid in de krimpregio's liggen rond het Nederlands gemiddelde, de oordelen over leefbaarheid in de anticiperregio's liggen daar gemiddeld iets boven.

Interessant is echter vooral of (en waar) er discrepanties bestaan tussen de oordelen van bewoners van regio's en de score op de Leefbaarometer. In Zeeuws-Vlaanderen ligt het oordeel van de bewoners over de leefbaarheid boven het Nederlands gemiddelde, terwijl deze regio op de Leefbaarometer veruit het ongunstigst scoort van de krimpregio's (zie figuur 4.3). In Parkstad Limburg oordelen de bewoners juist iets ongunstiger dan gemiddeld over de leefbaarheid, terwijl deze regio in de Leefbaarometer rond het gemiddelde schommelt. Nader onderzoek zou moeten uitwijzen hoe die verschillen te verklaren zijn.

¹⁹ Zie Leidelmeijer, Marlet, Ponds, Schulenberg, Van Woerkens, 2014: Leefbaarometer 2.0: Instrumentontwikkeling, p. 51-52.

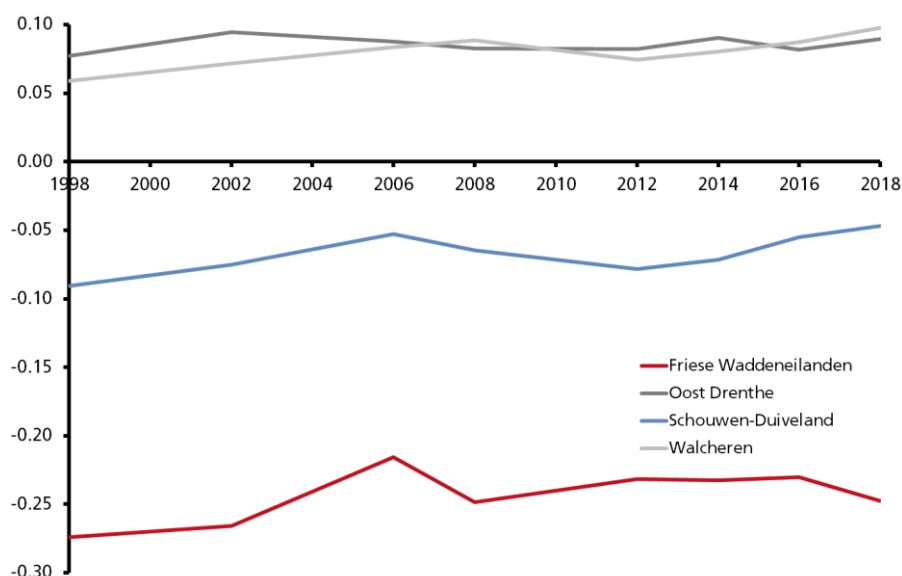
Figuur 4.4 Oordeel leefbaarheid in krimp- en anticpeerregio's (schaalscore)

Bron: WoON2018

Bij de anticpeerregio's valt het gunstige oordeel van de inwoners van de Friese Waddeneilanden en Schouwen-Duiveland op. De Leefbaarometerscore van deze gebieden is juist betrekkelijk ongunstig (zie figuur 4.5). Ook hier is de score op de dimensie Voorzieningen verantwoordelijk voor de lage score ten opzichte van het Nederlands gemiddelde. In beide gebieden lijkt er wel sprake van een positieve trend in de Leefbaarometerscore. Voor Oost-Drenthe en Walcheren ligt het oordeel rond het Nederlands gemiddelde, terwijl de Leefbaarometerscore van deze regio's juist positief afsteekt. Ook hier geldt dat de vraag hoe deze verschillen precies veroorzaakt worden nader onderzoek zou behoeven.

Figuur 4.5 Leefbaarometerscore (afwijking van Nederlands gemiddelde) in vier anticipeerregio's met een afwijkend WoON-oordeel

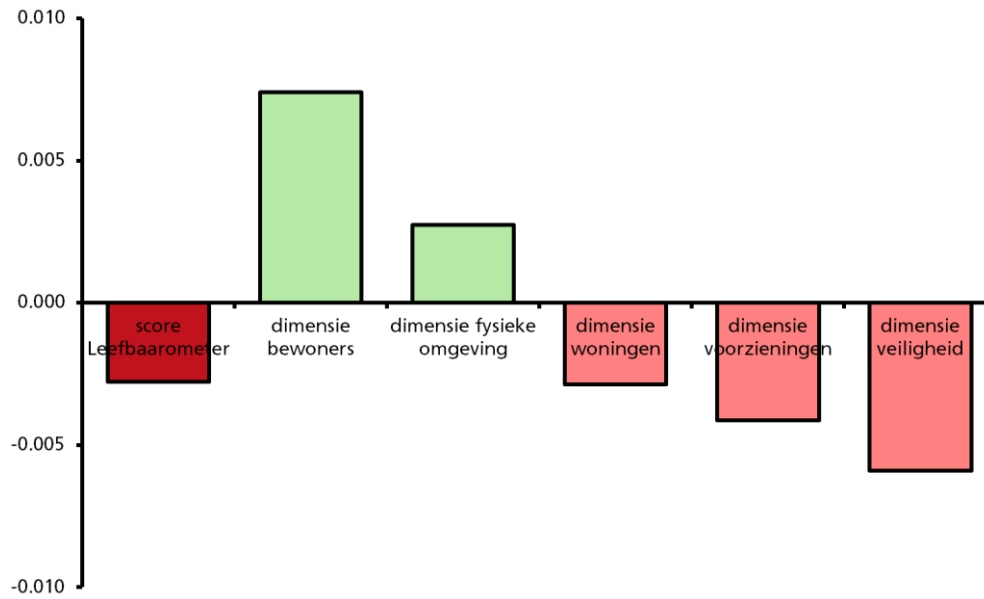
4.3 ONTWIKKELING LEEFBAARHEID

Zoals gezegd is de ontwikkeling van de leefbaarheid in de krimpregio's minder gunstig geweest dan gemiddeld in Nederland. De krimpregio's hadden in 1998 een leefbaarheid die boven het gemiddelde van Nederland lag, inmiddels is de Leefbaarometerscore in de krimpregio's al een aantal jaren vergelijkbaar met het Nederlands gemiddelde.

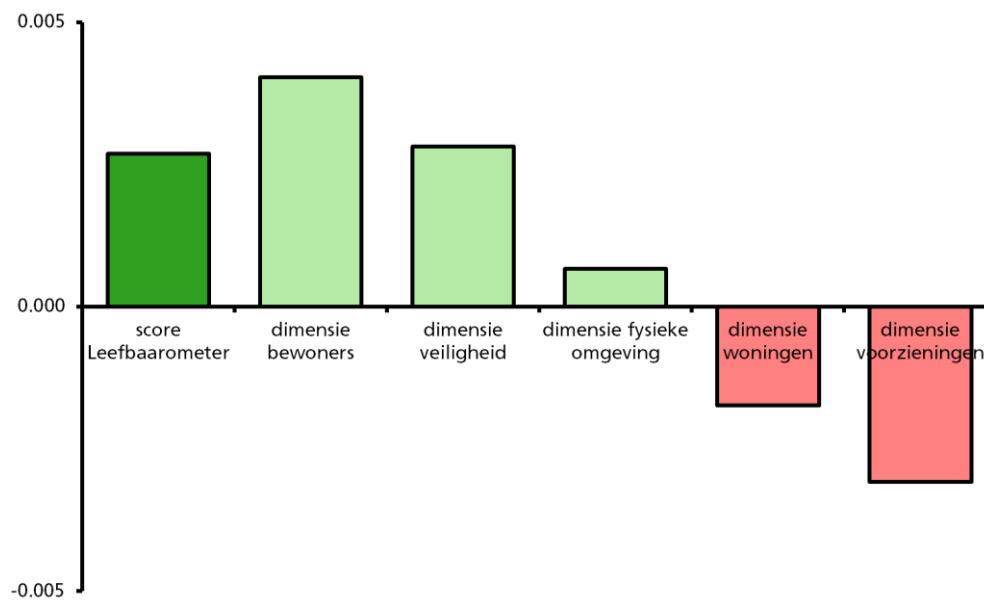
In het vorige analyserapport besteedden we ook al aandacht aan de bewonersoordelen in de WBO- en WoON-onderzoeken. Uit die onderzoeken bleek toen ook een convergentie van de oordelen van inwoners van krimpgebieden naar het Nederlands gemiddelde. In de anticipeerregio's is het oordeel nog steeds gunstiger dan gemiddeld in Nederland.

Op basis van de Leefbaarometer lijkt de convergentie van de krimpregio's naar het Nederlands gemiddelde de laatste jaren te stabiliseren. Tussen 2012 en 2018 was er sprake van een licht negatieve ontwikkeling (ten opzichte van het Nederlands gemiddelde). De relatieve stijging tussen 2016 en 2018 was echter ongeveer even groot als de (gemiddelde) daling in die zes jaar. Kortom, net als de bewonersoordelen schommelt de ontwikkeling van de leefbaarheid in krimpregio's op dit moment rond het Nederlands gemiddelde. Figuur 4.6 en 4.7 laten dit goed zien.

Figuur 4.6 Ontwikkeling van de Leefbaarometerscore in de krimpregio's (exclusief Eemsdelta; afwijking ten opzichte van Nederlands gemiddelde), 2012-2018

Figuur 4.7 Ontwikkeling van de Leefbaarometerscore in de krimpregio's (exclusief Eemsdelta; afwijking ten opzichte van Nederlands gemiddelde), 2016-2018

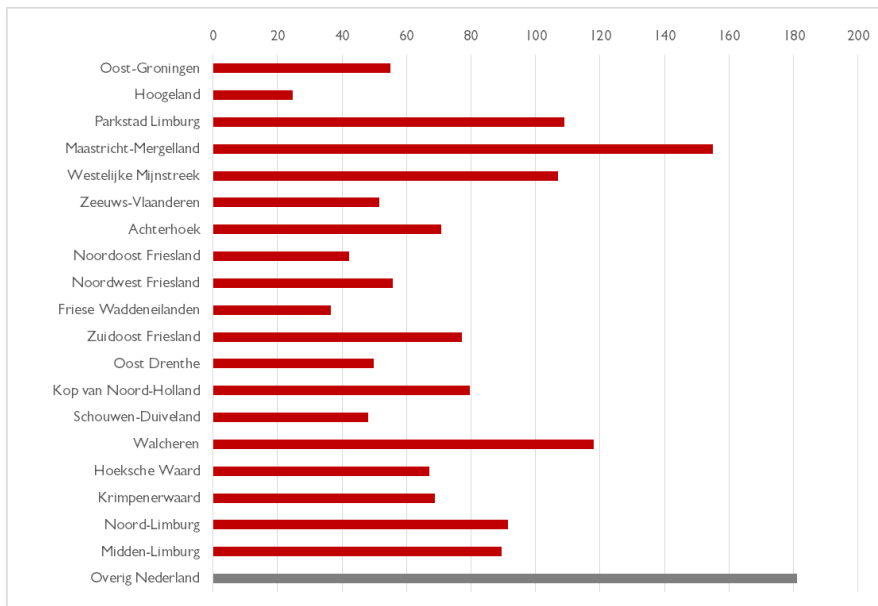
Uit die figuren blijkt ook dat een van de belangrijkste redenen voor de minder gunstige ontwikkeling van de krimpregio's tussen 2012 en 2018 niet per definitie gezocht dient te worden in de krimpregio's zelf. In deze periode ontwikkelde de veiligheid zich in het hele land positief. In de krimpregio's (waar het met de veiligheid al bovengemiddeld goed gesteld was), was deze ontwikkeling echter minder sterk dan in de rest van het land. De overige regio's waren dus bezig met een inhaalslag op het gebied van veiligheid.

Daarnaast blijkt ook dat een van de veelgehoorde redenen voor een negatieve leefbaarheidsontwikkeling in krimpregio's, namelijk dat het voorzieningenniveau onder druk komt te staan, in beide periodes een rol heeft gespeeld. Hier wordt in de volgende paragraaf aandacht aan besteed.

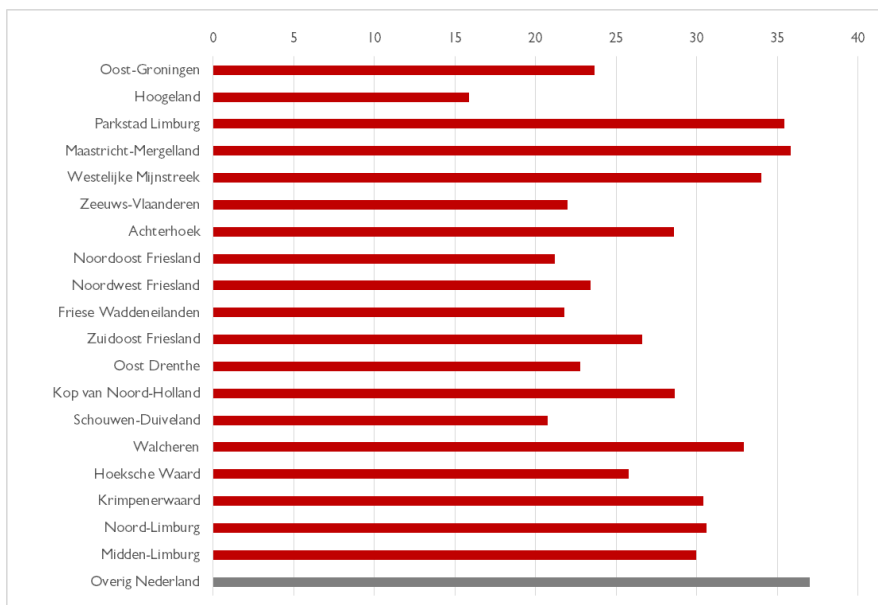
4.4 VOORZIENINGEN

Uit de vorige paragraaf bleek dat het voorzieningenniveau in krimp- en anticepeerregio's onder druk staat, en een van de belangrijkste verklaringen biedt voor de relatief minder gunstige ontwikkeling van deze gebieden. In de figuren 4.8 en 4.9 worden het aantal en de diversiteit aan bereikbare voorzieningen (op het gebied van dagelijkse boodschappen en overige winkels, horeca, kunst en cultuur, onderwijs, sport en zorg) afgezet tegen het niveau buiten de krimpgebieden. De figuren laten zien dat het met name het *aantal* bereikbare voorzieningen is dat flink achterblijft. Dit betekent in de praktijk dat een inwoner van een krimpgebied over het algemeen weliswaar een bakker, slager, visboer en mogelijk ook een slijter in de buurt zal hebben, maar dat deze persoon niet uit verschillende winkels zal kunnen kiezen; minder diversiteit en keuzemogelijkheden dus.

Figuur 4.8 Gemiddeld aantal bereikbare voorzieningen binnen een straal van 1.000 meter vanaf een woonadres

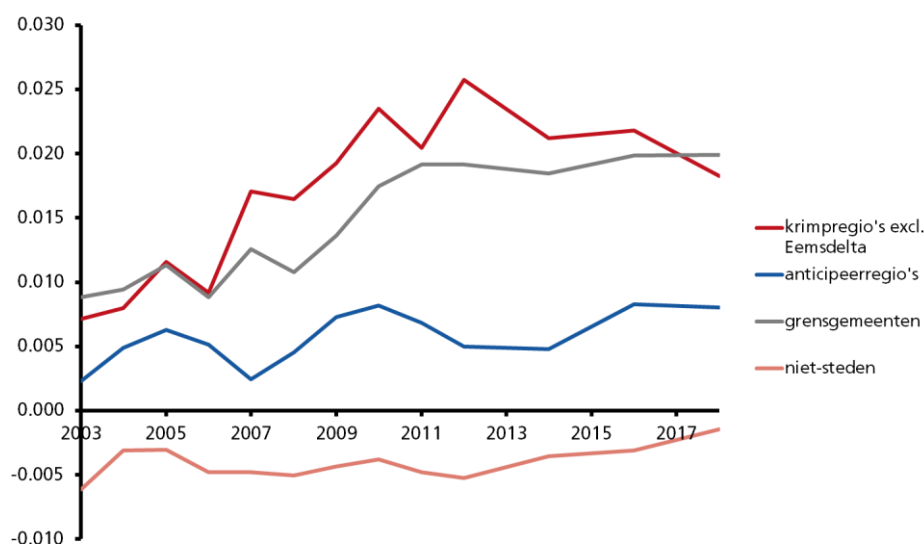

Figuur 4.9 Gemiddeld aantal verschillende voorzieningen binnen een straal van 1.000 meter vanaf een woonadres

De winkelleegstand neemt de laatste jaren in krimpregio's af ten opzichte van het Nederlands gemiddelde, maar is nog steeds hoger dan in de rest van het land (figuur 4.10). Dat geldt echter niet voor de grensgemeenten; daar blijft de winkelleegstand toenemen. De leegstand in anticipereerregio's ligt lager dan in krimpregio's, maar neemt nog wel toe. Voor het overige niet-stedelijke gebied in Nederland geldt dat de winkelleegstand toeneemt en in de buurt komt van het landelijk gemiddelde.

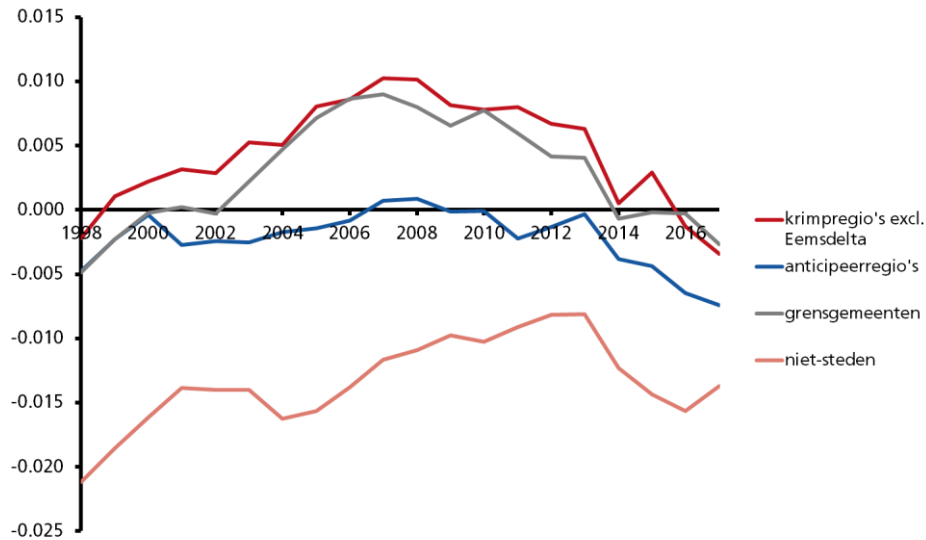
Figuur 4.10 Leegstaande winkels ten opzichte van het Nederlands gemiddelde

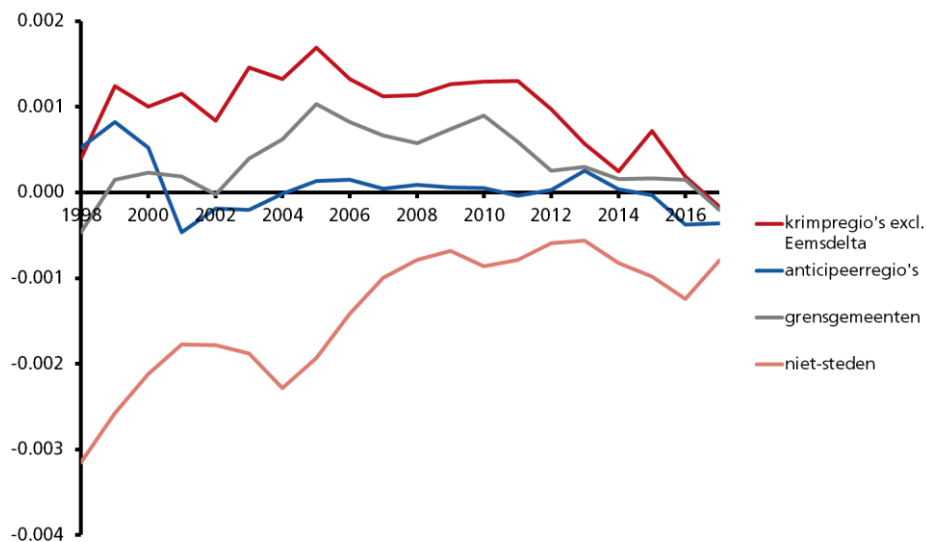
4.5 WERKLOOSHEID

Tot slot is ook de werkloosheid in krimpgebieden in kaart gebracht. Het aandeel niet-werkende werkzoekenden nam in krimpregio's sterk af, en ligt nu onder het Nederlands gemiddelde (zie figuur 4.11). Dit zou als oorzaak een afname van de beroepsbevolking kunnen hebben. De vergrijzing kan een reden zijn dat ook de jeugdwerkloosheid in krimpgebieden meer afneemt dan elders. Nader onderzoek moet dat uitwijzen.

Figuur 4.11 Niet-werkende werkzoekenden (15-64 jaar), ten opzichte van het Nederlands gemiddelde

Figuur 4.12 Niet-werkende werkzoekenden (15-24 jaar), ten opzichte van het Nederlands gemiddelde

4.6 CONCLUSIE

Krimpregio's hadden een bovengemiddelde leefbaarheid, maar inmiddels niet meer; de leefbaarheid in krimpregio's schommelt al een aantal jaar rond het Nederlands gemiddelde. Anticiperregio's steken daar nog steeds positief bij af, en ontwikkelen zich gunstiger. De ontwikkeling in krimpgebieden is voor de periode 2016-2018 positief ten opzichte van het Nederlands gemiddelde, maar de hele periode 2012-2018 nog steeds licht negatief. De ongunstige ontwikkelingen in krimpregio's komen vooral op het conto van de dimensie Voorzieningen, maar hebben ook te maken met een inhaalslag (sterkere verbetering) in de rest van Nederland op de dimensie Veiligheid. Dat zijn de belangrijkste conclusies die op basis van de Leefbaarometer te trekken zijn over gebieden met bevolkingsdaling. De oordelen uit het WoON-onderzoek laten een vergelijkbaar beeld zien, maar voor individuele gebieden zijn er wel verschillen.

5 ONTWIKKELINGEN IN HUURWIJKEN

In 2018 publiceerde Aedes een onderzoek dat aantoonde dat de ontwikkeling van de leefbaarheid in corporatiewijken niet onverdeeld gunstig is.²⁰ In gebieden met veel corporatiewoningen neemt het aandeel kwetsbare huishoudens toe en met die ontwikkeling komt de leefbaarheid verder onder druk te staan in het bijzonder doordat de overlast er toeneemt. De Leefbaarometer was een van de bronnen die in dat onderzoek werd gebruikt.

In dit hoofdstuk wordt verkend of de gesignaleerde ontwikkelingen doorzetten, waarbij de scope in exploratieve zin wordt verbreed naar de particuliere huursector. De vraag is namelijk of de in het Aedes-rapport gesignaleerde ontwikkelingen alleen gelden voor corporatiebuurten of ook voor buurten waarin veel goedkope particuliere huurwoningen staan. Tevens wordt verkend:

- Waar kantelpunten zijn: bij welke concentraties van huurwoningen is er sprake van toenemende leefbaarheidsproblemen?
- Of er verschillen zijn in ontwikkelingen tussen verschillende typen gebieden (bijvoorbeeld naar stedelijkheid, hoogbouw- en laagbouwwijken, landsdelen).

5.1 ONTWIKKELING IN CORPORATIEWIJKEN

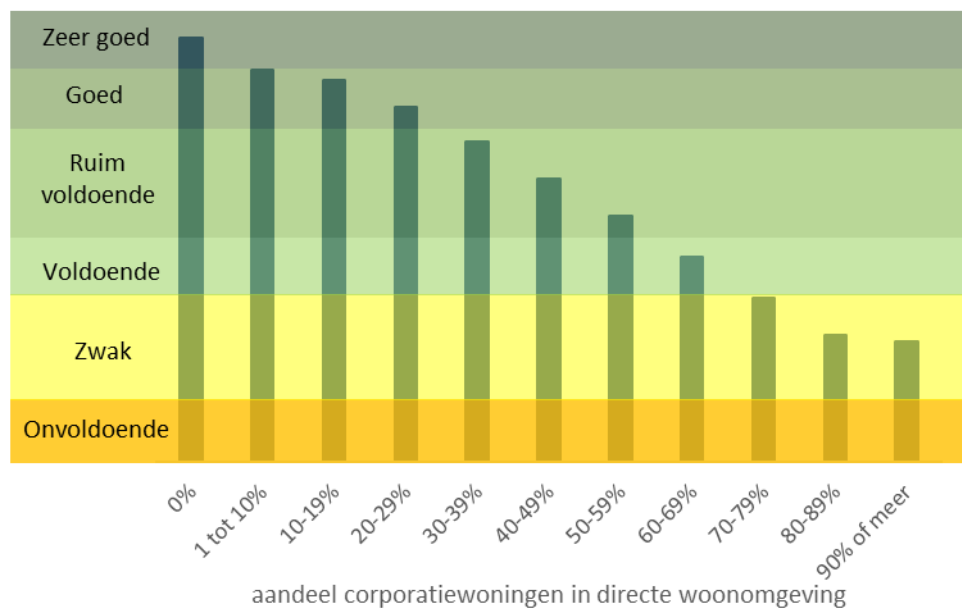
Figuur 5.1 geeft de score op de Leefbaarometer weer voor woongebieden, onderscheiden naar het aandeel corporatiewoningen in de directe woonomgeving (een straal van 200 meter). Uit de figuur blijkt dat er een direct verband tussen beide is. In de woongebieden waar geen corporatiewoningen staan, is de leefbaarheid gemiddeld zeer goed. In de woongebieden waar zeventig procent of meer corporatiewoningen staan, is de score op de Leefbaarometer gemiddeld 'zwak'. Het verschil tussen de klassen 1-10% en 10-19% is beperkt, evenals het verschil tussen 80-89% en 90% of meer. Daar liggen dus omslagpunten – zij het met een beperkte impact – voor wat betreft de totaalscore.

Voor de goede orde moet worden opgemerkt dat het aandeel corporatiewoningen een rol speelt in de score van de Leefbaarometer, al is die rol beperkt als één van de honderd indicatoren. Bij de berekening van de score van de Leefbaarometer wordt namelijk het aandeel eengezins corporatiewoningen gebruikt. Hoe groter dit aandeel, hoe lager de score.

²⁰ RIGO (2018), Veerkracht in het corporatiebezit: Kwetsbare bewoners en leefbaarheid.

De invloed van de indicator eengezins corporatiewoningen is echter een stuk kleiner dan de verschillen tussen de klassen zoals afgebeeld in figuur 5.1. Er is dus meer aan de hand in deze gebieden dan dat er ‘alleen maar’ meer corporatiewoningen staan. Verschillen in overlast en veiligheid en in de bevolkingssamenstelling (meer mensen met een bijstandsuitkering bijvoorbeeld) zijn belangrijker voor de getoonde verschillen dan de dimensie Woningen. Voor bijna alle dimensies is de score minder gunstig in gebieden met veel corporatiewoningen dan in gebieden met weinig of geen corporatiewoningen. Alleen de dimensie Voorzieningen waarin de nabijheid van een groot aantal verschillende voorzieningen is opgenomen (zie bijlage I voor een overzicht) gaat hiertegen in. Van die dimensie van de Leefbaarometer is de score iets gunstiger in gebieden met veel corporatiewoningen dan in gebieden met weinig corporatiewoningen.

Figuur 5.1 Leefbaarheid (2018) naar aandeel corporatiewoningen in de directe woonomgeving

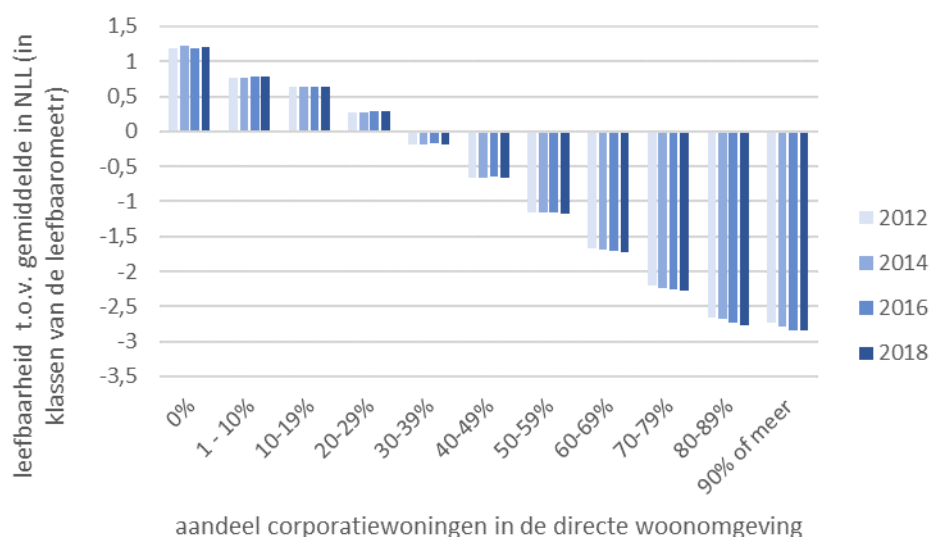

De ontwikkeling van de leefbaarheid laat ook een vrij directe relatie zien tussen het aandeel corporatiewoningen in de directe woonomgeving en de verbetering of verslechtering van de leefbaarheid (zie figuur 5.2). In deze vergelijking is het aandeel corporatiewoningen een

constante omdat steeds binnen een gebied met een bepaald aandeel corporatiewoningen (in 2018) wordt gekeken hoe het zich heeft ontwikkeld.

Vanaf klasse 60-69% is er bij elke meting sprake van een wat lagere score (zie figuur 5.2). In de gebieden met een kleiner aandeel corporatiewoningen is die trend veel minder duidelijk, of omgekeerd.

Figuur 5.2 Leefbaarheid (2012-2018) ten opzichte van het gemiddelde in Nederland naar aandeel corporatiewoningen in de directe woonomgeving

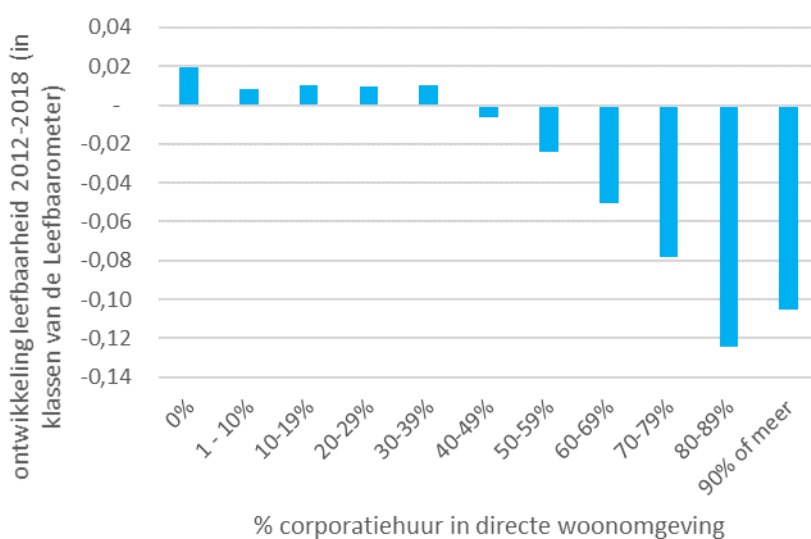

Om dit wat scherper te kunnen beoordelen is in figuur 5.3 de ontwikkeling tussen 2012 en 2018 van de verschillende gebieden weergegeven. Dan wordt duidelijk dat de ontwikkeling van de leefbaarheid het positiefst was in de gebieden zonder corporatiewoningen. In de gebieden met tussen de één en veertig procent corporatiewoningen was er sprake van een onderling vergelijkbare positieve ontwikkeling. Daarboven wordt de ontwikkeling ongunstig en in het bijzonder in de groep gebieden met een aandeel van zeventig procent of meer corporatiewoningen is er een duidelijk minder gunstige ontwikkeling.

Er is dus een omslagpunt tussen de veertig en vijftig procent corporatiewoningen. Bij minder dan veertig procent corporatiewoningen is de ontwikkeling positief geweest en boven de

vijftig procent negatief. Verder lijkt er sprake van een tweede omslagpunt rond twee derde corporatiewoningen in een gebied. Daarboven is de negatieve ontwikkeling nog weer een stuk ongunstiger geweest dan daaronder.

Figuur 5.3 Ontwikkeling leefbaarheid (2012-2018) naar aandeel corporatiewoningen in de directe woonomgeving

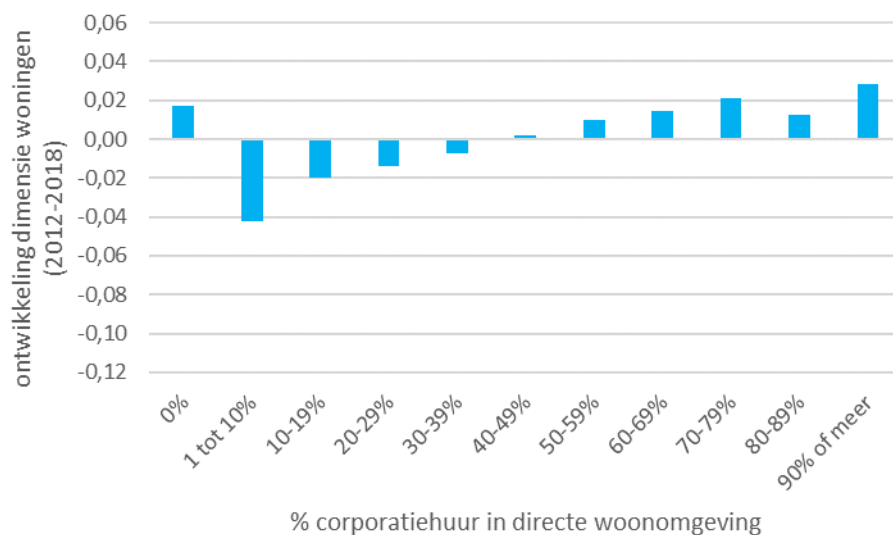
Als nader wordt ingezoomd op de dimensies van de Leefbaarometer, dan blijkt dat de woongebieden met veel corporatiewoningen op twee dimensies een relatief positieve ontwikkeling hebben doorgemaakt tussen 2012 en 2018. Dat zijn de dimensies Woningen (figuur 5.4.) en Fysieke omgeving (figuur 5.5). De verbetering op de dimensie Woningen hangt samen met het feit dat er in deze gebieden relatief veel is vernieuwd. Bij de dimensie Fysieke omgeving is er geen indicator die er echt uitspringt. Op de drie andere dimensies – Bewoners (figuur 5.6), Voorzieningen (figuur 5.7) en Veiligheid (figuur 5.8) – was de ontwikkeling in gebieden met veel corporatiewoningen echter relatief ongunstig. De sterkst negatieve ontwikkeling is er geweest op de dimensie Veiligheid. Bij meer dan zestig procent corporatiewoningen in de directe woonomgeving was hier vaak sprake van een verslechtering, en meer naarmate het aandeel corporatiewoningen groter was.

De verslechtering op de dimensie Bewoners is al te zien vanaf een aandeel van twintig procent corporatiewoningen. De verslechtering neemt toe naarmate het aandeel corporatiewoningen

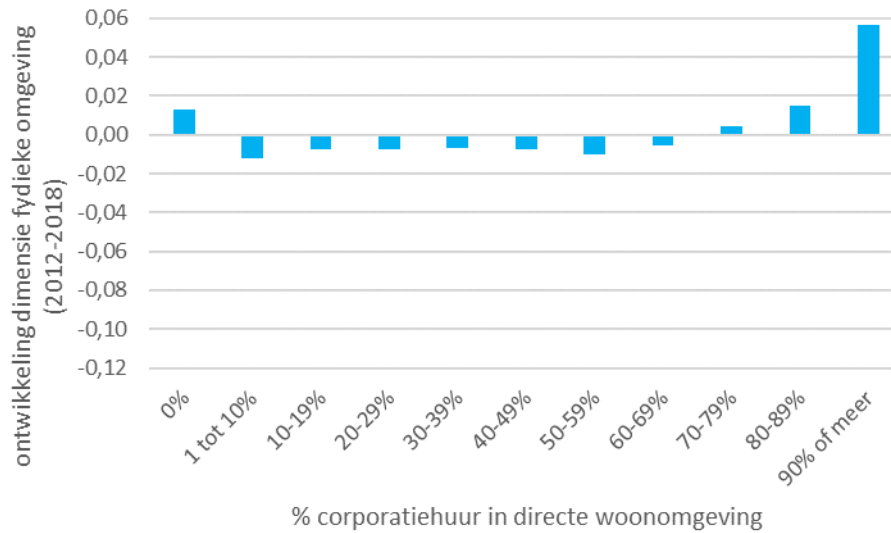
groter is (figuur 5.6). Dat komt overeen met de eerdere bevindingen in het Aedes-rapport dat bewoners van corporatiewoningen steeds vaker geen inkomen uit arbeid hebben. De impact van de ontwikkeling op deze dimensie op de totale score is wel minder groot dan die van de dimensie Veiligheid. Vergelijking van de ontwikkeling op beide dimensies laat ook zien dat een verslechtering op de dimensie Bewoners niet in alle gevallen leidt tot een verslechtering op de dimensie Veiligheid. Tot een aandeel van vijftig procent corporatiehuur lijkt er niet veel aan de hand bij een verslechtering op de dimensie Bewoners. Pas bij een groter aandeel corporatiehuur gaat ook de dimensie Veiligheid achteruit.

De verslechtering op de dimensie Voorzieningen treedt pas op vanaf zestig procent corporatiebezit. Het is onzeker waar die ontwikkeling mee te maken heeft, maar het draagt – net als de ontwikkelingen op de dimensie Veiligheid – wel bij aan de sterkere negatieve ontwikkeling van de leefbaarheid in dit segment zoals getoond in figuur 5.3.

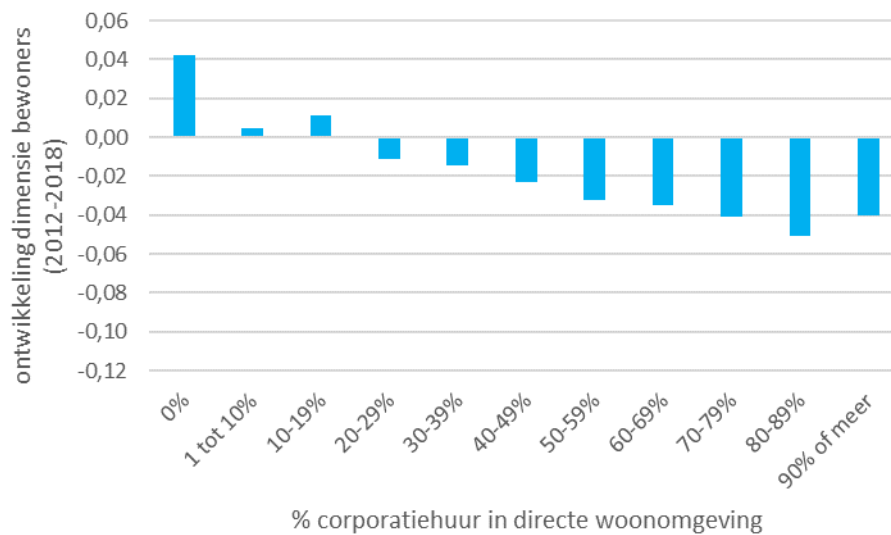
Figuur 5.4 Ontwikkeling dimensie Woningen (2012-2018) naar aandeel corporatiewoningen in de directe woonomgeving

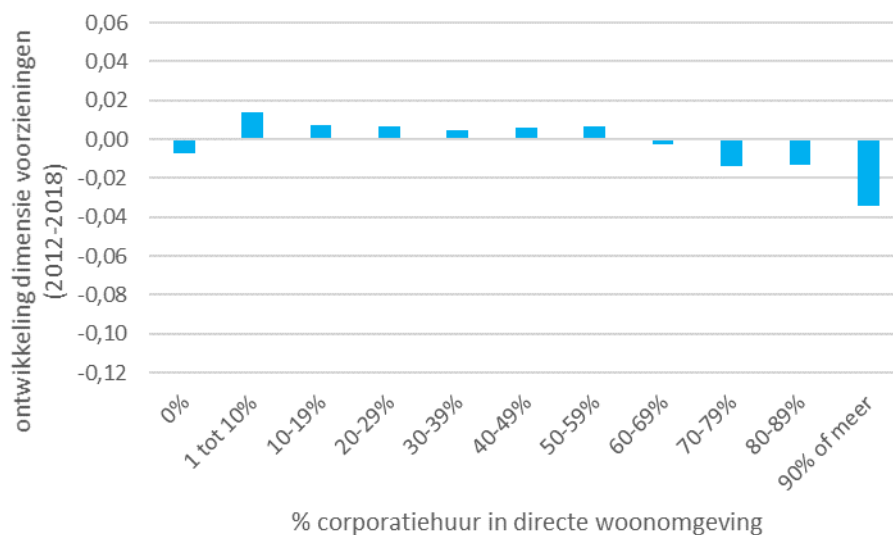
Figuur 5.5 Ontwikkeling dimensie Fysieke omgeving (2012-2018) naar aandeel corporatiewoningen in de directe woonomgeving

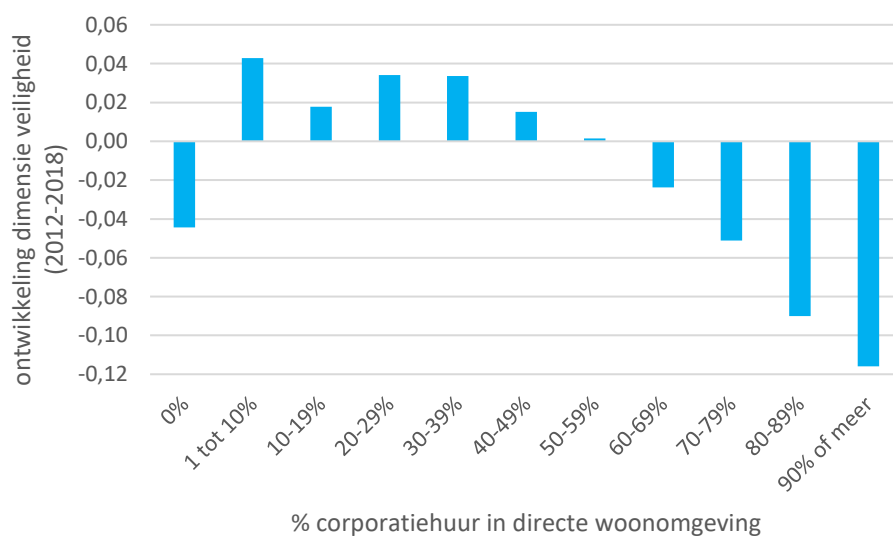
Figuur 5.6 Ontwikkeling dimensie Bewoners (2012-2018) naar aandeel corporatiewoningen in de directe woonomgeving

Figuur 5.7 Ontwikkeling dimensie Voorzieningen (2012-2018) naar aandeel corporatiewoningen in de directe woonomgeving

Figuur 5.8 Ontwikkeling dimensie Veiligheid (2012-2018) naar aandeel corporatiewoningen in de directe woonomgeving

5.2 GOEDKOPE PARTICULIERE HUUR

Het is aannemelijk dat wat voor de corporatiewoningen geldt, ook geldt voor het goedkope deel van de particuliere huursector. Particuliere verhuurders hebben in de regel geen prestatieafspraken met gemeenten over de huisvesting van bijzondere doelgroepen. Maar als zij goedkope woningen aanbieden, is het aannemelijk dat die woningen ook een aantrekkingskracht hebben op minder draagkrachtige bewoners. En waar de druk op het goedkope segment groot is en er specifieke gebieden zijn met een groot aandeel van deze woningen, kunnen ook hier concentraties ontstaan. Zo speelt het probleem van overbewoning (bijvoorbeeld door arbeidsmigranten binnen de EU) zich vooral af in de particuliere huursector. Dit deel van de woningmarkt biedt namelijk de belangrijkste mogelijkheid voor vestiging van mensen met een laag inkomen die snel een woning nodig hebben, maar die niet in de gelegenheid zijn geweest om inschrijffaren te sparen voor een woning bij een woningcorporatie.

Om een indruk te krijgen van de relatie tussen het aandeel goedkope particuliere huurwoningen in de directe omgeving en de ontwikkeling van de leefbaarheid, is het nodig om de goedkope particuliere huurwoningen te onderscheiden van de duurdere. In de CBS-registraties is de huurprijs van woningen echter onbekend. Daarom kan niet voor heel Nederland en op een laag schaalniveau worden geselecteerd op het goedkopere segment van de huurwoningen. Dat geldt ook voor corporatiewoningen, maar daarbinnen levert het slechts een beperkte vertekening op omdat landelijk niet meer dan acht procent van de corporatiewoningen een huur boven de liberalisatiegrens heeft.²¹ Die grens is belangrijk omdat huurders van woningen met zo'n hoge huur niet meer in aanmerking komen voor huurtoeslag. Daarmee is dat echt een ander segment dan de woningen onder die grens. Het is ook de grens die is gehanteerd in het Aedes-rapport.

Voor particuliere huurwoningen is het aandeel woningen boven de liberalisatiegrens veel groter dan voor corporatiewoningen. In de particuliere huursector heeft landelijk 48 procent van de woningen een huur boven de liberalisatiegrens.²² Particuliere huur is dus vaak ook dure huur. Dat betekent dat in dit segment een nadere selectie moet worden gemaakt om een beeld te krijgen van de ontwikkelingen in het goedkope segment. Omdat de huur zelf niet bekend is, gebruiken we daarvoor de WOZ-waarde. We selecteren binnen

²¹ Bron: WoON 2018.

²² Bron: WoON 2018.

Coropregio's²³ steeds het in de betreffende regio voorkomende aandeel particuliere huurwoningen onder de liberalisatiegrens op basis van de met dat aandeel overeenkomende WOZ-waarde van de particuliere huurwoningen. Dit is dus een indirecte selectie van de goedkope huurwoningen, waarbij ervan wordt uitgegaan dat de woningen met de laagste WOZ-waarden ook de woningen met de laagste huren zijn.

Voorbeeld Uit het WoON2018 blijkt dat in Groot-Rijnmond 48 procent van de particuliere huurwoningen een huur onder de liberalisatiegrens heeft. Als we vervolgens in de microdata van het CBS kijken naar de verdeling van WOZ-waarden van particuliere huurwoningen in Groot-Rijnmond, dan blijkt dat 48 procent een waarde van minder dan € 170.000 heeft. Die WOZ-waarde hanteren we dan als grenswaarde voor deze regio en we gaan ervan uit dat alle woningen met een WOZ-waarde van minder dan € 170.000 tot het betaalbare segment behoren. Voor elke regio ontstaan zo andere grenzen. In Delfzijl en omgeving (honderd procent onder de liberalisatiegrens) komt die grens op € 178.000 en in Amsterdam (48 procent onder de liberalisatiegrens) op € 322.000.

Het is belangrijk te bedenken dat op deze manier slechts een eerste grove inschatting kan worden gemaakt van de locaties van goedkope particuliere huurwoningen. In een eventuele vervolgstap is het wenselijk om de validiteit van deze inschatting nader te onderzoeken.

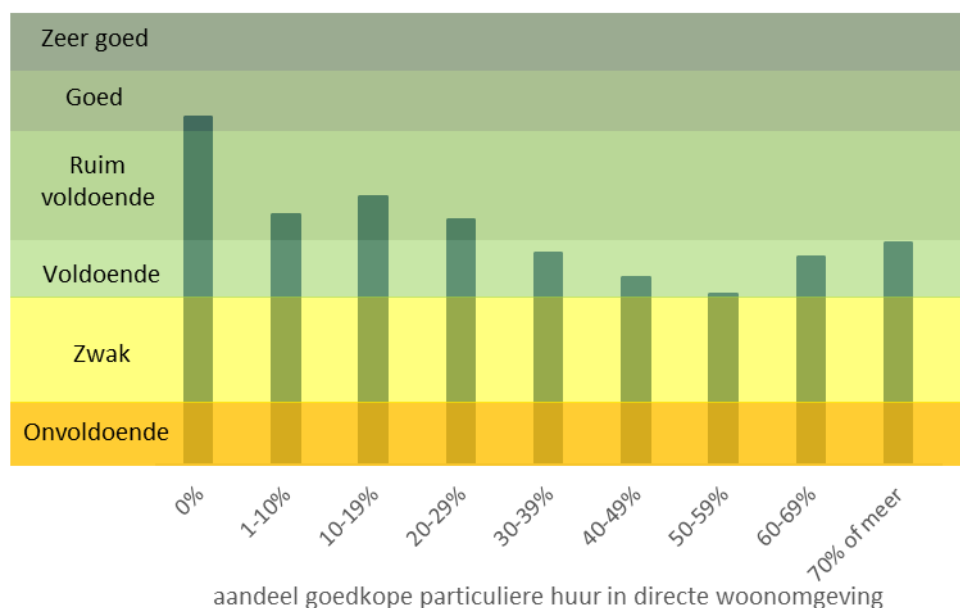
Om een goed beeld te krijgen van de relatie tussen het aandeel goedkope particuliere huurwoningen in de directe woonomgeving en de (ontwikkeling van de) leefbaarheid is het aanvullend nog nodig om te corrigeren voor het aandeel corporatiewoningen in de directe woonomgeving. Dat is nodig omdat het aandeel goedkope particuliere huurwoningen omgekeerd samenhangt met het aandeel corporatiewoningen. In gebieden waar weinig particuliere huur is (minder dan tien procent), staan relatief veel corporatiewoningen (gemiddeld meer dan vijftig procent) en in gebieden met veel particuliere huur (zeventig procent of meer) staan weinig corporatiewoningen (vijf procent).²⁴ Als we de ontwikkelingen

²³ De regionale verschillen in WOZ-waarden zijn groot. Zo ligt de prijs per vierkante meter van particuliere huurwoningen in Groot-Amsterdam gemiddeld meer dan 4,5 keer zo hoog als in Delfzijl en omgeving. Dat verschil komt echter niet altijd tot uitdrukking in de huurprijs. Ook in Amsterdam zijn er goedkope particuliere huurwoningen. De WOZ-waarde van die woningen zal echter mogelijk hoger zijn dan van de particuliere huurwoningen in de goedkopere delen van het land. In gebieden met een lage woningmarktdruk is het aandeel particuliere huurwoningen boven de liberalisatiegrens overigens vaak beperkt. Een huurder van een particuliere huurwoning is dan meestal ook een huurder van een goedkopere woning.

²⁴ Er is ook een relatie met het aandeel koopwoningen in een gebied. Waar weinig corporatiewoningen én weinig particuliere huurwoningen staan, zijn er veel koopwoningen en omgekeerd. Door te controleren voor het aandeel corporatiewoningen wordt dit effect echter al grotendeels ondervangen. In een eventuele vervolgstap zou het wel interessant kunnen zijn om na te gaan hoe specifieke samenstellingen van de woningvoorraad (naar

simpelweg zouden vergelijken naar het aandeel goedkope particuliere huurwoningen, vergelijken we dan dus ook de omgekeerde invloed van het aandeel corporatiewoningen. Dat zou bijvoorbeeld tot een constatering kunnen leiden als: hoe meer particuliere huurwoningen, hoe beter de leefbaarheid. Dat wordt echter mede (en vooral) bepaald door een afnemend aandeel sociale huurwoningen. We vergelijken daarom de relatie tussen het aandeel goedkope particuliere huur en leefbaarheid bij een constant niveau van het aandeel sociale huur.²⁵ Uit figuur 5.9 blijkt dat – bij een constant niveau van het aandeel sociale huur – er een relatie is tussen het aandeel goedkope particuliere huur en de leefbaarheid.

Figuur 5.9 Leefbaarheid (2018) naar aandeel goedkope particuliere huurwoningen in de directe woonomgeving bij een constant niveau van corporatiewoningen in de buurt

aandelen corporatiehuur, particuliere huur en koopwoningen) samenhangen met de ontwikkeling van de leefbaarheid in die gebieden.

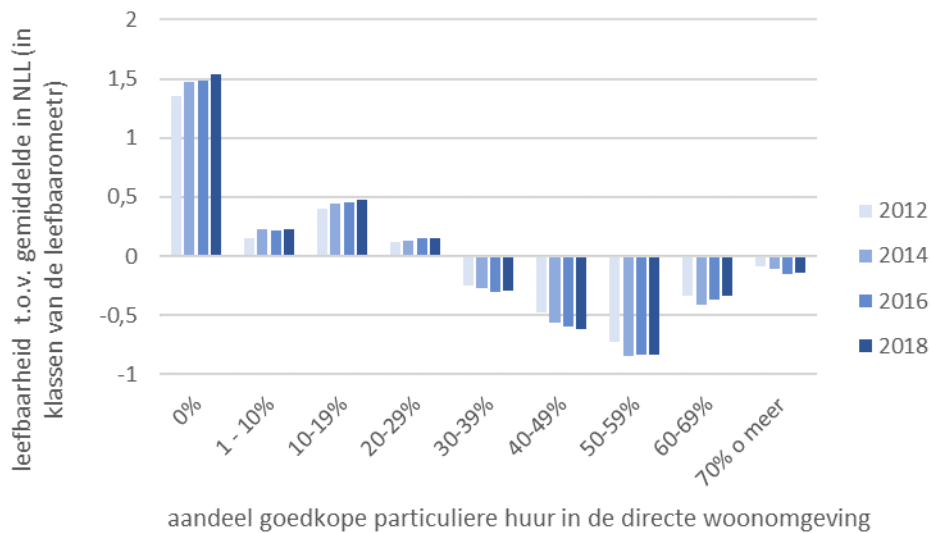
²⁵ Hiervoor gebruiken we een statistische techniek, genaamd covariantieanalyse. In de analyse is het aandeel goedkope particuliere huur de 'fixed factor' (de variabele waarin we zijn geïnteresseerd) en het aandeel corporatiehuur is opgenomen als covariaat. Daarvoor wordt in de analyse gecorrigeerd en de uitkomsten worden weergegeven bij een fictief en constant aandeel van corporatiewoningen. In dit geval was dat 28,8 procent in 2018.

Tot dertig procent goedkope particuliere huur is de leefbaarheid gemiddeld genomen 'ruim voldoende' en ligt die net boven het gemiddelde in Nederland. Vooral het segment met tussen de vijftig en zestig procent goedkope particuliere huur heeft een wat minder sterke positie en scoort nog net voldoende. Bij grotere aandelen goedkope particuliere huur is de leefbaarheid gemiddeld weer wat gunstiger, maar ligt deze nog wel onder het gemiddelde in Nederland.²⁶ De meest bepalende dimensies bij het onderscheid tussen het segment met de beste score (10-19% goedkope particuliere huur) en het segment met de minste score (50-59% goedkope particuliere huur) zijn de dimensies Veiligheid (meer overlast en onveiligheid in gebieden waar veel goedkope particuliere huurwoningen staan) en Fysieke omgeving (hogere dichtheid, meer versturende functies in gebieden met veel goedkope particuliere huurwoningen), en in mindere mate Bewoners. De dimensies Voorzieningen en Woningen hebben een omgekeerde invloed (relatief veel voorzieningen in de buurt en relatief veel recente woningen in de gebieden met veel goedkope particuliere huur).

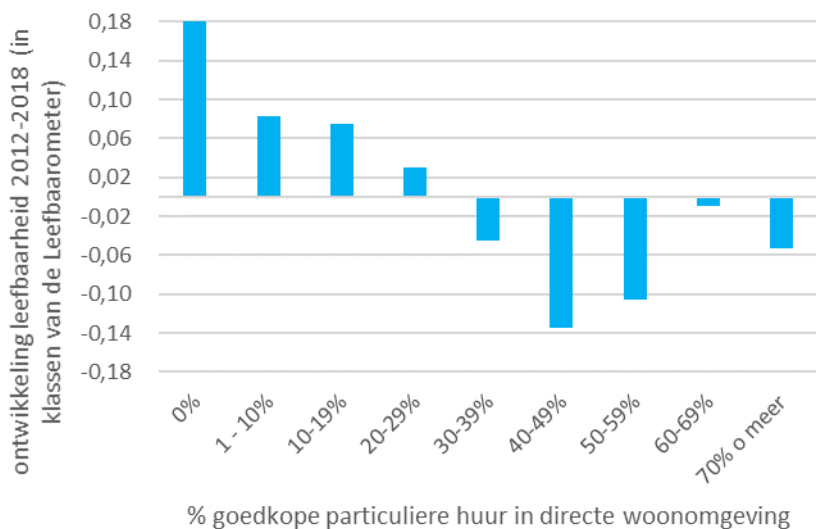
Bij de gebieden met minder dan dertig procent goedkope particuliere huur is er tussen 2012 en 2018 een lichte verbetering van de scores (zie figuur 5.10). Vooral bij aandelen tussen de dertig en zestig procent is er sprake van een daling ten opzichte van het gemiddelde in Nederland, evenals bij de gebieden met meer dan zeventig procent goedkope particuliere huur. Dit is nog eens nader uitvergroot in figuur 5.11.

²⁶ Deze positievere scores bij hogere aandelen worden niet veroorzaakt door de controle voor het aandeel sociale huurwoningen. Ook in de ongecorrigeerde scores komen deze gebieden er beter uit dan de gebieden met tussen de 40 en 60% goedkope particuliere huur.

Figuur 5.10 Leefbaarheid (2012-2018) ten opzichte van het gemiddelde in Nederland naar aandeel goedkope particuliere huur in de directe woonomgeving bij een constant aandeel corporatiehuur

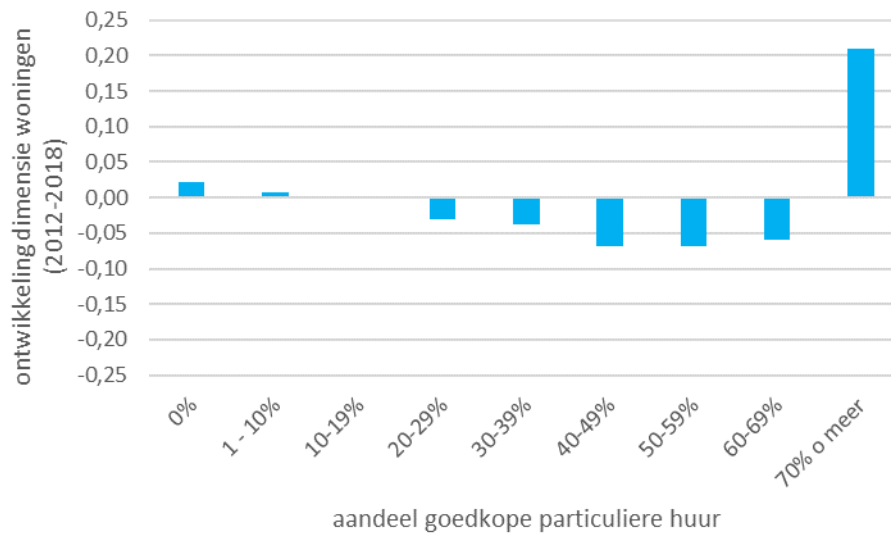
Figuur 5.11 Ontwikkeling leefbaarheid (2012-2018) naar aandeel goedkope particuliere huur in de directe woonomgeving

Het omslagpunt voor goedkope particuliere huur lijkt dus iets lager te liggen dan bij de corporatiehuur. Vanaf dertig à veertig procent goedkope particuliere huur hebben woongebieden gemiddeld genomen een relatief lage score op de Leefbaarometer en een ongunstige ontwikkeling. Bij de corporatiehuur bleek dat omslagpunt voor de ontwikkeling rond de vijftig procent te liggen. Ook anders is dat bij de corporatiehuur ongunstige ontwikkelingen zich vooral voordoen in de gebieden met grotere aandelen (tachtig procent of meer) corporatiehuur. Of deze verschillen daadwerkelijk samenhangen met de huurprijs blijft overigens onzeker omdat goedkope huurwoningen – zoals hiervoor ook aangegeven – zijn afgebakend op basis van de WOZ-waarde. Wat we feitelijk constateren is dat in gebieden waar relatief veel particuliere huurwoningen met een lage WOZ-waarde staan de leefbaarheid minder gunstig is én de ontwikkelingen er eveneens minder gunstig zijn dan in gebieden waar minder particuliere huurwoningen met een lage WOZ-waarde staan. In een eventuele vervolgstap lijkt het zinvol om dit preciezer te relateren aan de huurprijsniveaus in de particuliere huur.

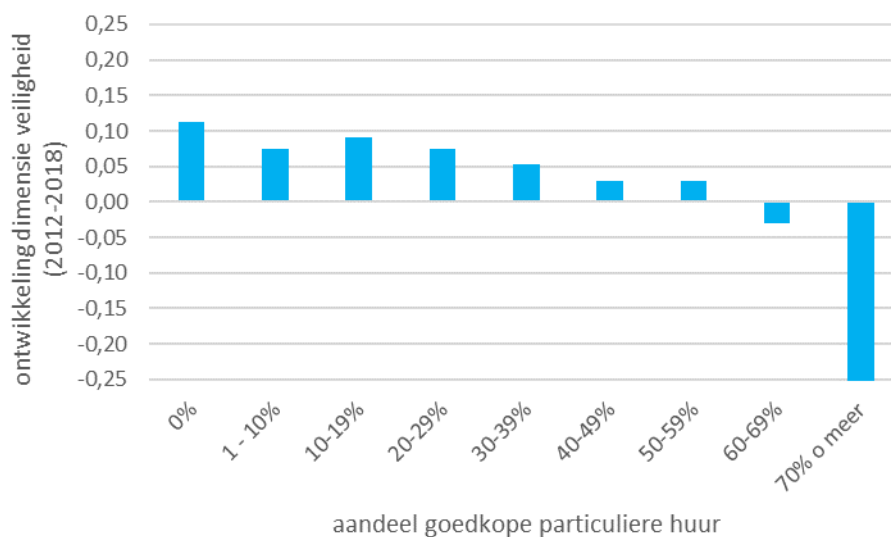
Verder valt op dat bij de particuliere huur de hogere segmenten (vanaf zestig procent goedkope particuliere huur) het iets beter doen dan de segmenten tussen de veertig en zestig procent. Een eerste verklaring voor de relatief gunstige positie van de gebieden met meer dan zeventig procent goedkope particuliere huur blijkt bij een nadere uitsplitsing van de ontwikkeling naar dimensies. In het bijzonder op de dimensie Woningen laat het segment met meer dan zeventig procent goedkope particuliere huur een opvallend positieve ontwikkeling zien (zie figuur 5.12). Nadere inspectie wijst uit dat dit vooral te maken heeft met de vernieuwing van de woningvoorraad in deze gebieden. In de gebieden waar veel goedkope particuliere huurwoningen staan, zijn veel nieuwe woningen gerealiseerd. Dat verbetert de score op de Leefbaarometer.

Figuur 5.12 Ontwikkeling dimensie Woningen (2012-2018) naar aandeel goedkope particuliere huurwoningen in de directe woonomgeving

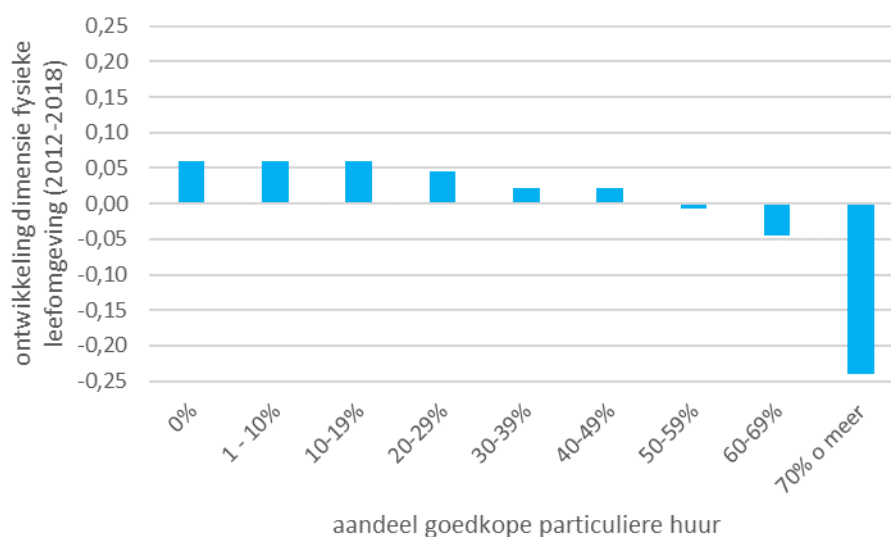

Tegenover die positieve ontwikkeling op de dimensie Woningen voor de gebieden met veel goedkope particuliere huur staat een (grotere) negatieve ontwikkeling op de dimensies Veiligheid (figuur 5.13) en Fysieke omgeving (figuur 5.14). Dat komt vaker voor in gebieden waar veel nieuw wordt gebouwd. Nieuwbouw levert een – meestal tijdelijke – situatie op waarin er relatief veel overlast is en de woonomgeving nog niet optimaal aantrekkelijk is. Dit kan dus een tijdelijke situatie zijn.

Figuur 5.13 Ontwikkeling dimensie Veiligheid (2012-2018) naar aandeel goedkope particuliere huurwoningen in de directe woonomgeving

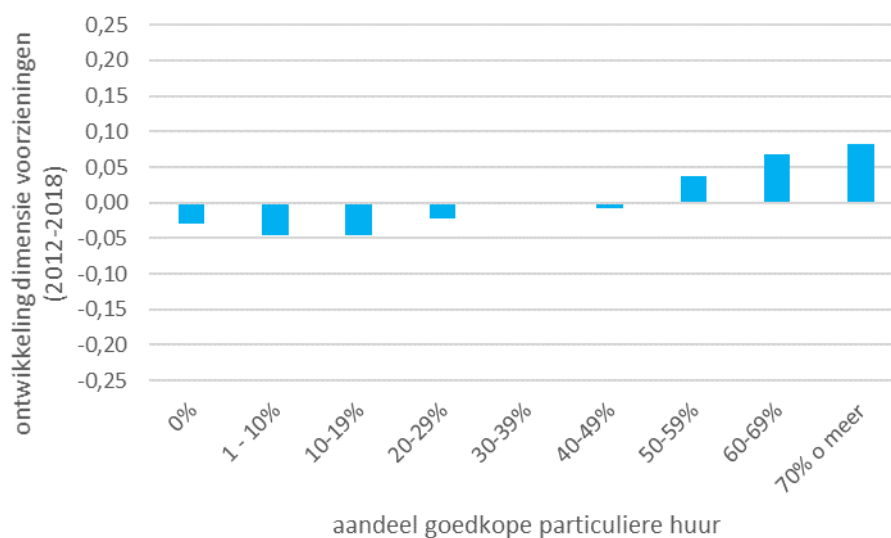

Figuur 5.14 Ontwikkeling dimensie Fysieke omgeving (2012-2018) naar aandeel goedkope particuliere huurwoningen in de directe woonomgeving

Daarnaast heeft de negatieve ontwikkeling op de dimensie Veiligheid voor de woongebieden met het grootste aandeel particuliere huurwoningen er ook mee te maken dat er echt nieuwe woongebieden tussen zitten. Deze gebieden hebben een relatief lage score op de dimensies Veiligheid en Fysieke omgeving die samenhangt met de plek waar die gebieden zijn gerealiseerd. Het blijken namelijk relatief veel binnenstedelijke functiewijzigingslocaties te zijn in steden als Amsterdam, Breda, Delft, Diemen of Eindhoven. Doordat deze locaties ‘erbij komen’ – er woonden op die plekken eerst weinig of geen mensen – verandert de samenstelling van de set gebieden met meer dan zeventig procent goedkope particuliere huur tussen de metingen. De indruk is dan ook dat in het bijzonder de ontwikkeling van dit 70%-plusegsegment moet worden gezien als een samenstellingseffect (kenmerken van deze gebieden) en niet als een ontwikkeling die gebieden met zo’n groot aandeel goedkope particuliere huur doormaken. De positieve ontwikkeling op de dimensie Voorzieningen – het voorzieningenniveau is vaak hoog op die binnenstedelijke locaties – ondersteunt dit beeld (figuur 5.15).

Figuur 5.15 Ontwikkeling dimensie Voorzieningen (2012-2018) naar aandeel goedkope particuliere huurwoningen in de directe woonomgeving

Als we de echte nieuwbouwlocaties eruit filteren, is er ook een aantal meer algemene trends te ontdekken. Dan blijkt er een omslagpunt op de dimensie Veiligheid te zijn bij veertig procent goedkope particuliere huurwoningen. Verder is vooral in het segment tussen de

dertig en zestig procent goedkope particuliere huurwoningen de ontwikkeling op de dimensie Bewoners ongunstig geweest. Nadere inspectie laat zien dat in de gebieden met veel goedkope particuliere huurwoningen er tussen 2012 en 2018 een toename is geweest van uiteenlopende groepen (zoals studenten, vluchtelingen uit onveilige landen²⁷ en arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa) die vaak snel huisvesting nodig hebben, maar die niet altijd eenvoudig toegang hebben tot de corporatiesector doordat ze geen inschrijfduur hebben kunnen opbouwen. De toename van deze groepen gaat ook samen met een toename van de laagste inkomensgroep, maar niet met een toename van mensen zonder werk. Samen met de negatieve ontwikkeling op de dimensie Woningen zijn de ontwikkelingen op deze dimensies verantwoordelijk voor de ongunstige ontwikkelingen in dit segment (zie figuur 5.11).

5.3 LOKALE VERSCHILLEN

Hoewel de minder gunstige ontwikkeling in de buurten met veel goedkope huurwoningen een vrij algemene trend is, zijn er lokaal wel wat verschillen. Om dat te illustreren zijn de corporatiewoningen en de goedkope particuliere huurwoningen samengenomen tot 'goedkope huurwoningen'.²⁸ We onderscheiden daarbij gebieden met meer dan vijftig procent goedkope huurwoningen (kantelpunt) van de gebieden met minder dan vijftig procent goedkope huurwoningen. Vervolgens gaan we na of de algemene trend zichtbaar is in alle wijken met verschillende woningtypen, of de trend verschilt naar stedelijkheidsgraad en of er verschillen zijn tussen landsdelen en de gemeenten in de G4.

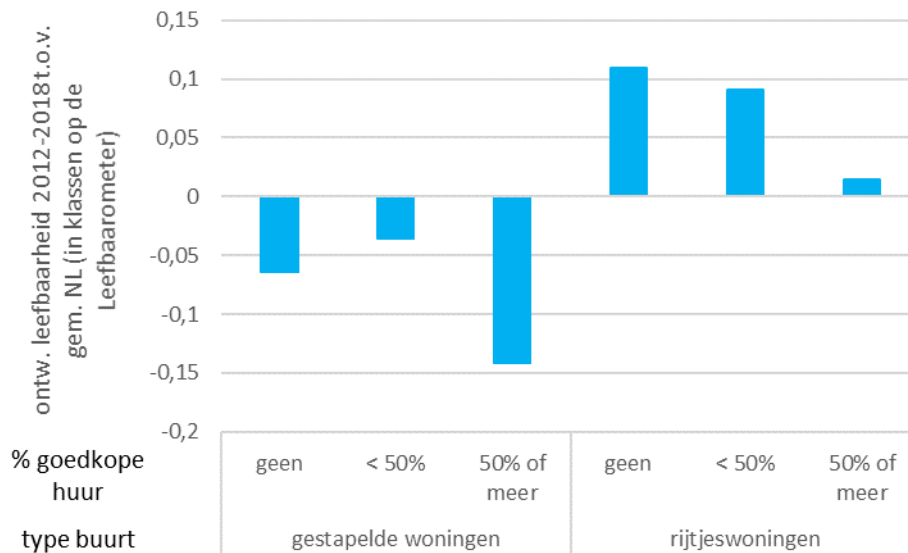
EENGEZINS- EN MEERGEZINSBUURTEN

Het verschil in ontwikkeling tussen gebieden met veel en weinig goedkope huurwoningen is zichtbaar in zowel buurten met veel (meer dan zeventig procent) gestapelde woningen, als in buurten met veel (meer dan zeventig procent) rijwoningen. In beide gevallen ontwikkelden de gebieden met meer dan vijftig procent goedkope huurwoningen zich ongunstiger dan de gebieden met minder dan vijftig procent goedkope huurwoningen (zie figuur 5.16). In de gestapelde buurten is de ontwikkeling over de gehele linie wel een stuk ongunstiger geweest dan in de rijtjesbuurten.

²⁷ Hiertoe worden in deze analyse de herkomstlanden Syrië, Iran, Irak, Afghanistan, Somalië en Eritrea gerekend.

²⁸ Of deze woningen daadwerkelijk 'goedkoop' zijn qua huurprijs, is niet bekend omdat er geen landelijke registratie van huurprijzen is. De aanwezigheid van een relatief groot aandeel corporatiewoningen en particuliere huurwoningen met een binnen de betreffende regio lage WOZ-waarde achten we echter indicatief voor een grotere kans op een relatief goedkope woningvoorraad in het betreffende gebied.

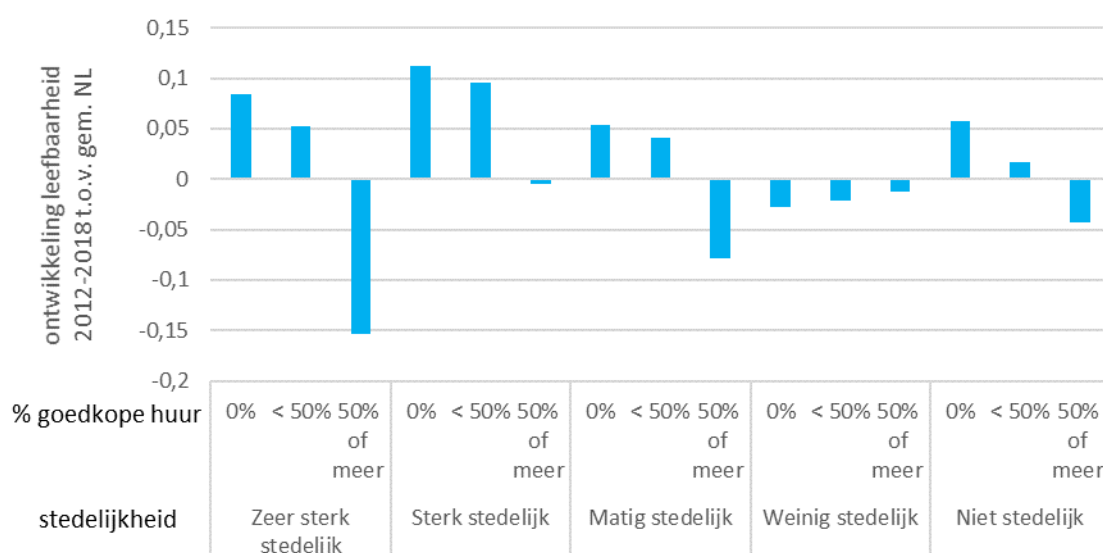
Figuur 5.16 Ontwikkeling leefbaarheid (2012-2018) naar aandeel goedkope huurwoningen in de directe woonomgeving in gestapelde buurten en buurten met veel rijwoningen

STEDELIJKHEID

De minder gunstige ontwikkelingen in de corporatiehuur en het goedkope deel van de particuliere huur zijn het duidelijkst zichtbaar in de zeer sterk stedelijke gebieden (zie figuur 5.17). Naarmate de stedelijkheid afneemt, wordt het verschil in ontwikkeling tussen de gebieden met een verschillend aandeel goedkope huurwoningen kleiner. In de klasse 'weinig stedelijk' is er gemiddeld genomen zelfs nauwelijks verschil in ontwikkeling. In de niet-stedelijke gemeenten is het verschil er wel, maar is het kleiner dan in zeer sterk tot matig stedelijke gemeenten.

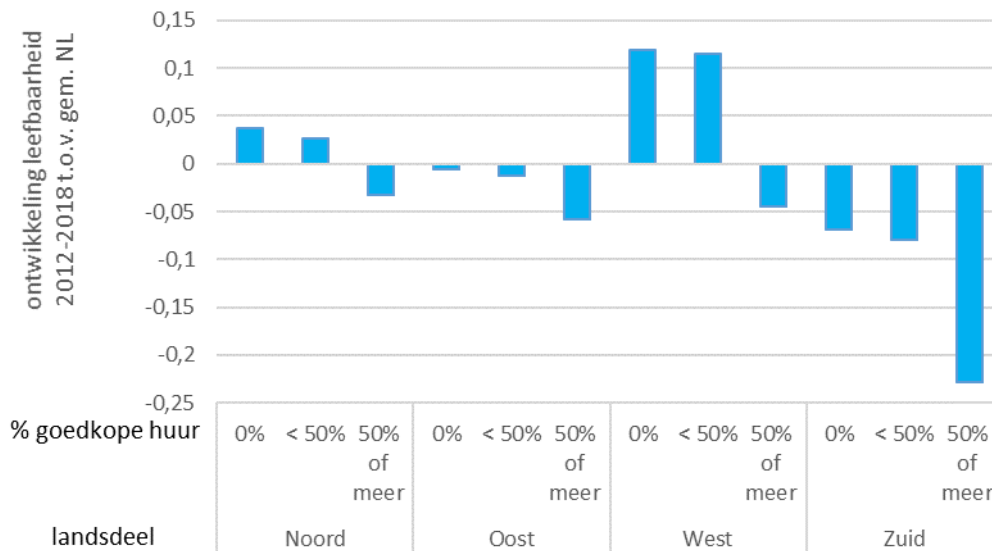
Figuur 5.17 Ontwikkeling leefbaarheid (2012-2018) naar aandeel goedkope huurwoningen in de directe woonomgeving, naar stedelijkheid

LANDSDELEN

De algemene trend is zichtbaar in alle landsdelen. Overall is de ontwikkeling van gebieden met veel goedkope huurwoningen minder gunstig dan de ontwikkeling van gebieden met minder of geen goedkope huurwoningen (zie figuur 5.18). Uit de figuur blijkt ook dat het verschil tussen ‘geen’ goedkope huur en 1-50% goedkope huur beperkt is. Pas bij vijftig procent of meer goedkope woningen is het verschil duidelijk zichtbaar. Het verschil in ontwikkeling is wel beduidend minder groot in de landsdelen Oost en Noord dan in West en Zuid. Dat wordt deels veroorzaakt doordat in de landsdelen West en Zuid meer stedelijke gemeenten zijn dan in Noord en Oost. Daardoor zijn de verschillen binnen de landsdelen West en Zuid groter. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de achtergronden bij de gemiddeld ongunstige ontwikkelingen in landsdeel Zuid.

Figuur 5.18 Ontwikkeling leefbaarheid (2012-2018) naar aandeel goedkope huurwoningen in de directe woonomgeving, naar landsdeel

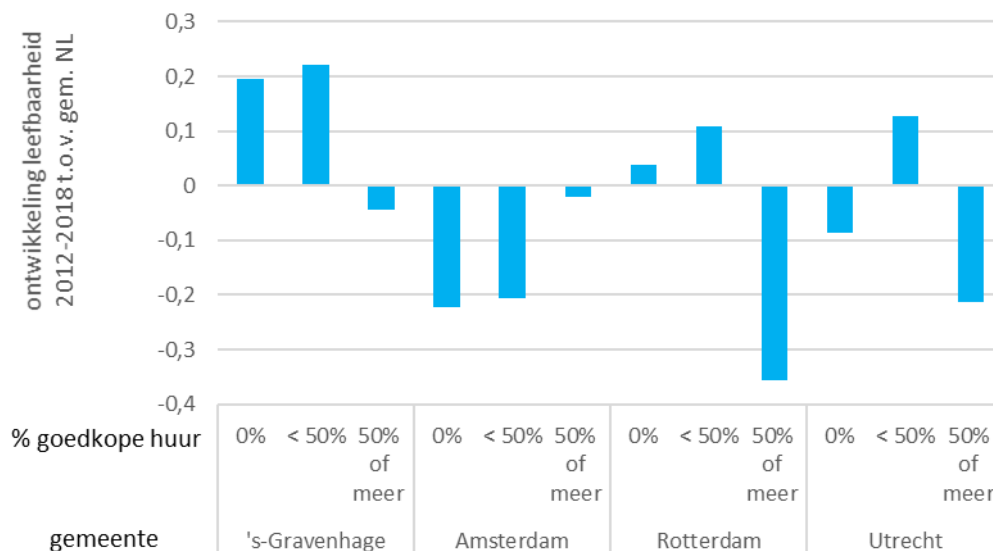

DE G4

Verschillen in ontwikkeling lijken dus samen te hangen met stedelijkheid, maar er zijn uitzonderingen. Zo bevestigen Den Haag, Rotterdam en Utrecht de algemene lijn, maar wijkt Amsterdam daarvan af (zie figuur 5.19). In Amsterdam was de ontwikkeling tussen 2012 en 2018 niet positief (tussen 2016 en 2018 wel), zo blijkt uit figuur 2.2. Maar binnen die negatieve trend deden de buurten met meer dan vijftig procent goedkope woningen het toch nog het best. Niet voor niets zat Amsterdam bij de vorige meting ook als enige van de G4 bij de lijst steden waar de verschillen tussen ‘onvoldoende’ wijken en ‘ruim voldoende’ tot ‘goede’ wijken gemiddeld genomen kleiner werden in plaats van groter.

Dat wil echter niet zeggen dat de ontwikkelingen in alle buurten met veel goedkope woningen in Amsterdam gunstig zijn. Als vanuit het algemene beeld van de stad verder wordt ingezoomd op specifieke buurten en wijken blijken er ook in Amsterdam vrij veel buurten met veel goedkope woningen te zijn waar de ontwikkeling niet gunstig was. En dat zijn in het bijzonder de in hoofdstuk 2 benoemde kwetsbare wijken in de stad. De relatief gunstige ontwikkelingen zijn vooral daarbuiten en in de aandachtsbuurten te zien.

Figuur 5.19 Ontwikkeling leefbaarheid (2012-2018) naar aandeel goedkope huurwoningen in de directe woonomgeving in Den Haag, Amsterdam, Rotterdam en Utrecht

5.4 CONCLUSIE

In gebieden met veel corporatiewoningen is de leefbaarheid gemiddeld genomen minder gunstig dan in gebieden met weinig corporatiewoningen. Daarbij is ook de ontwikkeling van de leefbaarheid tussen 2012 en 2018 minder gunstig geweest in de corporatiebuurten. Dat zorgt ervoor dat de verschillen tussen goede en slechte wijken toenemen. Voor gebieden met veel goedkope particuliere huurwoningen is in grote lijnen hetzelfde gevonden, al zijn de relaties minder sterk en zijn de onzekerheden hier groter doordat het binnen de particuliere huurvoorraad lastig is om woningen onder de liberalisatiegrens te identificeren. In dit onderzoek is dat in exploratieve zin gedaan op basis van de WOZ-waardes van woningen. Dat blijft echter een benadering, waarvan de validiteit in een eventuele vervolgstap nader zou kunnen worden verkend.

De corporatiehuur en de goedkope particuliere huur bedienen overlappende groepen op de woningmarkt. Beide hebben te maken met een relatief groot (en toenemend) deel huurders met lage inkomens. In de corporatiehuur zijn dat vaak mensen zonder inkomen uit betaalde arbeid. Dat is minder het geval in de goedkope particuliere huur. Daarin vinden bijvoorbeeld

ook relatief veel (en met een toenemend aandeel) studenten en arbeidsmigranten een plek. Zij zijn niet afhankelijk van een (bijstands)uitkering, maar hebben wel vaak een laag inkomen.

Als er in de directe woonomgeving meer dan veertig à vijftig procent corporatiehuur of dertig à veertig procent goedkope particuliere huur is, maakten deze gebieden vaak een relatief ongunstige ontwikkeling door (kantelpunt). Als meer specifiek naar de dimensie Veiligheid wordt gekeken, ligt het kantelpunt voor beide bij zestig procent.

Het verschil in ontwikkeling tussen gebieden met veel en weinig corporatiehuur en goedkope particuliere huur is een vrij algemeen fenomeen. Het doet zich voor in rijtjeswijken en in gestapelde wijken, in alle landsdelen en in gemeenten die verschillen in stedelijkheid. De problematiek is doorgaans echter wel groter in de meer stedelijke gebieden. Meer ingezoomd op specifieke steden en buurten zijn er grote verschillen te zien, waarbij het vooral de 'gekende' kwetsbare wijken zijn waarbinnen de ontwikkelingen ongunstig zijn.

BIJLAGE I LEEFBAAROMETER 2.0

De Leefbaarometer is een instrument dat in 2008 in opdracht van het ministerie van BZK is ontwikkeld door RIGO en Atlas voor gemeenten. De Leefbaarometer geeft een inschatting van de leefbaarheid zoals bewoners die ervaren. Het instrument doet dat op basis van allerlei kenmerken van gebieden – zoals criminaliteit en overlast, voorzieningen, woningvoorraad en bevolkingssamenstelling. De kenmerken van gebieden die in de Leefbaarometer zijn opgenomen, zijn niet door de onderzoekers uitgekozen. Ze staan in de Leefbaarometer omdat ze verklarend zijn voor verschillen in oordelen die mensen hebben over hun woonomgeving en wat ze ervoor over hebben om daar te wonen.

De kenmerken van gebieden zijn zoveel mogelijk ontleend aan registraties op een zeer laag schaalniveau. Daardoor kunnen verschillen in leefbaarheid gedetailleerd in beeld worden gebracht en is een goede vergelijking mogelijk tussen verschillende gebieden in het land.

Sinds 2008 is er om de twee jaar een nieuwe meting van de Leefbaarometer gepubliceerd. Daarmee zijn de ontwikkelingen van de leefbaarheid in het land in beeld gebracht op allerlei schaalniveaus: van delen van wijken en buurten tot steden.

EEN VERNIEUWDE LEEFBAAROMETER

Met ingang van de meting 2014 is de Leefbaarometer vernieuwd. Met terugwerkende kracht is dat ook voor 2012 gedaan. We noemen deze vernieuwde versie de Leefbaarometer 2.0. Met de meting 2018 zijn er vier meetpunten met de Leefbaarometer 2.0 beschikbaar.

De belangrijkste wijzigingen in de Leefbaarometer 2.0 hebben te maken met de samenstelling van de indicatoren in het model. Er zijn nieuwe indicatoren toegevoegd die eerder niet beschikbaar waren en er zijn bronnen gewijzigd omdat de tijdreeks met de oude bronnen niet meer kon worden voortgezet.²⁹ Ook zijn de methoden van modelschatting aangepast om meer nadruk te leggen op verschillen binnen regio's en om minder nadruk te leggen op bevolkingskenmerken die samenhangen met de inkomensverschillen van bewoners. De reden daarvoor is de onduidelijke causale relatie tussen bevolkingskenmerken en leefbaarheidsverschillen. Immers, inkomensverschillen tussen leefbare en minder leefbare buurten zijn ook de resultante van selectieve migratie. Verschillen in inkomen zijn dan het gevolg van verschillen in leefbaarheid in plaats van dat ze bijdragen aan die leefbaarheidsverschillen. De verklaringskracht van de Leefbaarometer 2.0 is door deze aanpassingen beter dan die van de vorige versie.

TRENDBREUK

Door de veranderingen zijn er verschillen tussen de uitkomsten van de oude en de nieuwe Leefbaarometer. Het belangrijkste verschil is dat de leefbaarheid in veel steden met het nieuwe model wat positiever wordt ingeschat en de leefbaarheid in de meer landelijke gebieden wat minder positief. Gemiddeld genomen is de leefbaarheid in het landelijk gebied overigens nog steeds goed te noemen, maar er is wel een verschil met de oude Leefbaarometer.

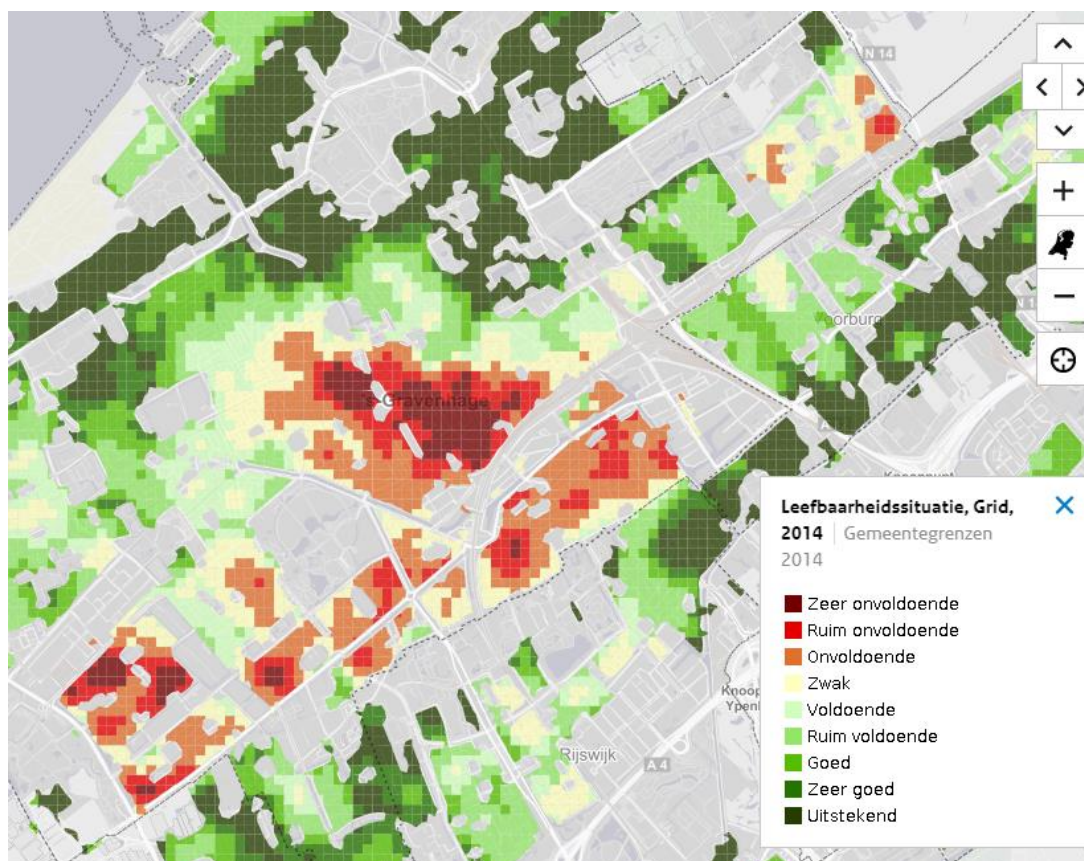
²⁹ Ook aardbevingsrisico is als indicator opgenomen. Desondanks kan de Leefbaarometer een te positief beeld van de leefbaarheid in het aardbevingsgebied in Groningen geven. Dit heeft te maken met het feit dat het Leefbaarometermodel gebaseerd is op data uit 2012: ten tijde van de modelontwikkeling was WoON 2012 de meest recente databron met relevante informatie over leefbaarheidsoordelen, waarvan de enquêtes in de maanden rond de jaarwisseling zijn afgenomen. De ervaren leefbaarheid is echter pas sinds de grote aardbeving in Huizinge van augustus 2012 afgenomen. Aardbevingsrisico is wel een van de indicatoren in de Leefbaarometer, maar heeft door de modelschatting op data van voor de aardbeving waarschijnlijk een te laag gewicht.

Ondanks de verschillen zijn de uitkomsten van de Leefbaarometer 2.0 vergelijkbaar met die van de Leefbaarometer 1.0. Dat zou ook moeten, want het gaat nog steeds over hetzelfde onderwerp: leefbaarheid vanuit het perspectief van de bewoners. Voor de beschrijving van de ontwikkelingen vanaf 2012 wordt gebruikgemaakt van de Leefbaarometer 2.0. De ontwikkelingen van vóór 2012 zijn gebaseerd op de Leefbaarometer 1.0. De ontwikkelingen waarover in het verleden is gerapporteerd (tot 2012), zijn dus nog steeds dezelfde. De standgegevens kunnen wel wat anders zijn, omdat is teruggerekend vanaf de meting met de nieuwe Leefbaarometer in 2012.

VAN CLUSTERS NAAR GRIDS

Er zijn ook nog enkele cosmetische verschillen tussen de Leefbaarometer 1.0 en de Leefbaarometer 2.0. In plaats van clusters (waarin combinaties van specifieke 6-posities postcodegebieden met dezelfde leefbaarheidsscore werden gemaakt), worden de kaarten van de Leefbaarometer 2.0 gepresenteerd in de vorm van vierkantjes van 100 x 100 meter, zoals te zien is in de volgende figuur.

Het beeld van de Leefbaarometer 2.0: grids en meer klassen

LEEFBAARHEID IN NEDERLAND 2018

Met deze wijze van presenteren wordt benadrukt dat het gaat om een modeluitkomst en ruimtelijke gemiddelden en niet om bijvoorbeeld een enquêteresultaat op postcodeniveau.

In de Leefbaarometer 2.0 worden méér klassen onderscheiden om een genuanceerder onderscheid te kunnen maken tussen de gebieden en hoe ze zich ontwikkelen. De klassen zijn geïjkt op basis van de oordelen van bewoners uit het zogenaamde WoON-onderzoek van het Ministerie van BZK – een landsdekkende enquête onder ruim 40.000 mensen. De verdeling van Leefbaarometerscores in 2012 komt daardoor overeen met de verdeling van oordelen van bewoners uit dat onderzoek. Ook is de naamgeving van de klassen veranderd. We houden nu de benaming aan zoals die ook bij rapportcijfers wordt gebruikt: van zeer onvoldoende tot uitstekend. En tot slot zijn de dimensies aangepast.

HONDERD INDICATOREN OP VIJF DIMENSIES

De Leefbaarometer 2.0 bestaat uit exact honderd indicatoren. Weliswaar is de score samengesteld uit 116 variabelen, maar achttien daarvan meten iets vergelijkbaars op een net iets andere manier, zoals hoogspanningsmasten binnen 500 meter, binnen 1500 meter, en de afstand tot hoogspanningsmasten. Die variabelen zijn samengevoegd onder één label, in dit geval 'hoogspanningsmasten'. Zo ontstaat een lijst van exact honderd indicatoren (zie tabel 1). Die honderd indicatoren zijn vervolgens onderverdeeld in vijf dimensies:

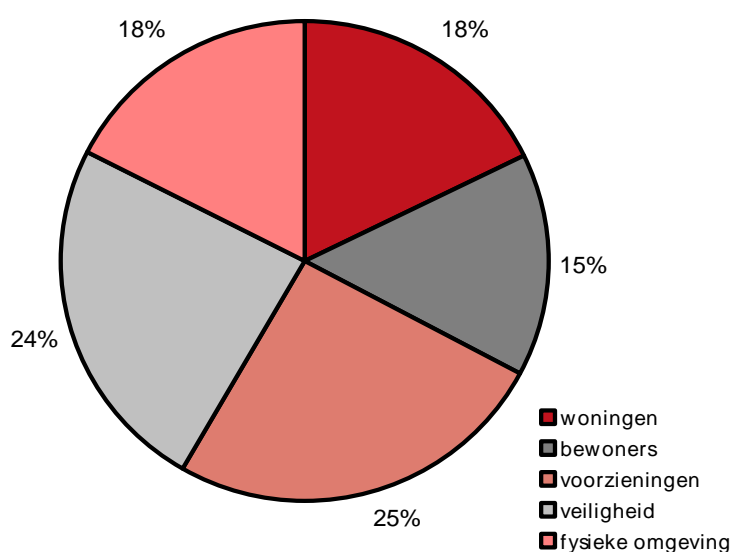
1. Woningen
2. Bewoners
3. Voorzieningen
4. Veiligheid
5. Fysieke omgeving

Die categorisering is voldoende onderscheidend om zeggingskracht te hebben, maar bevat ook voldoende indicatoren om te voorkomen dat meetfouten of incidentele ontwikkelingen het beeld overheersen en/of bepaalde indicatoren erg overheersen en stigmatiserend kunnen werken.

De volgende grafiek laat zien wat het gewicht is van de verschillende dimensies in de Leefbaarometer. Dat gewicht is bepaald op basis van de gecombineerde coëfficiënten uit de twee modellen die ten grondslag liggen aan de Leefbaarometer 2.0. Dan blijkt dat de dimensies Voorzieningen en Veiligheid het zwaarst wegen in de Leefbaarometer (25,

respectievelijk 24 procent), gevolgd door de dimensies Woningen, Fysieke omgeving en Bewoners.

Gewicht per dimensie in de Leefbaarometer

Wat verder opvalt, is dat de wegingen van de verschillende dimensies qua orde van grootte behoorlijk bij elkaar in de buurt komen en er niet één dimensie is aan te wijzen die overheersend is. Dat geldt ook voor veel indicatoren binnen die dimensies.

De dimensie Bewoners heeft minder gewicht dan in de oorspronkelijke Leefbaarometer. Dat komt door de betere theoretische onderbouwing en de meer geavanceerde analysemethodes die voor de ontwikkeling van Leefbaarometer 2.0 zijn gebruikt.

Voor meer achtergronden wordt verwezen naar de rapportage over de instrumentontwikkeling die kan worden gedownload op www.leefbaarometer.nl.

Tabel I indicatoren in de Leefbaarometer

		Dimensie	Indicator	Variabelen		
A	1	Woningen	aandeel woningen voor 1900	aandeel_voor_1900_200m		
	2		aandeel woningen tussen 1900-1920	p19001920_200m		
	3		aandeel woningen tussen 1920-1945	p19201940_200m		
	4		aandeel woningen tussen 1945-1960	P4560_200m		
	5		aandeel woningen tussen 1961-1971	P6170_200m		
	6		aandeel woningen tussen 1971-1980	P7180_200m		
	7		aandeel woningen tussen 1991-2000	P9100_200m		
	8		aandeel woningen na 2000	P2000_200m		
	9		historische woningen	dominantie_voor_1900_200m	dominantie	
	10		dominantie vooroorlogs	dominantievooroorlogs		
	11		dominantie vroeg naoorlogs	dominantie_vroegnaoorlogs		
	12		dominantie laat naoorlogs	dominantie_laatnaoorlogs		
	13		dominantie recent bebouwing	dominantie_recent		
	14		aandeel eengezins rijwoningen	stedelijkrij		
			15	"	nietstedelijkrij	
			15	16	grote vrijstaande woningen en tweekappers	stedelijkgrootvrij
				17	"	nietstedelijkgrootvrij
			16	19	middelgrote vrijstaande woningen en tweekappers	midvrij
			17	18	kleine vrijstaande woningen en tweekappers	kleinvrij
			18	20	dominatie vooroorlogs eengezins	dominantievooroorlogs_eg
			19	21	aandeel kleine eengezinswoningen voor 1900	aandeel_klein_eg_80_voor_1900_20
			20	22	aandeel kleine vooroorlogse eengezinswoningen	aandeel_kleinEGvooroorlogs
			21	23	aandeel kleine eengezinswoningen, 1900-1945	aandeel_klein_eg_80_1900_1945_20
			22	24	aandeel kleine eengezinswoningen, 1970-1990	aandeel_kleinEG7090
			23	25	aandeel kleine meergezinswoningen na 1970	aandeel_kleinMGna70
			24	26	aandeel eengezins sociale huur	pegsochuur_dec
	25	27	aandeel eengezins koop	pegkoop_dec		
	26	28	aandeel meergezins koop	pmgkoop_dec		
B	27	Bewoners	aandeel westerse allochtonen	res_westers		
	28		29	aandeel Moe-landers	sapmoe	
			30	"	res_moelanders	
			31	"	res_moelanders	
	29		32	aandeel niet-westerse allochtonen	res_nietwesters	
	30		33	aandeel Marokkanen	sapmarok	
	31		34	aandeel Surinamers	sapsurin	
	32		35	aandeel Turken	sapturk	
	33		36	aandeel overige niet-westerse allochtonen	res_ntwestov	
	34		37	eenoudergezinnen	saphhnee	
			38	"	RES_eenouder	
	35		39	gezinnen met kinderen	saphhnpmk	
			40	"	res_sapmpmk	
			36	41	gezinnen zonder kinderen	saphhnpzk
	37		42	aandeel arbeidsongeschikten	aandeel_ao_2011_200m	
	38		43	aandeel bijstandsgerechtigden	aandeel_bijstand_2011_200m	
	39		44	ouderen	ntsted_resbev65	
	40		45	ontwikkeling huishoudens	pbev kern9812	
41	46	ontwikkeling 15-24 jarigen	res_ontw1524			
42	47	mutatiegraad	res_muthh3jr			
C	43	Voorzieningen	afstand tot station	totaal_station2012_afst		
			49	"	Totaal_station2011_afst	
	44		50	afstand tot overstapstation	overstapstation2012_afst	
	45		51	afstand tot oprit snelweg	hfdweg2011_afst	
	46		52	aantal huisartsen binnen 3 km	huisarts2012_3km	
	47		53	afstand tot dichtstbijzijnde ziekenhuis	ziekenhuis_incl2012_afst	
	48		54	aantal basisscholen binnen 1km	basis2012_1km	
	49		55	onderwijs en gezondheid (samengestelde index)	FAC3_1	
	50		56	aantal café's binnen 1 km	cafe2012_1km	
	51		57	café's en cafetaria's (samengestelde index)	FAC2_1	
	52		58	aantal restaurants binnen 1 km	restaurant2012_1km	
	53		59	aantal winkels dagelijkse boodschappen binnen 1 km	winkelsoverrigdagelijks2012_1km	
	54		60	horeca en winkels (samengestelde index)	FAC1_1	
	55		61	kleinere winkels	kleinerewinkels	
	56		62	afstand tot dichtstbijzijnde pinautomaat	pinautom	
	57		63	bibliotheek binnen 2km (dummy)	d_bibl_2km	
	58		64	aantal podia binnen 10 km	podiumall2012_10km	
	59		65	(terrein voor) sociaal-culturele voorzieningen	ligging23_aan25m	
	60		66	(terrein voor) dagrecreatieve voorzieningen	ligging43_aan25m	
61	67	stedelijke voorzieningen (niet-stedelijk gebied)	nietsted_fac4			
62	68	stedelijke voorzieningen (stedelijk gebied)	sted_fac4			
63	69	aandeel leegstaande winkels	pverkleeg			
64	70	(toename) afstand tot dichtstbijzijnde zwembad	zwembad_afst20082011			
65	71	supermarkt verdwenen	supermarkt_verdwenen			

D	66	72	Veiligheid	overlast (samengestelde index)	overlast
		73		"	overlast_kwad
	67	74		ordeverstoringen	ordeverstorning_dec
	68	75		vernielingen	mphksh5
		76		"	vernieling_dec
	69	77		geweldsmisdrijven	geweld_dec
	70	78		berovingen	saphkss2
	71	79		inbraken	sqrt_inbraak
E	72	80	Fysieke omgeving	aandeel rijksmonumenten	monumenten_2012_200m
		81		"	monumenten_dichtheid_200m
	73	82		aandeel gebouwen met industriefunctie	aandeel_industriefunctie_200m
	74	83		aandeel gebouwen met bijeenkomstfunctie	aandeel_bijeenkomstfunctie_200m
	75	84		dichtheid	dichtheid_200m
	76	85		ligging aan woonterrein	ligging20_aan25m
	77	86		nabijheid bossen	wbos
	78	87		aandeel groen	oppgroen_pct_200m
	79	88		ligging aan park of plantsoen	ligging40_aan25m
	80	89		ligging aan agrarisch terrein	ligging51_aan25m
	81	90		ligging aan bos	ligging60_aan25m
	82	91		ligging aan open, droog natuurlijk terrein	ligging61_aan25m
	83	92		ligging aan IJsselmeer/ Markermeer	ligging70_aan25m
	84	93		ligging aan recreatief binnenwater	ligging75_aan25m
	85	94		ligging aan (overig) binnenwater	ligging78_aan25m
	86	95		ligging aan Noordzeekust	noordzee
	87	96		nabijheid Noordzee	WNOORDZEE
	88	97		water in de wijk	gwater_dum
	89	98		hoogspanningsmasten	d_hoogs_aan500m
		99		"	d_hoogs_aan500_1500m
		100		"	afstand_hoogspanningskabel_cat
	90	101		windturbines	d_wint_aan500m
		102		"	d_wint_aan500_1500m
		103		"	d_wint_aan1500-2500m
	91	104		geluidsbelasting	geluid_totaal
	92	105		afstand tot hoofdwegennet	afstand_hoofdweg_cat
	93	106		afstand tot snelweg	afstand_autosnelweg_cat
	94	107		aantal treinen (stedelijk gebied)	sted_aantalreinen
	95	108		ligging aan spoor	ligging10_aan25m
	96	109		ligging aan wegen	ligging11_aan25m
	97	110		nabijheid traject chloortrein	d_cltrein500m
		111		"	d_cltrein500_1500m
	98	112		industrie in de buurt	nietsted_industrie
		113		"	sted_industrie
	99	114		overstromingsrisico	overstromingskans
		115		"	ovrisico
	100	116		aardbevingsrisico	AARDBEVING

BIJLAGE 2 ONVOLDENDE-BUURTEN IN 2018

Gemeente	Buurt	aandeel onvoldoende		afname aandeel	aantal bewoners in onvoldoende
		2016	2018		
's-Gravenhage	Dreven en Gaarden	51%	57%		6.120
	Groente- en Fruitmarkt	51%	39%	afname	2.100
	Huygenspark	11%	11%		860
	Laakhaven-Oost	38%	19%	afname	780
	Laakhaven-West	80%	54%	afname	2.945
	Laakkwartier-Oost	60%	71%		7.965
	Laakkwartier-West	78%	75%	afname	6.060
	Landen	38%	33%	afname	1.715
	Moerwijk-Noord	42%	51%		3.565
	Moerwijk-Oost	64%	67%		2.195
	Moerwijk-West	93%	90%	afname	5.610
	Moerwijk-Zuid	68%	58%	afname	2.660
	Morgenstond-Oost	65%	61%	afname	3.365
	Morgenstond-West	2%	3%		245
	Morgenstond-Zuid	80%	88%		5.260
	Noordpolder	80%	70%	afname	5.860
	Oostbroek-Noord	78%	88%		3.975
	Oostbroek-Zuid	73%	80%		6.465
	Rond de Energiecentrale	26%	20%	afname	1.220
	Schilders-Noord	96%	90%	afname	8.975
	Schilders-Oost	99%	97%	afname	7.090
	Schilders-West	98%	89%	afname	12.555
	Spoorwijk	51%	46%	afname	2.015
	Transvaalkwartier-Midden	74%	70%	afname	3.425
	Transvaalkwartier-Noord	99%	94%	afname	3.705
	Transvaalkwartier-Zuid	92%	90%	afname	6.635
	Valkenboskwartier	8%	12%		1.370
	Venen, Oorden en Raden	61%	64%		5.505
	Zijden, Steden en Zichten	73%	74%		5.845
	's-Hertogenbosch	Aawijk-Noord	0%	7%	
Boschveld		14%	5%	afname	155

Gemeente	Buurt	aandeel onvoldoende		afname aandeel	aantal bewoners in onvoldoende
		2016	2018		
Aalsmeer	Stommeer	13%	9%	afname	560
Alkmaar	Overdie-Oost	88%	81%	afname	2.470
Almere	Bouwmeester	6%	4%	afname	165
	Centrum Almere Haven	22%	15%	afname	250
	De Hoven	35%	29%	afname	710
	De Werven	10%	7%	afname	205
	Kruidenwijk	6%	2%	afname	160
	Stedenwijk	2%	2%		185
	Alphen aan den Rijn	Edelstenen	41%	46%	
	Zonnedaauw	8%	11%		115
Amersfoort	Vlasakkers	0%	39%		110
Amsterdam	2	86%	71%	afname	2.280
	3	56%	59%		3.555
	4 Oost	26%	23%	afname	865
	5 Noord	96%	96%		3.640
	5 Zuid	76%	74%	afname	2.885
	6	86%	85%	afname	2.640
	7	13%	27%		665
	8	88%	89%		3.320
	9	47%	37%	afname	2.265
	Amsterdamse Poort	61%	71%		1.120
	Banne Noordoost	81%	83%		3.020
	Banne Noordwest	78%	77%	afname	2.030
	Banne Zuidoost	32%	17%	afname	600
	Banne Zuidwest	76%	72%	afname	2.745
	Bijlmermuseum Noord	71%	93%		2.255
	Bijlmermuseum Zuid	80%	100%		3.115
	Blauwe Zand	52%	47%	afname	895
	Bosleeuw	62%	50%	afname	2.885
	Buikslotermeer Noord	29%	33%		825
	D-	40%	96%		1.900
Dapper Noord	12%	21%		890	
De Kleine Wereld	79%	76%	afname	2.145	
De Punt	57%	54%	afname	3.200	

Gemeente	Buurt	aandeel onvoldoende		afname aandeel	aantal bewoners in onvoldoende
		2016	2018		
	E-	9%	17%		350
	F-	93%	81%	afname	3.125
	G- Noord	100%	100%		1.820
	G- Oost	7%	25%		785
	G- West	86%	63%	afname	2.280
	Gaasperdam Noord	89%	88%	afname	1.800
	Gaasperdam Zuid	65%	98%		1.420
	Gein Noordoost	4%	8%		280
	Gein Noordwest	100%	100%		2.935
	Gein Zuidoost	38%	41%		1.420
	Gein Zuidwest	100%	100%		1.685
	Gibraltar	5%	7%		300
	Grunder/Koningshoef	36%	14%	afname	250
	Hakfort/Huigenbos	100%	100%		2.555
	Holendrecht West	100%	100%		2.890
	Hoptille	89%	79%	afname	1.280
	IJplein e.o.	22%	35%		880
	Jan Maijen	28%	9%	afname	200
	K- Midden	85%	100%		2.375
	K- Zuidoost	63%	41%	afname	425
	K- Zuidwest	39%	56%		820
	Kantershof	23%	27%		605
	Kelbergen	44%	61%		620
	Kolenkit Noord	67%	64%	afname	2.365
	Kolenkit Zuid	23%	27%		580
	Kortvoort	88%	96%		2.510
	Laan van Spartaan	0%	29%		735
	Louis Crispijn	26%	25%	afname	805
	Markengouw Midden	49%	37%	afname	1.365
	Markengouw Zuid	83%	96%		1.975
	Meer en Oever	15%	16%		500
	Middelveldsche Akerpolder	8%	3%	afname	110
	Molenwijk	73%	82%		2.595
	Noordoever Slotterplas	21%	15%	afname	470

Gemeente	Buurt	aandeel onvoldoende		afname aandeel	aantal bewoners in onvoldoende
		2016	2018		
	Noordoostkwadrant Indische	69%	43%	afname	2.585
	Noordwestkwadrant Indische Zuid	54%	10%	afname	470
	Osdorp Midden Noord	68%	71%		2.280
	Osdorp Midden Zuid	53%	79%		2.665
	Osdorp Zuidoost	13%	12%	afname	470
	Osdorppelein e.o.	30%	6%	afname	185
	Overtoomse Veld Noord	20%	13%	afname	790
	Overtoomse Veld Zuid	8%	6%	afname	230
	Plan van Gool	57%	36%	afname	1.125
	Rechte H-	100%	100%		3.095
	Reigersbos Midden	98%	93%	afname	2.300
	Reigersbos Noord	100%	100%		4.390
	Reigersbos Zuid	40%	36%	afname	905
	Robert Scott West	85%	37%	afname	800
	Slotermeer Zuid	67%	37%	afname	1.265
	Spaarndammer Noordoost	7%	6%	afname	170
	Tuindorp Nieuwendam Oost	1%	6%		140
	Tuindorp Oostzaan Oost	86%	75%	afname	3.150
	Van der Pek	9%	16%		775
	Venserpolder Oost	94%	92%	afname	3.170
	Venserpolder West	90%	90%		4.670
	Vogel Noord	7%	8%		105
	Weespertrekvaart	9%	8%	afname	120
	Werengouw Midden	59%	30%	afname	1.435
	Werengouw Zuid	58%	49%	afname	785
	Wildeman	70%	72%		3.595
	Zuidoostkwadrant Indische	55%	45%	afname	1.650
	Zuidwestkwadrant Indische	67%	39%	afname	1.635
	Zuidwestkwadrant Osdorp Noord	44%	39%	afname	1.265
	Zuidwestkwadrant Osdorp Zuid	32%	22%	afname	1.395
Apeldoorn	Agrarisch gebied Uddel	0%	17%		125
	Sprenkelaar	0%	4%		155
Arnhem	Geitenkamp	22%	22%		825
	Immerloo I	7%	9%		140

Gemeente	Buurt	aandeel onvoldoende		afname aandeel	aantal bewoners in onvoldoende
		2016	2018		
	Immerloo II	84%	86%		1.715
	Kamillehof	6%	9%		200
	Klarendal-Noord	16%	15%	afname	340
	Klarendal-Zuid	25%	28%		630
	Kronenburg	6%	7%		160
	Malburgen-West	25%	32%		1.325
	Presikhaaf III	54%	56%		2.415
	Statenkwartier	19%	21%		450
Asten	Verspreide huizen Heusden	28%	16%	afname	165
Bergen op Zoom	Gageldonk-Oost	25%	28%		1.110
	Gageldonk-West	52%	49%	afname	2.450
Bernheze	Fokkershoek	0%	60%		295
Beverwijk	Bleriotlaan	30%	40%		730
	Kuennenplein	2%	10%		170
	Oosterwijk	24%	15%	afname	470
Breda	Biesdonk	6%	5%	afname	245
	Doornbos-Linie	2%	19%		825
	Geeren-Noord	39%	38%	afname	1.050
	Geeren-Zuid	34%	32%	afname	1.205
	Schorsmolen	22%	29%		970
	Tuinzicht	8%	11%		820
	Capelle aan den IJssel	Beemster/Purmerhoek	80%	82%	
	Diepen	27%	14%	afname	125
	Flora	17%	40%		710
	Gebouwen	66%	67%		925
	Hoven	47%	36%	afname	995
	Meeuwen	11%	21%		215
	Opera	28%	38%		795
	Revius	70%	100%		935
	Schermerhoek	100%	100%		1.195
	Schildersvormen	56%	57%		870
Cuijk	Cuijk De Valuwe	6%	4%	afname	135
Culemborg	Industriegebied	30%	17%	afname	235
	Zuidoostelijke Buitenwijken Ter Weijde	16%	18%		1.435

Gemeente	Buurt	aandeel onvoldoende		afname aandeel	aantal bewoners in onvoldoende
		2016	2018		
De Bilt	Bilthoven Zuid West	0%	2%		150
Delft	Buitenhof-Noord	72%	48%	afname	1.800
	Fledderus	61%	28%	afname	270
	Gillis	100%	73%	afname	1.135
	Het Rode Dorp	100%	44%	afname	430
	Multatuli	14%	11%	afname	195
	Poptahof-Noord	47%	71%		840
	Poptahof-Zuid	10%	9%	afname	140
	Roland Holst	35%	26%	afname	950
	Voorhof-Hoogbouw	20%	20%		505
	Delfzijl	Delfzijl-Noord	10%	16%	
Tuikwerd		0%	9%		275
Den Helder	Schepen	14%	11%	afname	185
	Zuiderzee	19%	54%		350
Deventer	Delta	0%	14%		430
	Ludgeruskwartier	4%	8%		215
	Oranjekwartier	3%	30%		750
	Rode Dorp	9%	27%		715
	Tuindorp	23%	45%		820
Dordrecht	Beekmanstraat en omgeving	59%	48%	afname	310
	Cornelis Evertsenstraat en omgeving	36%	34%	afname	265
	Crabbehof-Noord	42%	32%	afname	750
	Crabbehof-Zuid	44%	48%		2.460
	Pr. Bernhardstraat en omgeving	9%	9%		150
	Van Ewijkstraat en omgeving	57%	81%		1.040
	Van Kinsbergenstraat en omgeving	65%	57%	afname	865
	Vogelplein-Aalscholverstraat en omgeving	23%	12%	afname	270
Waldeck Pyrmontweg en omgeving	58%	37%	afname	350	
Ede	Burgemeesters	0%	14%		340
Eindhoven	Limbeek-Noord	31%	20%	afname	495
	Vredeoord	0%	50%		250
Emmen	Angelslo	5%	3%	afname	225
Enschede	Wesselerbrink Zuid-West	0%	4%		115
Ermelo	Veldwijk-'s Heerenloo	0%	8%		155

Gemeente	Buurt	aandeel onvoldoende		afname aandeel	aantal bewoners in onvoldoende
		2016	2018		
Gemert-Bakel	Verspreide huizen Grotelse Heide en Esp	64%	68%		715
Gorinchem	Benedenstad	0%	5%		170
	Gildenwijk	5%	22%		1.190
	Haarwijk West	15%	18%		720
	Stalkaarsen	6%	17%		470
	Achterwillenseweg	24%	14%	afname	140
Gouda	De Korte Akkeren Oud	17%	10%	afname	600
	Oosterwei	100%	87%	afname	1.410
	Oostpolder in Schieland	0%	83%		265
	Vreewijk	22%	16%	afname	205
	Beijum-Oost	7%	8%		525
Groningen	Paddepoel-Noord	0%	8%		500
	Paddepoel-Zuid	8%	6%	afname	270
	Geleerden	12%	23%		515
Haarlem	Geneesheren	22%	22%		575
	Landen	26%	18%	afname	390
	Spijkerboor	46%	19%	afname	310
	Wadden	16%	14%	afname	260
	Verspreide huizen ten zuiden van Hoeven	0%	13%		170
Halderberge					
Heerhugowaard	Zandhorst 3	100%	100%		145
Heerlen	Zeswegen	0%	11%		270
Helmond	Beisterveld	3%	8%		205
	Beisterveldse Broek	33%	22%	afname	530
	Leonardus	26%	38%		940
Hollands Kroon	Kreileroord	0%	49%		285
	Middenmeer	0%	6%		180
Hoorn	Grote Waal - 13 01	70%	63%	afname	1.165
	Grote Waal - 13 03	0%	31%		215
	Kersenboogerd-Noord - 32 01	8%	10%		175
Horst aan de Maas	Verspreide huizen Horst	0%	15%		145
	Verspreide huizen Sevenum	0%	7%		105
IJsselstein	IJsselveld-Oost	25%	6%	afname	165
Kerkrade	Rolduckerveld	0%	7%		185
Leerdam	Leerdam-West	10%	25%		1.585

Gemeente	Buurt	aandeel onvoldoende		afname aandeel	aantal bewoners in onvoldoende
		2016	2018		
Leeuwarden	Heechterp	21%	8%	afname	155
	Indische	18%	13%	afname	140
	Schepen	13%	26%		235
Leiden	Boshuizen	10%	10%		405
	De Kooi	16%	11%	afname	715
	Slaagwijk	50%	20%	afname	920
Leidschendam-Voorburg	De Heuvel	1%	17%		435
	Prinsenhof hoogbouw	46%	48%		2.140
Lelystad	Kamp	9%	7%	afname	135
	Wijkcentrum, Voorstraat	7%	31%		135
	Wold	1%	14%		235
	Zeeen	0%	11%		125
	Zuiderzeelaan, Waddenlaan	21%	10%	afname	265
Maassluis	Binnenstad	14%	23%		265
	Sluispolder West	7%	6%	afname	105
Maastricht	Malpertuis	39%	21%	afname	465
	Nazareth	23%	3%	afname	110
	Pottenberg	4%	7%		180
Meerijstad	Buitengebied Zijtaart	17%	17%		125
Midden-Groningen	Gorecht-West	62%	40%	afname	1.015
	Spoorstraat en Kieldiep	28%	34%		525
	Woldwijk-Midden	38%	44%		715
Nieuwegein	Jutphaas Wijkersloot	15%	14%	afname	890
	Laagraven	76%	81%		170
	Stadscentrum	10%	10%		180
Nijmegen	Hatert	7%	3%	afname	275
	Meijhorst	19%	22%		740
	Neerbosch-Oost	11%	15%		1.120
Nissewaard	Akkers-Centrum	66%	66%		925
	Donken	2%	7%		155
	Groenewoud-Hoog	25%	8%	afname	130
	Sterrenkwartier-Hoog	8%	15%		245
	Vriesland	5%	6%		160
Noordoostpolder	Emmeloord-Revelsant-Zuid	4%	20%		485

Gemeente	Buurt	aandeel onvoldoende		afname aandeel	aantal bewoners in onvoldoende
		2016	2018		
	Nagele-woonkern	39%	40%		425
Noordwijkerhout	Verspreide huizen in het Centrum	1%	15%		235
Oosterhout	Bloemen	2%	38%		710
	Natuurkundigen	0%	6%		115
	Schrijvers	0%	54%		955
Oss	Berghemseweg Zuid	11%	6%	afname	100
	Roofvogel	57%	52%	afname	520
	Verzetshelden I	3%	11%		260
	Verzetshelden II	41%	50%		765
	Vogel	83%	87%		1.000
Reimerswaal	Rilland - Werfkampen	0%	19%		165
Rijswijk	Artiesten	0%	15%		270
Roermond	Componisten	38%	35%	afname	700
Roosendaal	Centrum-Oud	0%	14%		465
	Ettingen	91%	60%	afname	1.260
	Kalsdonk	34%	51%		2.195
	Spoorstraat-Van Coothlaan	0%	8%		125
Rotterdam	Afrikaanderwijk	80%	64%	afname	5.255
	Agniese	29%	17%	afname	740
	Beverwaard	69%	69%		8.335
	Bloemhof	87%	84%	afname	11.695
	Bospolder	85%	78%	afname	5.535
	Carnisse	100%	99%	afname	11.335
	Delfshaven	24%	27%		1.880
	Feijenoord	86%	84%	afname	6.255
	Groot IJsselmonde	32%	34%		9.690
	Heijplaat	13%	28%		400
	Het Lage Land	16%	17%		1.840
	Hillesluis	91%	93%		11.125
	Hoogvliet Noord	12%	20%		2.475
	Hoogvliet Zuid	6%	9%		2.055
	Kleinpolder	18%	22%		1.730
	Kop van Zuid - Entrepot	39%	40%		3.170
	Kralingen West	14%	13%	afname	2.015

Gemeente	Buurt	aandeel onvoldoende		afname aandeel	aantal bewoners in onvoldoende
		2016	2018		
Schiedam	Landzicht	82%	82%		310
	Lombardijen	42%	44%		6.110
	Middelland	8%	8%		975
	Nieuwe Westen	23%	18%	afname	3.435
	Ommoord	8%	9%		2.375
	Oosterflank	23%	40%		4.235
	Oud Charlois	52%	52%		7.130
	Oud Crooswijk	65%	65%		5.085
	Oud IJsselmonde	10%	7%	afname	400
	Oud Mathenesse	93%	93%		6.585
	Oude Noorden	2%	2%		315
	Oude Westen	28%	24%	afname	2.290
	Pendrecht	87%	75%	afname	9.230
	Prinsenland	13%	13%		1.270
	Rozenburg	0%	2%		190
	Rubroek	14%	7%	afname	545
	Schiebroek	21%	21%		3.475
	Schiemond	50%	45%	afname	2.390
	Spangen	39%	25%	afname	2.520
	Tarwewijk	100%	100%		12.250
	Tussendijken	70%	64%	afname	4.555
	Vreewijk	35%	38%		5.385
	Zevenkamp	32%	34%		5.475
	Zuidplein	21%	18%	afname	220
	Zuidwijk	54%	60%		7.595
	Groenoord-Midden	45%	44%	afname	2.230
	Groenoord-Noord	29%	46%		1.585
	Groenoord-Zuid	63%	63%		655
	Newton	100%	100%		1.725
	Nolens	70%	69%	afname	3.165
	Rotterdamsedijk	59%	67%		2.670
Schiehart	5%	5%		105	
Schrijvers	0%	6%		140	
Singelkwartier	33%	44%		960	

Gemeente	Buurt	aandeel onvoldoende		afname aandeel	aantal bewoners in onvoldoende
		2016	2018		
	Spiershoek	12%	12%		105
	Staatslieden	81%	79%	afname	1.120
	Stations	69%	60%	afname	675
	Wetenschappers	100%	100%		850
	Wibaut	52%	54%		2.125
Sittard-Geleen	Geleen-Zuid	14%	15%		745
	Kluis	6%	5%	afname	235
Soest	Smitsveen	0%	14%		685
Stadskanaal	Maarsstee	19%	18%	afname	205
Steenbergen	Welberg	51%	83%		2.200
Terneuzen	Binnenstad-Java	1%	21%		575
	Oudelandse Hoeve	28%	27%	afname	615
	Triniteit	40%	37%	afname	595
	Zuiderpark	6%	13%		245
Terschelling	Midsland	23%	14%	afname	125
Tiel	Burgemeesterswijk	31%	28%	afname	405
	De Lok	54%	39%	afname	420
	Hertogenwijk	68%	59%	afname	1.310
	Het Ooij	0%	12%		380
	Tiel-West	6%	32%		335
	Wadenoijenlaan e.o.	24%	25%		600
Tilburg	Groenewoud Midden	0%	11%		185
	Heikant Noord-West	83%	89%		1.510
	Heikant West	38%	25%	afname	380
	Heikant Zuid-West	52%	64%		1.075
	Het Zand Noord-Oost	0%	18%		270
	Jagers Oost	0%	23%		325
	Kleuren Noord	25%	23%	afname	250
	Kruiden Oost	88%	94%		1.785
	Kruiden West	100%	99%	afname	1.675
	Kruiden Zuid	24%	52%		655
	Landbouw	7%	32%		280
	Luchthaven Oost	0%	9%		110
	Stokhasselt Noord-Oost	87%	91%		1.995

Gemeente	Buurt	aandeel onvoldoende		afname aandeel	aantal bewoners in onvoldoende	
		2016	2018			
	Stokkasselt Noord-West	100%	100%		565	
	Stokkasselt Oost	80%	86%		1.475	
	Stokkasselt West	68%	47%	afname	315	
	Stokkasselt Zuid-Oost	49%	48%	afname	585	
	Stokkasselt Zuid-West	86%	87%		485	
	Westermarkt	9%	67%		1.045	
Uden	Flatwijk	58%	69%		670	
Uithoorn	Zijdelwaard	17%	22%		1.545	
Utrecht	Halve Maan-Noord	70%	60%	afname	990	
	Kanaleneiland-Noord	87%	80%	afname	5.590	
	Kanaleneiland-Zuid	81%	75%	afname	6.915	
	Lunetten-Noord	15%	17%		730	
	Lunetten-Zuid	4%	5%		330	
	Neckardreef en omgeving	97%	95%	afname	4.480	
	Nieuw Hoograven-Noord	27%	28%		675	
	Nieuw Hoograven-Zuid	71%	61%	afname	2.120	
	Prins Bernhardplein en omgeving	29%	28%	afname	1.000	
	Queeekhovenplein en omgeving	89%	74%	afname	730	
	Schaak en omgeving	13%	12%	afname	535	
	Taag- en Rubicondreef en omgeving	22%	28%		1.170	
	Tigridreef en omgeving	97%	100%		4.565	
	Vechtzoom-noord, Klopvaart	55%	59%		1.970	
	Vechtzoom-zuid	83%	77%	afname	3.665	
	Wolga- en Donaudreef en omgeving	68%	66%	afname	3.280	
	Zambesidreef en omgeving	92%	90%	afname	4.175	
	Zamenhofdreef en omgeving	63%	81%		2.220	
	Veenendaal	Engelenburg	27%	23%	afname	890
	Venlo	Vastenavondkamp-Noord	63%	77%		2.395
Venray	Brukske 1	73%	73%		1.855	
	Brukske 2	63%	74%		1.740	
Vianen	Vijfheerenlanden	18%	7%	afname	105	
Vlaardingen	Babberspolder Oost	16%	13%	afname	550	
	Hoogkamer	33%	40%		1.090	
	Indische	0%	6%		230	

Gemeente	Buurt	aandeel onvoldoende		afname aandeel	aantal bewoners in onvoldoende
		2016	2018		
	Lage Weide	49%	62%		1.755
	Staten	22%	20%	afname	465
	Vettenoordse Polder Oost	12%	38%		2.025
	Vogel Zuid	29%	8%	afname	195
	Wetering	49%	54%		1.825
	Zuid	63%	65%		2.265
Westerwolde	Burgemeester Beinsdorp	25%	40%		155
Westland	's-Gravenzande Buitengebied	8%	7%	afname	230
	Bedrijventerrein Honderland & Coldenhove	42%	58%		420
	Bedrijventerrein Wateringen	88%	80%	afname	345
	Buitengebied De Lier	3%	8%		145
	Polanen	15%	29%		320
Winterswijk	Winterswijk-Zuidwest	0%	5%		170
Zaanstad	Boerejonker	50%	50%		740
	Bomen	48%	58%		3.720
	Burgemeesters	2%	3%		175
	Hoornseveld	27%	26%	afname	1.345
	Kogerveld	15%	38%		1.210
	Peldersveld	66%	71%		4.065
	Poelenburg	74%	76%		6.460
	Rosmolen	10%	13%		1.035
Zaltbommel	Zaltbommel Vergt en omgeving	0%	3%		140
Zeewolde	Zuidlob	59%	65%		965
Zeist	Dijnselburg	3%	3%		100
	Vollenhove	27%	27%		1.225
Zoetermeer	Driemanspolder	14%	7%	afname	455
	Meerzicht-Oost	17%	7%	afname	415
	Meerzicht-West	4%	10%		960
	Palenstein	54%	55%		3.005
Zundert	Verspreide huizen in het Westen	34%	29%	afname	385
	Verspreide huizen Wernhout	47%	44%	afname	795

BIJLAGE 3A ONVOLDOENDE-BUURTEN IN DE G4 EN G40 UIT 2016 MET EEN NEGATIEVE ONTWIKKELING TUSSEN 2016 EN 2018

In deze bijlage worden onvoldoende-buurtten in de G4 en G40 weergegeven waar tussen 2016 en 2018 de leefbaarheid achteruitging in delen van de buurt die in 2016 een onvoldoende waarde hadden. Alleen buurten worden weergegeven waarin de verslechtering tussen 2016 en 2018 betrekking had op minimaal tweehonderd bewoners. In deze bijlage komen deels dezelfde buurten voor als in bijlage 3b. In die gevallen is dan een deel van de buurt met een score onvoldoende erop vooruitgegaan en een deel erop achteruit.

Scores met betrekking tot ontwikkeling worden weergegeven in klassen van de Leefbaarometer. Een score -0,25 houdt in een gemiddelde verslechtering van een kwart klasse. De scores van de buurten zijn gekleurd zodat buurten met een grote verslechtering, een groot aantal personen en een groot aandeel van de buurt dat onvoldoende is er snel uit kunnen worden gehaald. De buurten die er dan uitspringen zijn tevens gemarkeerd met een asterisk.

gemeente	wijk	buurt	gemiddelde verslechtering (in klassen van de Leefbaarometer)	aantal personen in buurt met negatieve ontwikkeling	aandeel van alle bewoners in de buurt	
's-Gravenhage	Valkenboskwartier	Valkenboskwartier	-0,23	580	5%	
		Regentessekwartier	Rond de Energiecentrale	-0,08	435	7%
	Mariahoeve en Marlot	Landen	-0,30	900	17%	
		Schildersbuurt	Schilders-Oost	-0,15	285	4%
	Transvaalkwartier	Schilders-West	Schilders-West	-0,15	1050	7%
			Transvaalkwartier-Midden	-0,15	585	12%
		Transvaalkwartier-Noord	-0,15	1790	45%	
	Rustenburg en Oostbroek	Transvaalkwartier-Zuid	-0,23	5235	71% *	
		Oostbroek-Noord	-0,15	2765	61%	
	Bouwlust en Vrederust	Oostbroek-Zuid	Oostbroek-Zuid	-0,45	4375	54% *
			Dreven en Gaarden	-0,15	3805	35%
		Venen, Oorden en Raden	Venen, Oorden en Raden	-0,15	2380	28%
Zijden, Steden en Zichten			-0,30	2260	29% *	

gemeente	wijk	buurt	gemiddelde verslechtering (in klassen van de Leefbaarometer)	aantal personen in buurt met negatieve ontwikkeling	aandeel van alle bewoners in de buurt	
Amsterdam	Morgenstond	Morgenstond-Oost	-0,23	2300	41%	
		Morgenstond-Zuid	-0,53	3585	60% *	
	Moerwijk	Moerwijk-Noord	-0,38	2305	33% *	
		Moerwijk-Oost	-0,30	1740	53%	
		Moerwijk-West	-0,15	1650	26%	
		Moerwijk-Zuid	-0,38	775	17%	
	Groente- en Fruitmarkt	Groente- en Fruitmarkt	-0,30	1405	26%	
	Laakkwartier en Spoorwijk	Laakhaven-West	-0,23	705	13%	
		Laakkwartier-Oost	-0,38	5430	48% *	
		Laakkwartier-West	-0,15	3160	39%	
		Noordpolder	-0,23	3845	46% *	
		Spoorwijk	-0,15	355	8%	
	Alkmaar	Overdie	Overdie-Oost	-0,15	1205	39%
	Alphen aan den Rijn	Zegersloot	Edelstenen	-0,30	800	29% *
	Amsterdam	Banne Buiksloot	Banne Noordoost	-0,23	2070	57% *
Banne Noordwest			-0,15	965	37%	
Banne Zuidoost			-0,08	235	7%	
Bijlmer Centrum (D,F,H)		Amsterdamse Poort	-0,68	860	55% *	
		F-	-0,38	580	15%	
		Hakfort/Huigenbos	-0,53	2480	97% *	
		Hoptille	-0,60	1060	65% *	
		Rechte H-	-0,15	1480	48%	
Bijlmer Oost (E,G,K)		Venserpolder West	-0,15	1195	23%	
		Bijlmermuseum Noord	-0,53	1230	51% *	
		Bijlmermuseum Zuid	-1,28	1705	55% *	
		G- Noord	0,00	1820	100%	
		G- West	-0,08	655	18%	
		Grunder/Koningshoef	-0,30	250	14%	
		K- Midden	-0,68	945	40% *	

gemeente	wijk	buurt	gemiddelde verslechtering (in klassen van de Leefbaarometer)	aantal personen in buurt met negatieve ontwikkeling	aandeel van alle bewoners in de buurt
		K- Zuidoost	-0,08	275	27%
		K- Zuidwest	-0,15	420	29%
		Kantershof	-0,30	500	23%
		Kelbergen	-0,15	430	43%
		Kortvoort	-0,38	1215	47% *
	Buikslotermeer	De Kleine Wereld	-0,08	535	19%
	De Kolenkit	Kolenkit Noord	-0,15	1855	50%
		Kolenkit Zuid	-0,23	425	20%
	De Punt	De Punt	-0,23	885	15%
	Gein	Gein Noordwest	-0,30	2905	99% *
		Gein Zuidoost	-0,23	895	26%
		Gein Zuidwest	-0,15	760	45%
	Geuzenveld	6	-0,15	1330	43%
		7	-0,15	245	10%
		8	-0,08	1060	28%
	Holendrecht/Reigersbos	Gaasperdam Noord	-0,15	1185	58%
		Gaasperdam Zuid	-0,45	940	65% *
		Holendrecht West	-0,30	1880	65% *
		Reigersbos Midden	-0,38	2090	85% *
		Reigersbos Noord	-0,15	3615	82%
		Reigersbos Zuid	-0,15	520	21%
	IJplein/Vogelbuurt	IJplein e.o.	-0,45	400	16%
	Oostzanerwerf	Molenwijk	-0,15	1175	37%
	Osdorp-Midden	Osdorp Midden Noord	-0,08	580	18%
		Osdorp Midden Zuid	-0,15	495	15%
		Zuidwestkwadrant	-0,38	560	9%
	Osdorp-Oost	Osdorp Zuid	-0,08	420	11%
		Osdorp Zuidoost	-0,08	420	11%
		Wildeman	-0,30	3450	69% *
	Slotermeer-Noordoost	2	-0,08	990	31%

gemeente	wijk	buurt	gemiddelde verslechtering (in klassen van de Leefbaarometer)	aantal personen in buurt met negatieve ontwikkeling	aandeel van alle bewoners in de buurt
		3	-0,15	2230	37%
	Slotermeer-Zuidwest	4 Oost	-0,23	360	10%
		5 Noord	-0,08	1955	52%
		5 Zuid	-0,23	2195	56% *
	Tuindorp Oostzaan	Tuindorp Oostzaan Oost	-0,08	220	5%
	Volewijk	Van der Pek	-0,15	300	6%
	Waterlandpleinbuurt	Markengouw Zuid	-0,23	530	26%
		Werengouw Zuid	-0,15	205	13%
Arnhem	Geitenkamp	Geitenkamp	-0,08	475	13%
	Klarendal	Klarendal-Noord	-0,15	310	13%
		Klarendal-Zuid	-0,15	440	20%
	Malburgen-Oost (Zuid)	Immerloo II	-0,15	1455	73%
	Malburgen-West	Malburgen-West	-0,38	795	19%
	Presikhaaf-West	Presikhaaf III	-0,23	2205	51% *
Breda	Breda Centrum	Schorsmolen	-0,08	615	18%
	Breda Noord	Geeren-Noord	-0,23	875	32% *
		Geeren-Zuid	-0,08	650	17%
	Breda West	Tuinzigt	-0,15	205	3%
Delft	Voorhof	Poptahof-Noord	-0,30	525	44% *
		Voorhof-Hoogbouw	-0,15	285	11%
	Buitenhof	Buitenhof-Noord	-0,30	405	11%
Deventer	Voorstad	Rode Dorp	-0,45	225	8%
	Keizerslanden	Tuindorp	-0,15	345	19%
Dordrecht	Wielwijk	Van Ewijkstraat en omgeving	-0,08	535	41%
		Van Kinsbergenstraat en omgeving	-0,15	575	38%
	Crabbehof/Zuidhoven	Crabbehof-Zuid	-0,23	1240	24% *
Groningen	Noordoost	Beijum-Oost	-0,15	270	4%
Haarlem	Boerhaavewijk	Geleerden	-0,68	290	13%
		Geneesheren	-0,30	530	20%

gemeente	wijk	buurt	gemiddelde verslechtering (in klassen van de Leefbaarometer)	aantal personen in buurt met negatieve ontwikkeling	aandeel van alle bewoners in de buurt	
Helmond	Binnenstad	Leonardus	-0,38	465	19%	
Leiden	Bos- en Gasthuisdistrict	Boshuizen	-0,23	405	10%	
		Leiden-Noord	De Kooi	-0,15	220	3%
Nijmegen	Nijmegen-Nieuw-West	Neerbosch-Oost	-0,15	320	4%	
		Dukenburg	Meijhorst	-0,38	575	17%
Oss	Schadewijk	Verzetshelden II	-0,53	335	22%	
		Vogel	-0,15	430	37%	
Roosendaal	Noord	Kalsdonk	-0,45	1445	34% *	
Rotterdam	Charlois	Carnisse	-0,15	6470	57%	
		Oud Charlois	-0,23	4675	34% *	
		Pendrecht	-0,23	1845	15%	
		Tarwewijk	-0,15	720	6%	
		Zuidplein	-0,23	220	18%	
		Zuidwijk	-0,23	4400	35% *	
		Delfshaven	Bospolder	-0,15	1660	23%
	Delfshaven	Delfshaven	-0,30	1045	15%	
		Middelland	-0,08	645	5%	
		Nieuwe Westen	-0,08	385	2%	
		Oud Mathenesse	-0,15	2285	32%	
		Schiemonnd	-0,15	445	8%	
		Spangen	-0,08	225	2%	
		Tussendijken	-0,15	1040	15%	
		Feijenoord	Afrikaanderwijk	-0,23	3495	43% *
		Bloemhof	-0,23	4900	35% *	
		Feijenoord	-0,45	6010	80% *	
Hillegersberg-Schiebroek	Hillesluis	-0,30	9750	82% *		
	Kop van Zuid - Entrepot	-0,30	3020	38% *		
	Vreewijk	-0,15	1720	12%		
	Schiebroek	-0,23	1690	10%		

gemeente	wijk	buurt	gemiddelde verslechtering (in klassen van de Leefbaarometer)	aantal personen in buurt met negatieve ontwikkeling	aandeel van alle bewoners in de buurt	
Schiedam	Hoogvliet	Hoogvliet Noord	-0,68	1360	11%	
		Hoogvliet Zuid	-0,23	1325	6%	
	Ijsselmonde	Beverwaard	-0,15	3750	31%	
		Groot Ijsselmonde	-0,38	8050	28% *	
		Lombardijen	-0,23	3775	27% *	
	Kralingen-Crooswijk	Kralingen West	-0,08	515	3%	
		Oud Crooswijk	-0,23	3245	41% *	
	Overschie	Kleinpolder	-0,38	1290	17%	
	Prins Alexander	Het Lage Land	Ommoord	-0,45	1705	16%
			Oosterflank	-0,30	1275	5%
		Prinsenland	Oosterflank	-0,30	2295	22% *
			Prinsenland	-0,38	785	8%
			Zevenkamp	-0,23	3905	24%
		Rotterdam Centrum	Oude Westen	-0,08	1110	12%
			Oost	Newton	-0,23	1260
Rotterdamsedijk	-0,08	1410		35%		
Singelkwartier	-0,23	675		31% *		
Wetenschappers	-0,38	600		71% *		
Nieuwland	Nolens	-0,15	1605	35%		
	Wibaut	-0,08	1180	30%		
Groenord en Kethel	Groenord-Midden	Groenord-Midden	-0,08	590	12%	
		Groenord-Noord	-0,38	940	27% *	
		Groenord-Zuid	-0,08	455	44%	
Sittard-Geleen	Geleen	Geleen-Zuid	-0,38	445	9%	
Tilburg	Heikant	Heikant Noord-West	-0,23	745	44% *	
		Heikant Zuid-West	-0,15	225	13%	
	Stokkasselt	Stokkasselt Noord-Oost	-0,38	1530	70% *	
		Stokkasselt Noord-West	-0,90	565	100% *	
		Stokkasselt Oost	-0,30	1050	61% *	

gemeente	wijk	buurt	gemiddelde verslechtering (in klassen van de Leefbaarometer)	aantal personen in buurt met negatieve ontwikkeling	aandeel van alle bewoners in de buurt
		Stokkasselt Zuid-West	-0,08	360	64%
	Wandelbos Noord	Kruiden Oost	-0,23	1610	85% *
		Kruiden West	-0,23	1125	66% *
		Kruiden Zuid	-0,53	300	24% *
Utrecht	Noordwest	Prins Bernhardplein en omgeving	-0,08	305	9%
	Overvecht	Neckardreef en omgeving	-0,23	2240	48% *
		Taag- en Rubicondreef en omgeving	-0,68	650	16%
		Tigrisdreef en omgeving	-0,38	3955	87% *
		Vechtzoom-noord, Klopvaart	-0,23	1025	31% *
		Vechtzoom-zuid	-0,38	2520	53% *
		Volga- en Donaudreef en omgeving	-0,23	1410	29% *
		Zambesidreef en omgeving	-0,30	3920	84% *
		Zamenhofdreef en omgeving	-0,38	1070	39% *
	Zuid	Nieuw Hoograven-Noord	-0,23	215	9%
		Nieuw Hoograven-Zuid	-0,30	1525	44% *
	Zuidwest	Kanaleneiland-Noord	-0,30	3495	50% *
		Kanaleneiland-Zuid	-0,30	3565	39% *
Venlo	Blerick-Noord	Vastenavondkamp-Noord	-0,68	1995	64% *
Zaanstad	Zaandam Zuid	Bomen	-0,45	2845	45% *
	Poelenburg	Poelenburg	-0,45	5725	67% *
	Pelders- en Hoornseveld	Hoornseveld	0,00	350	7%
		Peldersveld	-0,23	3735	65% *
	Rosmolenwijk	Rosmolen	-0,15	230	3%
	Kogerveldwijk	Boerejonker	-0,53	485	33% *
		Kogerveld	-0,60	455	14%
Zoetermeer	Centrum	Palenstein	-0,38	1740	32% *
	Meerzicht	Meerzicht-West	-0,23	395	4%

BIJLAGE 3B ONVOLDOENDE-BUURTEN IN DE G4 EN G40 UIT 2016 MET EEN POSITIEVE ONTWIKKELING TUSSEN 2016 EN 2018

In deze bijlage worden onvoldoende-buurtten in de G4 en G40 weergegeven waar tussen 2016 en 2018 de leefbaarheid verbeterde in delen van de buurt die in 2016 een onvoldoende waarde hadden. Alleen buurten worden weergegeven waarin de verbetering tussen 2016 en 2018 betrekking had op minimaal tweehonderd bewoners. In deze bijlage komen deels dezelfde buurten voor als in bijlage 3a. In die gevallen is dan een deel van de buurt met een score onvoldoende erop vooruit gegaan en een deel erop achteruit.

Scores met betrekking tot ontwikkeling worden weergegeven in klassen van de Leefbaarometer. Een score 0,25 houdt in een gemiddelde verbetering van een kwart klasse. De scores van de buurten zijn gekleurd zodat buurten met een grote verbetering, een groot aantal personen en een groot aandeel van de buurt dat verbeterde er snel uit kunnen worden gehaald. De buurten die er dan uitspringen zijn tevens gemarkeerd met een asterisk.

gemeente	wijk	buurt	gemiddelde verbetering (in klassen van de leefbaarometer)	aantal personen in buurt met positieve ontwikkeling	aandeel van alle bewoners in de buurt
's-Gravenhage	Valkenboskwartier	Valkenboskwartier	0,23	380	3%
		Regentessekwartier	Rond de Energiecentrale	0,45	1225
	Mariahoeve en Marlot	Landen	0,30	1025	20%
	Stationsbuurt	Huygenspark	0,38	880	11%
	Schildersbuurt	Schilders-Noord	0,45	9450	95% *
		Schilders-Oost	0,45	6905	95% *
		Schilders-West	0,45	12325	87% *
	Transvaalkwartier	Transvaalkwartier-Midden	0,23	3065	63%
		Transvaalkwartier-Noord	0,15	2110	54%
		Transvaalkwartier-Zuid	0,15	1535	21%
	Rustenburg en Oostbroek	Oostbroek-Noord	0,15	785	17%
		Oostbroek-Zuid	0,23	1570	19%
	Bouwlust en Vrederust	Dreven en Gaarden	0,15	1835	17%

gemeente	wijk	buurt	gemiddelde verbetering (in klassen van de leefbaarometer)	aantal personen in buurt met positieve ontwikkeling	aandeel van alle bewoners in de buurt
		Venen, Oorden en Raden	0,30	2800	33%
		Zijden, Steden en Zichten	0,30	3465	44%
	Morgenstond	Morgenstond-Oost	0,15	1300	23%
		Morgenstond-Zuid	0,23	1165	20%
	Moerwijk	Moerwijk-Noord	0,15	615	9%
		Moerwijk-Oost	0,15	255	8%
		Moerwijk-West	0,23	4125	66%
		Moerwijk-Zuid	0,38	2210	48%
	Groente- en Fruitmarkt	Groente- en Fruitmarkt	0,38	1325	25%
	Laakkwartier en Spoorwijk	Laakhaven-Oost	0,30	1470	36%
		Laakhaven-West	0,45	2980	55% *
		Laakkwartier-Oost	0,15	1275	11%
		Laakkwartier-West	0,15	3120	39%
		Noordpolder	0,45	2885	35%
		Spoorwijk	0,30	1860	43%
's-Hertogenbosch	Graafsepoort	Graafse-Zuid	0,15	245	13%
	West	Boschveld	0,53	390	13%
Alkmaar	Overdie	Overdie-Oost	0,23	1485	49%
Almere	Almere Haven	Centrum Almere Haven	0,45	310	19%
		De Hoven	0,15	790	33%
		De Werven	0,45	255	9%
	Almere Stad	Kruidenwijk	0,53	495	6%
	Almere Buiten	Bouwmeester	0,23	290	7%
Alphen aan den Rijn	Zegersloot	Edelstenen	0,23	350	13%
Amersfoort	Liendert	De Horsten	0,53	380	19%
Amsterdam	Banne Buiksloot	Banne Noordoost	0,23	880	24%
		Banne Noordwest	0,15	1075	41%
		Banne Zuidoost	0,38	955	27%
		Banne Zuidwest	0,38	2820	74% *

gemeente	wijk	buurt	gemiddelde verbetering (in klassen van de leefbaarometer)	aantal personen in buurt met positieve ontwikkeling	aandeel van alle bewoners in de buurt	
	Bijlmer Centrum (D,F,H)	D-	0,15	750	38%	
		F-	0,23	3000	78%	
		Rechte H-	0,30	1615	52%	
		Venserpolder Oost	0,23	3015	88%	
		Venserpolder West	0,30	3520	67%	
	Bijlmer Oost (E,G,K)	Bijlmermuseum Noord	0,38	500	21%	
		Bijlmermuseum Zuid	0,15	430	14%	
		G- West	0,90	2455	68% *	
		Grunder/Koningshoef	1,13	375	21%	
		K- Midden	0,45	1085	46%	
		K- Zuidoost	0,75	345	33%	
		Kortvoort	0,23	1080	41%	
		Buikslotermeer	Buikslotermeer Noord	1,20	665	27%
		De Kleine Wereld	De Kleine Wereld	0,53	1670	59% *
			Plan van Gool	0,53	1780	57% *
	Dapperbuurt	Dapper Noord	0,23	415	10%	
		Dapper Zuid	0,90	325	8%	
	De Kolenkit	Kolenkit Noord	0,08	590	16%	
		Robert Scott West	0,30	1860	85%	
De Punt	De Punt	0,38	2480	42%		
Erasmuspark	Erasmuspark West	0,30	220	6%		
Gein	Gein Zuidoost	0,15	440	13%		
	Gein Zuidwest	0,15	925	55%		
Geuzenveld	6	0,08	1310	42%		
	8	0,30	2215	59%		
	9	0,30	2775	46%		
Holendrecht/Reigersbos	Gasperdam Noord	0,23	625	31%		
	Holendrecht West	0,08	1010	35%		
	Reigersbos Midden	0,23	320	13%		
	Reigersbos Noord	0,30	775	18%		

gemeente	wijk	buurt	gemiddelde verbetering (in klassen van de leefbaarometer)	aantal personen in buurt met positieve ontwikkeling	aandeel van alle bewoners in de buurt	
		Reigersbos Zuid	0,08	475	19%	
	Indische Buurt Oost	Noordoostkwadrant Indische	0,45	4165	69%	*
		Zuidoostkwadrant Indische	0,30	1930	53%	
	Indische Buurt West	Noordwestkwadrant Indische	0,90	2480	53%	*
		Zuidwestkwadrant Indische	0,60	2745	66%	*
	Landlust	Bosleeuw	0,45	3430	59%	*
	Middelveldsche Akerpolder	Middelveldsche Akerpolder	0,38	325	8%	
	Oostzanerwerf	Molenwijk	0,15	1115	36%	
	Osdorp-Midden	Osdorp Midden Noord	0,30	1605	50%	
		Osdorp Midden Zuid	0,30	1325	39%	
		Zuidwestkwadrant Osdorp Noord	0,38	1315	40%	
		Zuidwestkwadrant Osdorp Zuid	0,45	1445	23%	
	Osdorp-Oost	Meer en Oever	0,30	500	16%	
		Osdorpplein e.o.	0,38	845	29%	
	Overtoomse Veld	Overtoomse Veld Noord	0,30	965	16%	
		Overtoomse Veld Zuid	0,38	220	6%	
	Slotermeer-Noordoost		2	0,30	1760	54%
			3	0,15	1055	18%
	Slotermeer-Zuidwest	4 Oost	0,23	610	16%	
		5 Noord	0,08	1685	44%	
		5 Zuid	0,30	655	17%	
		Noordoever Sloterplas	0,30	575	18%	
		Slotermeer Zuid	0,38	2250	67%	
	Slotervaart Noord	Jacob Geel	0,53	430	13%	
	Slotervaart Zuid	Louis Crispijn	0,23	645	20%	
		Staalman	1,58	770	27%	
	Tuindorp Buiksloot	Blauwe Zand	0,15	910	48%	
	Tuindorp Oostzaan	Tuindorp Oostzaan Oost	0,30	3370	80%	
	Van Galenbuurt	Jan Maijen	0,38	655	30%	

gemeente	wijk	buurt	gemiddelde verbetering (in klassen van de leefbaarometer)	aantal personen in buurt met positieve ontwikkeling	aandeel van alle bewoners in de buurt	
Arnhem	Waterlandpleinbuurt	Markengouw Midden	0,38	1500	41%	
		Markengouw Zuid	0,30	1060	51%	
		Werengouw Midden	0,60	2860	60% *	
		Werengouw Zuid	0,15	725	45%	
	Geitenkamp	Geitenkamp	0,15	385	10%	
	Malburgen-Oost (Zuid)	Immerloo II	0,08	230	11%	
	Malburgen-West	Malburgen-West	0,23	215	5%	
Breda	Presikhaaf-West	Presikhaaf II	0,90	470	35%	
		Breda Noord	Geeren-Noord	0,15	205	7%
		Geeren-Zuid	0,15	590	16%	
Delft	Breda West	Tuinzigt	0,30	375	5%	
		Voorhof	Roland Holst	0,15	1030	28%
	Buitenhof	Voorhof-Hoogbouw	0,75	225	9%	
		Buitenhof-Noord	0,53	2270	60% *	
		Fledderus	0,75	595	62% *	
		Gillis	1,05	1555	100% *	
		Het Rode Dorp	0,83	965	100% *	
Dordrecht	Verzetstrijders	Vrijheids	1,28	845	38%	
		Vrijheids	1,35	605	37%	
	Oud Krispijn	Krispijnse Driehoek	0,38	315	16%	
	Nieuw-krispijn	Waldeck Pymontweg en omgeving	0,38	545	58%	
	Het Reeland	Vogelplein-Aalscholverstraat en omgeving	0,53	485	21%	
	Staart	Beekmanstraat en omgeving	0,08	245	38%	
	Wielwijk	Van Kinsbergenstraat en omgeving	0,30	420	28%	
Eindhoven	Crabbehof/Zuidhoven	Crabbehof-Noord	0,45	975	41%	
		Crabbehof-Zuid	0,15	1130	22%	
	Stadsdeel Tongelre	Lakerlopen	0,45	350	10%	
	Stadsdeel Woensel-Zuid	Limbeek-Noord	0,45	810	33%	

gemeente	wijk	buurt	gemiddelde verbetering (in klassen van de leefbaarometer)	aantal personen in buurt met positieve ontwikkeling	aandeel van alle bewoners in de buurt
	Stadsdeel Woensel-Noord	Vlokhoven	0,30	215	6%
Emmen	Angelslo	Angelslo	0,15	280	4%
Gouda	De Korte Akkeren	De Korte Akkeren Oud	0,45	1030	17%
	Kort Haarlem	Oosterwei	0,83	1275	79% *
		Vreewijk	0,15	250	20%
	Noord	Achterwillensweg	0,23	225	23%
Groningen	Noordwest	Paddepoel-Zuid	0,15	315	7%
		Selwerd	0,60	500	8%
Haarlem	Europawijk	Landen	0,45	545	25%
	Meerwijk	Spijkerboor	0,30	760	46%
Heerlen	Vrieheide-De Stack	Weggebekker	1,35	250	74% *
Helmond	Helmond-Oost	Beisterveldse Broek	0,30	715	30%
Hoorn	Grote Waal	Grote Waal - 13 01	0,45	1210	66% *
Leeuwarden	Bilgaard & Havankpark e.o.	Bilgaard	1,05	445	7%
	Heechterp & Schieringen	Heechterp	0,38	395	22%
	Oud-Oost	Indische	0,30	225	20%
		Welgelegen	0,23	335	21%
Leiden	Binnenstad-Noord	De Waard	0,75	260	13%
	Leiden-Noord	De Kooi	0,23	780	12%
	Merenwijkdistrict	Slaaghwijk	0,68	2235	50% *
Lelystad	Zuiderzeewijk	Zuiderzeelaan, Waddenlaan	0,53	530	19%
Maastricht	Buitenwijk West	Malberg	0,75	465	9%
		Malpertuis	0,45	825	38%
	Buitenwijk Oost	Amby	0,83	260	4%
		Nazareth	0,53	780	24%
Nijmegen	Nijmegen-Nieuw-West	Neerbosch-Oost	0,23	535	7%
	Nijmegen-Zuid	Hatert	0,30	635	6%
Oss	Schadewijk	Roofvogel	0,38	535	53%
		Verzetshelden II	0,30	305	20%

gemeente	wijk	buurt	gemiddelde verbetering (in klassen van de leefbaarometer)	aantal personen in buurt met positieve ontwikkeling	aandeel van alle bewoners in de buurt
		Vogel	0,15	535	46%
Roosendaal	Oost	Fatima-villapark	0,23	215	10%
	West	Ettingen	0,53	1905	91% *
		Scherpdeel	0,90	290	13%
Rotterdam	Charlois	Carnisse	0,15	4885	43%
		Oud Charlois	0,23	2515	18%
		Pendrecht	0,53	8840	71% *
		Tarwewijk	0,30	11545	94%
		Zuidwijk	0,23	2475	19%
	Delfshaven	Bospolder	0,23	4365	62%
		Delfshaven	0,15	570	8%
		Middelland	0,23	305	3%
		Nieuwe Westen	0,23	3955	20%
		Oud Mathenesse	0,15	4275	60%
		Schiemond	0,23	2125	40%
		Spangen	0,30	3600	35%
		Tussendijken	0,30	3930	55%
	Feijenoord	Afrikaanderwijk	0,30	3040	37%
		Bloemhof	0,23	7195	52%
		Feijenoord	0,30	415	6%
		Hillesluis	0,08	1055	9%
		Vreewijk	0,30	3210	23%
	Hillegersberg-Schiebroek	Schiebroek	0,15	1850	11%
	Hoogvliet	Hoogvliet Noord	0,30	210	2%
	IJsselmonde	Beverwaard	0,15	4270	35%
		Groot IJsselmonde	0,23	975	3%
		Lombardijen	0,45	2100	15%
		Oud IJsselmonde	0,15	340	6%
	Kralingen-Crooswijk	Kralingen West	0,23	1625	10%
		Oud Crooswijk	0,23	1945	25%

gemeente	wijk	buurt	gemiddelde verbetering (in klassen van de leefbaarometer)	aantal personen in buurt met positieve ontwikkeling	aandeel van alle bewoners in de buurt
		Rubroek	0,23	1215	15%
	Noord	Agniese	0,30	1200	28%
		Oude Noorden	0,53	355	2%
	Overschie	Landzicht	0,45	310	82% *
	Prins Alexander	Ommoord	0,38	660	3%
		Prinsenland	0,30	485	5%
		Zevenkamp	0,23	1295	8%
	Rotterdam Centrum	Cs Kwartier	1,73	375	28%
		Oude Westen	0,23	1450	15%
Schiedam	Oost	Newton	0,23	465	27%
		Rotterdamsedijk	0,08	990	25%
		Stations	0,38	500	44%
		Wetenschappers	0,15	240	28%
	Nieuwland	Nolens	0,15	1605	35%
		Staatslieden	0,38	1120	79%
		Wibaut	0,08	865	22%
	Groenoord en Kethel	Groenoord-Midden	0,15	1655	33%
Sittard-Geleen	Geleen	Geleen-Zuid	0,08	305	6%
		Kluis	0,53	305	6%
Tilburg	Heikant	Heikant Noord-Oost	0,15	410	40%
		Heikant Noord-West	0,23	670	39%
		Heikant West	0,45	470	31%
		Heikant Zuid-West	0,08	665	39%
	Stokhasselt	Stokhasselt Noord-Oost	0,15	395	18%
		Stokhasselt Oost	0,15	300	17%
		Stokhasselt West	0,15	435	65%
		Stokhasselt Zuid-Oost	0,23	520	43%
	Wandelbos Noord	Kruiden West	0,23	565	34%
Utrecht	West	Halve Maan-Noord	0,38	1135	69%
	Noordwest	Prins Bernhardplein en omgeving	0,30	740	21%
		Queeekhovenplein en omgeving	1,35	770	78% *

gemeente	wijk	buurt	gemiddelde verbetering (in klassen van de leefbaarometer)	aantal personen in buurt met positieve ontwikkeling	aandeel van alle bewoners in de buurt
		Schaak en omgeving	0,08	360	8%
	Overvecht	Neckardreef en omgeving	0,23	2315	49%
		Taag- en Rubicondreef en omgeving	0,45	275	7%
		Tigrisdreef en omgeving	0,08	485	11%
		Vechtzoom-noord, Klopvaart	0,23	840	25%
		Vechtzoom-zuid	0,30	1180	25%
		Volga- en Donaudreef en omgeving	0,23	1885	38%
		Zambesidreef en omgeving	0,08	380	8%
		Zamenhofdreef en omgeving	0,23	615	22%
	Zuid	Lunetten-Noord	0,30	565	13%
		Lunetten-Zuid	0,45	305	4%
		Nieuw Hoograven-Noord	0,15	405	17%
		Nieuw Hoograven-Zuid	0,30	880	25%
	Zuidwest	Kanaleneiland-Noord	0,53	2495	36%
		Kanaleneiland-Zuid	0,30	3580	39%
Zaanstad	Poelenburg	Poelenburg	0,15	625	7%
	Pelders- en Hoornseveld	Hoornseveld	0,15	995	19%
	Rosmolenwijk	Rosmolen	0,15	545	7%
	Kogerveldwijk	Boerejonker	0,00	255	17%
Zoetermeer	Buytenwegh de Leyens	Buytenwegh	0,53	900	9%
	Centrum	Driemanspolder	0,45	915	14%
Zoetermeer		Palenstein	0,23	1120	20%
	Meerzicht	Meerzicht-Oost	0,38	995	17%
Zwolle	Holtenbroek	Holtenbroek II	0,83	360	14%
		Holtenbroek III	1,28	200	8%

BIJLAGE 4 KWETSBARE WIJKEN EN BUURTEN

gemeente	stads-deel	wijk	buurt	aantal bewoners in onvoldoende (verwachting)	aandeel van bewoners in de buurt	
's-Gravenhage	Centrum	Schildersbuurt	Schilders-Noord	8.500	86%	
			Schilders-Oost	7.000	96%	
			Schilders-West	12.000	84%	
		Transvaal- kwartier	Transvaalkwartier-Midden	3.000	62%	
			Transvaalkwartier-Noord	3.500	94%	
			Transvaalkwartier-Zuid	6.500	89%	
		Escamp	Rustenburg en Oostbroek	Oostbroek-Noord	4.000	89%
				Oostbroek-Zuid	7.500	92%
			Bouwlust en Vrederust	Dreven en Gaarden	5.500	53%
	Venen, Oorden en Raden			5.500	62%	
	Zijden, Steden en Zichten			5.500	71%	
	Morgenstond		Morgenstond-Oost	4.000	69%	
			Morgenstond-Zuid	5.500	92%	
	Moerwijk		Moerwijk-Noord	4.000	55%	
			Moerwijk-Oost	2.500	81%	
			Moerwijk-West	6.000	94%	
		Moerwijk-Zuid	2.500	58%		
	Laak	Laakkwartier en Spoorwijk	Laakhaven-West	2.500	46%	
			Laakkwartier-Oost	8.000	69%	
			Laakkwartier-West	6.000	73%	
			Noordpolder	5.000	61%	
			Spoorwijk	1.500	39%	
	Amsterdam	Noord	Banne Buiksloot	Banne Noordoost	3.000	80%
Banne Noordwest				2.000	76%	
Banne Zuidwest				2.500	72%	
Tuindorp Oostzaan		Tuindorp Oostzaan Oost	3.000	68%		
		Oostzonerwerf	Molenwijk	2.500	83%	
Buikslotermeer		Buikslotermeer	Buikslotermeer Noord	1.000	33%	
			De Kleine Wereld	2.000	76%	
			Plan van Gool*	500	22%	

gemeente	stads-deel	wijk	buurt	aantal bewoners in onvoldoende (verwachting)	aandeel van bewoners in de buurt
		Waterlandplein buurt	Werengouw Midden*	500	6%
			Markengouw Midden*	1.000	27%
			Markengouw Zuid	2.000	98%
			Werengouw Zuid	500	38%
	Zuidoost	Bijlmer Centrum (D,F,H)	Amsterdamse Poort	1.500	82%
			D-	2.000	100%
			F-	3.000	78%
			Hakfort/Huigenbos	2.500	100%
			Hoptille	1.500	84%
			Rechte H-	3.000	100%
			Venserpolder Oost	3.000	92%
			Venserpolder West	4.500	90%
		Bijlmer Oost (E,G,K)	Bijlmermuseum Noord	2.000	90%
			Bijlmermuseum Zuid	3.000	100%
			E-*	500	18%
			G- Noord	2.000	100%
			G- Oost	1.000	34%
			G- West	2.000	50%
			K- Midden	2.500	100%
			K- Zuidoost	500	41%
			K- Zuidwest	1.000	73%
			Kantershof*	500	29%
			Kelbergen*	500	63%
			Kortvoort	2.500	100%
		Holendrecht/R eigersbos	Gaasperdam Noord	1.500	85%
			Gaasperdam Zuid	1.500	100%
			Holendrecht West	3.000	100%
			Reigersbos Midden	2.000	91%
			Reigersbos Noord	4.500	100%
			Reigersbos Zuid	1.000	38%
	Nieuw_ west	Geuzenveld	6	2.500	85%
			7*	500	23%

gemeente	stads-deel	wijk	buurt	aantal bewoners in onvoldoende (verwachting)	aandeel van bewoners in de buurt		
Rotterdam			8	3.500	92%		
			9	2.000	35%		
			Osdorp-Midden	Osdorp Midden Noord	2.500	72%	
					Osdorp Midden Zuid	2.500	78%
					Zuidwestkwadrant Osdorp Noord	1.000	32%
					Zuidwestkwadrant Osdorp Zuid*	1.000	18%
				Osdorp-Oost	Wildeman	3.500	72%
				De Punt	De Punt	3.500	56%
				Slotermeer-Noordoost	2	2.000	63%
					3	3.500	61%
				Slotermeer-Zuidwest	4 Oost	1.000	24%
					5 Noord	3.500	94%
					5 Zuid	3.000	81%
					Noordoever Sloterplas*	500	12%
					Slotermeer Zuid*	500	17%
				Charlois	Carnisse	11.500	99%
					Heijplaat	500	42%
					Oud Charlois	7.000	50%
					Pendrecht	8.500	68%
					Tarwewijk	12.000	99%
					Zuidwijk	8.000	64%
				Delfshaven	Bospolder	5.500	78%
					Delfshaven	2.500	33%
					Oud Mathenesse	7.000	97%
					Schiemond	2.000	41%
					Tussendijken	4.000	57%
				Feijenoord	Afrikaanderwijk	4.500	57%
					Bloemhof	11.500	81%
					Feijenoord	6.500	85%
					Hillesluis	11.500	95%
					Kop van Zuid - Entrepot	3.000	38%
					Vreewijk	5.000	36%
	IJsselmonde	Beverwaard	8.500	69%			

gemeente	stads-deel	wijk	buurt	aantal bewoners in onvoldoende (verwachting)	aandeel van bewoners in de buurt	
Schiedam			Groot IJsselmonde	10.000	34%	
			Lombardijen	5.500	39%	
			Kralingen-Crooswijk	Kralingen West	2.000	14%
				Oud Crooswijk	5.000	65%
			01 Oost	Newton	1.500	100%
				Rotterdamsedijk	3.000	71%
				Singelkwartier	1.000	47%
				Stationsbuurt	500	60%
				Wetenschappersbuurt	1.000	100%
				06 Nieuwland	Nolensbuurtbuurt	3.000
Staatslieden	1.000	79%				
Wibautbuurt	2.000	52%				
Tilburg	Stokhasselt, incl. aanliggend deel Heikant	Stokhasselt Noord-Oost	2.000		96%	
		Stokhasselt Noord-West	500		100%	
		Stokhasselt Oost	1.500		86%	
		Stokhasselt West	500	38%		
		Stokhasselt Zuid-Oost	500	44%		
		Stokhasselt Zuid-West	500	87%		
		Heikant Noord-West	2.000	100%		
Utrecht	03 Overvecht	Heikant West*	500	38%		
		Heikant Zuid-West	1.500	95%		
		Neckardreef en omgeving	4.500	95%		
		Taag- en Rubicondreef en omgeving*	1.000	24%		
		Tigrisdreef en omgeving	4.500	100%		
		Vechtzoom-noord, Klopvaart	2.000	61%		
		Vechtzoom-zuid	3.500	78%		
		Volga- en Donaudreef en omgeving	3.500	67%		
		Zambesidreef en omgeving	4.000	88%		
		Zamenhofdreef en omgeving	2.500	87%		
Vlaardingen	08 Zuidwest	Kanaleneiland-Noord	5.500	75%		
		Kanaleneiland-Zuid	6.500	69%		
		Westwijk	Hoogkamer	1.000	46%	
			Lage Weide	2.000	75%	

gemeente	stads- deel	wijk	buurt	aantal bewoners in onvoldoende (verwachting)	aandeel van bewoners in de buurt
			Wetering	2.000	63%
			Zuid	2.500	71%
Zaanstad		11 Zaandam Zuid	Bomenbuurt	4.000	65%
		12 Poelenburg	Poelenburg	6.500	76%

* Deze buurten zijn bij de wijk betrokken omdat ze aangrenzend zijn aan de overige buurten in de kwetsbare wijk en er dus (deels) bij horen.

BIJLAGE 5 AANDACHTSBUURTEN

gemeente	stadsdeel	wijk	buurt	aantal bewoners in onvoldoende en zwak
's-Gravenhage	Segbroek	Valkenboskwartier	Valkenboskwartier	4.500
		Regentessekwartier	Rond de Energiecentrale	3.500
	Haagse Hout	Mariahoeve en Marlot	Landen	4.500
		Centrum	Stationsbuurt	Huygenspark
	Laak	Groente- en Fruitmarkt	Groente- en Fruitmarkt	5.500
		Laakkwartier en Spoorwijk	Laakhaven-Oost	3.500
's-Hertogenbosch	Graafsepoort	Aawijk-Noord	1.500	
		West	Boschveld	1.500
Aalsmeer		Aalsmeer	Stommeer	2.000
Alkmaar		Overdie	Overdie-Oost	3.000
Almere		Almere Haven	De Hoven	1.500
Alphen a/d Rijn		Zegersloot	Edelstenen	2.000
Amsterdam	Noord	Banne Buiksloot	Banne Zuidoost	2.500
		IJplein/Vogelbuurt	IJplein e.o.	2.500
		Tuindorp Buiksloot	Blauwe Zand	2.000
		Volewijk	Van der Pek	4.000
	Zuidoost	Bijlmer Oost (E,G,K)	Grunder/Koningshoef	1.500
			Gein	Gein Noordoost
		Gein	Gein Noordwest	3.000
			Gein Zuidoost	3.500
			Gein Zuidwest	1.500
	Oost	Dapperbuurt	Dapper Noord	3.500
		Indische Buurt Oost	Noordoostkwadrant Indische	5.500
			Zuidoostkwadrant Indische	3.000
		Indische Buurt West	Noordwestkwadrant Indische Zuid Zuidwestkwadrant Indische	4.500
	Nieuw- West	De Kolenkit	Kolenkit Noord	3.000
			Kolenkit Zuid	1.500
Landlust		Robert Scott West	2.000	
		Bosleeuw	5.500	

gemeente	stadsdeel	wijk	buurt	aantal bewoners in onvoldoende en zwak
			Gibraltar	3.500
		Osdorp-Oost	Meer en Oever	1.000
			Osdorp Zuidoost	1.500
			Osdorpplein e.o.	2.500
		Overtoomse Veld	Overtoomse Veld Noord	5.000
			Overtoomse Veld Zuid	2.500
		Slotervaart Zuid	Louis Crispijn	1.500
		Spaarndammer- en Zeeheldenbuurt	Spaarndammer Noordoost	2.500
		Van Galenbuurt	Jan Maijen	2.000
Arnhem	Noord	Arnhemse Broek	Statenkwartier	1.500
		Geitenkamp	Geitenkamp	2.500
		Klarendal	Klarendal-Noord	1.500
			Klarendal-Zuid	2.000
		Presikhaaf-West	Presikhaaf III	4.000
	Zuid	Malburgen-Oost (Noord)	Kamillehof	1.500
		Malburgen-Oost (Zuid)	Immerloo I	1.500
			Immerloo II	2.000
		Malburgen-West	Malburgen-West	2.000
		Vredenburg/Kronenburg	Kronenburg	2.000
Bergen op Zoom		02 Bergen op Zoom-Oost	Gageldonk-Oost	3.000
			Gageldonk-West	4.500
Beverwijk		Meerestein	Bleriotlaan	1.500
		Oosterwijk en Zwaansmeer	Oosterwijk	3.000
Breda		Breda Centrum	Schorsmolen	2.500
		Breda Noord	Doornbos-Linie	3.000
			Geeren-Noord	1.500
			Geeren-Zuid	3.500
		Breda West	Tuinzicht	4.500
Capelle a/d IJssel		Middelwatering Oost	Hoven	1.500
		Oostgaarde Noord	Beemster/Purmerhoek	1.500
			Schermerhoek	1.000
		Schenkel	Flora	1.500
		Schollevaar Zuid	Opera	2.000

gemeente	stadsdeel	wijk	buurt	aantal bewoners in onvoldoende en zwak
			Schildersvormen	1.000
Culemborg			Zuidoostelijke Buitenwijken	3.000
Delft		Voorhof	Ter Weijde	1.500
			Multatuli	1.000
			Poptahof-Noord	2.500
		Buitenhof	Voorhof-Hoogbouw	3.000
			Buitenhof-Noord	1.500
Delfzijl		Stad	Gillis	1.500
Den Helder		Nieuw Den Helder-Oost	Tuikwerd	1.000
Deventer		Voorstad	Schepen	2.000
		Keizerslanden	Rode Dorp	2.000
			Ludgeruskwartier	2.500
			Oranjekwartier	2.000
			Tuindorp	2.000
Dordrecht		Rivierenwijk en Bergweide	Delta	2.000
		Nieuw-krispijn	Pr. Bernhardstraat en omgeving	1.500
		Het Reeland	Vogelplein-Aalscholverstraat en omgeving	1.500
		Wielwijk	Van Ewijckstraat en omgeving	1.500
			Van Kinsbergenstraat en omgeving	1.500
		Crabbehof/Zuidhoven	Crabbehof-Noord	2.000
			Crabbehof-Zuid	4.000
Eindhoven		Stadsdeel Woensel-Zuid	Limbeek-Noord	2.000
Gouda		De Korte Akkeren	De Korte Akkeren Oud	1.500
		Kort Haarlem	Oosterwei	3.500
Groningen		Noordoost	Beijum-Oost	1.500
Haarlem		Boerhaavewijk	Geleerden	1.500
		Meerwijk	Spijkerboor	1.500
		Molenwijk	Wadden	2.000
Helmond		Binnenstad	Leonardus	1.500
		Helmond-Oost	Beisterveld	1.500
			Beisterveldse Broek	2.000
Hoorn		Grote Waal	Grote Waal - 13 01	2.000
IJsselstein		IJsselstein	IJsselveld-Oost	2.000

gemeente	stadsdeel	wijk	buurt	aantal bewoners in onvoldoende en zwak	
Kerkrade		Kerkrade-Oost	Rolduckerveld	2.000	
Leeuwarden		Heechterp & Schieringen	Heechterp	1.500	
		Oud-Oost	Indische Welgelegen	1.000 1.500	
Leiden		Bos- en Gasthuisdistrict	Boshuizen	2.000	
		Leiden-Noord	De Kooi	4.500	
		Merenwijkdistrict	Slaaghwijk	3.500	
Leidschendam- Voorburg		Prinsenhof	Prinsenhof hoogbouw	4.000	
		De Heuvel en omgeving	De Heuvel	1.500	
Lelystad		Boswijk	Wold	1.500	
		Zuiderzeewijk	Zuiderzeelaan, Waddenlaan	2.500	
Maastricht		Buitenwijk West	Malpertuis	2.000	
			Pottenberg	1.500	
Midden-Groningen		Hoogezand-Zuid	Gorecht-West	2.500	
			Spoorstraat en Kieldiep	1.500	
			Woldwijck-Midden	1.500	
Nieuwegein		Jutphaas Wijkersloot	Jutphaas Wijkersloot	2.500	
Nijmegen		Nijmegen-Nieuw-West	Neerbosch-Oost	4.000	
		Dukenburg	Meijhorst	2.000	
Nissewaard		De Akkers	Akkers-Centrum	1.000	
			Donken	2.000	
			Sterrenkwartier	Sterrenkwartier-Hoog	1.500
			Vriesland	Vriesland	1.500
Oss		Schadewijk	Verzetshelden II	1.500	
			Vogel	1.000	
Roermond		Donderberg	Componisten	2.000	
Roosendaal		Noord	Kalsdonk	3.000	
		West	Ettingen	2.000	
Rotterdam		Delfshaven	Middelland	8.500	
			Nieuwe Westen	13.500	
			Spangen	8.000	
			Hillegersberg-Schiebroek	Schiebroek	8.000
			Hoogvliet	Hoogvliet Noord	6.000
			Kralingen-Crooswijk	Rubroek	4.500

gemeente	stadsdeel	wijk	buurt	aantal bewoners in onvoldoende en zwak	
		Noord	Agniese	3.000	
		Overschie	Kleinpolder	4.500	
		Prins Alexander	Het Lage Land	5.500	
			Ommoord	10.500	
			Oosterflank	7.500	
			Prinsenland	3.500	
			Zevenkamp	10.500	
			Rotterdam Centrum	Oude Westen	5.500
Schiedam			Groenoord en Kethel	Groenoord-Midden	4.000
		Groenoord-Noord		3.000	
Soest		Smitsveen	Smitsveen	2.000	
Tiel		Tiel kern	Burgemeesterswijk	1.000	
			Hertogenwijk	2.000	
			Het Ooij	2.000	
			Wadenoijenlaan e.o.	1.500	
Tilburg	Groenewoud	Het Zand	Groenewoud Midden	1.500	
			Jagers Oost	1.500	
			Westermarkt	1.500	
	Utrecht	Wandelbos Noord		Kleuren Noord	1.000
				Kruiden Oost	2.000
		Kruiden West		1.500	
West		Halve Maan-Noord		1.500	
Noordwest		Prins Bernhardplein en omgeving		2.000	
	Schaak en omgeving	3.500			
Veenendaal	Zuid		Lunetten-Noord	3.000	
			Nieuw Hoograven-Zuid	3.000	
Veenendaal	Zuidoost		Engelenburg	2.000	
Venlo	Blerick-Noord		Vastenavondkamp-Noord	3.000	
Venray	Brukske		Brukske 1	2.500	
			Brukske 2	2.500	
Vlaardingen	Centrum		Vettenoordse Polder Oost	4.500	
	Holy Zuid		Vogel Zuid	2.000	
	Vlaardinger Ambacht		Babberspolder Oost	2.000	
Zaanstad	Pelders- en Hoornseveld		Peldersveld	5.000	

gemeente	stadsdeel	wijk	buurt	aantal bewoners in onvoldoende en zwak
		Rosmolenwijk	Rosmolen	5.000
		Kogerveldwijk	Boerejonker	1.500
			Kogerveld	3.000
Zeist		Zeist-Noord	Vollenhove	3.000
Zoetermeer		Centrum	Palenstein	3.500
		Meerzicht	Meerzicht-Oost	4.500
			Meerzicht-West	4.000

BIJLAGE 6 BUURTEN MET MEEST ONGUNSTIGE SCORE OP VEILIGHEID

Onderstaande tabel toont de buurten waar de onveiligheid, zoals gemeten in de Leefbaarometer op basis van geregistreerde criminaliteit per duizend inwoners, de grootste impact heeft op de leefbaarheid. Om tot deze selectie te komen zijn alleen buurten met minimaal 500 inwoners meegenomen. In de lijst staan de buurten die op de dimensie Veiligheid tot de 1% slechtste scores behoren én op alle drie de subdimensies (overlast, verloedering, onveiligheid) tot de 5% slechtste scores.

	Buurt	Gemeente	Score Leefbaarometer	Dimensiescore Veiligheid
1	Oude Kerk e.o.	Amsterdam	4.58	-0.79
2	Nieuwe Kerk e.o.	Amsterdam	4.63	-0.78
3	Burgwallen Oost	Amsterdam	4.52	-0.76
4	Kop Zeedijk	Amsterdam	4.56	-0.75
5	Hemelrijk	Amsterdam	4.66	-0.75
6	Spuistraat Zuid	Amsterdam	4.85	-0.73
7	Spuistraat Noord	Amsterdam	4.72	-0.71
8	BG-terrein e.o.	Amsterdam	4.83	-0.70
9	Middelland	Rotterdam	3.85	-0.69
10	Hillesluis	Rotterdam	3.53	-0.68
11	Leidsebuurt Noordoost	Amsterdam	4.63	-0.67
12	Bospolder	Rotterdam	3.58	-0.67
13	Schildersbuurt-Noord	's-Gravenhage	3.56	-0.66
14	Talentsquare	Tilburg	3.88	-0.66
15	Feijenoord	Rotterdam	3.56	-0.64
16	Rijnstraat	Arnhem	4.17	-0.64
17	Schildersbuurt-Oost	's-Gravenhage	3.52	-0.63
18	Cool	Rotterdam	4.13	-0.62
19	Tarwewijk	Rotterdam	3.52	-0.62
20	Zuidwal	's-Gravenhage	4.02	-0.62
21	Schildersbuurt-West	's-Gravenhage	3.57	-0.62
22	Zuiderkerkbuurt	Amsterdam	4.53	-0.62
23	Spijkerbuurt	Arnhem	4.08	-0.62
24	Waterloopleinbuurt	Amsterdam	4.42	-0.61

Buurt	Gemeente	Score Leefbaarometer	Dimensiescore Veiligheid
25 Huygenspark	's-Gravenhage	3.86	-0.61
26 Nieuwmarkt	Amsterdam	4.33	-0.61
27 Kortenbos	's-Gravenhage	4.05	-0.60
28 Rivierenbuurt-Zuid	's-Gravenhage	3.84	-0.60
29 Hommelstraat	Arnhem	3.95	-0.60
30 Transvaalkwartier-Noord	's-Gravenhage	3.53	-0.60
31 Kanaleneiland-Noord	Utrecht	3.49	-0.60
32 Oostbroek-Noord	's-Gravenhage	3.64	-0.60
33 Oosterparkbuurt Zuidwest	Amsterdam	3.91	-0.60
34 Wetenschappersbuurt	Schiedam	3.41	-0.60
35 Robert Scottbuurt West	Amsterdam	3.71	-0.60
36 Nieuwe Westen	Rotterdam	3.82	-0.60
37 Nobelstraat en omgeving	Utrecht	4.62	-0.59
38 Landlust Noord	Amsterdam	3.84	-0.59
39 De Wester Quartier	Amsterdam	4.05	-0.59
40 Stadscentrum	Nijmegen	4.19	-0.59
41 Klarendal-Zuid	Arnhem	3.78	-0.59
42 Molenpad	Leeuwarden	4.12	-0.59
43 Afrikaanderwijk	Rotterdam	3.66	-0.59
44 Balboaplein e.o.	Amsterdam	3.83	-0.59
45 Lastage	Amsterdam	4.50	-0.59
46 Orteliusbuurt Midden	Amsterdam	3.85	-0.59
47 De Waag	Leeuwarden	4.28	-0.59
48 Transvaalkwartier-Zuid	's-Gravenhage	3.59	-0.58
49 Spiegelbuurt	Amsterdam	4.85	-0.58
50 Bloemhof	Rotterdam	3.56	-0.58
51 Transvaalbuurt West	Amsterdam	3.90	-0.58
52 Agniesebuurt	Rotterdam	3.84	-0.58
53 Carnisse	Rotterdam	3.48	-0.58
54 Markt	Arnhem	4.20	-0.58
55 Bosleeuw	Amsterdam	3.72	-0.58
56 Zuidoostkwadrant Indische buurt	Amsterdam	3.72	-0.58
57 Weverstraat	Arnhem	4.08	-0.58
58 Erasmusparkbuurt Oost	Amsterdam	3.89	-0.58
59 Oud Crooswijk	Rotterdam	3.70	-0.58

